

sā mā nya-bhagavad-bhakti-rasa-nirū pako

dakṣ iṇa-vibhā gaḥ

vibhā vā khyā prathama-laharī

prabalam ananya-ś rayinā niṣ evitaḥ sahaja-rū peṇa |
agha-damano mathurā yā ṁsadā sanā tana-tanur jayati ||1||
rasā mṛ tā bdher bhā ge’smin dvitī ye dakṣ iṇā bhidhe |
sā mā nya-bhagavad-bhakti-rasas tā vad udī ryate ||2||
asya pañca laharyah syur vibhā vā khyā grimā matā |
dvitī yā tv anubhā vā khyā tṛ tī yā sā ttvikā bhidhā |
vyabhicā ry-abhidhā turyā sthā yi-samjñā ca pañcamī ||3||

athā syā h̄ keśava-rater lakṣ itā yā nigadyate |
sā magrī -paripoṣ ena paramā rasa-rū patā ||4||
vibhā vair anubhā vaiś ca sā ttvikair vyabhicā ribhiḥ |
svā dyatvarī hṛ di bhaktā nā m ā nī tā ś ravaṇā dibhiḥ |
eṣ ā kṛ ṣ na-ratiḥ sthā yī bhā vo bhakti-raso bhavet ||5||
prā ktany ā dhunikī cā sti yasya sad-bhakti-vā sanā |
eṣ a bhakti-rasā svā das tasyaiva hṛ di jā yate ||6||
bhakti-nirdhū ta-doṣ ā ṣā ṁprasannojjvala-cetasā m |
ś rī -bhā gavata-raktā nā ṁrasikā saīga-raīgiṇā m ||7||
jī vanī -bhū ta-govinda-pā da-bhakti-sukha-ś riyā m |
premā ntaraīga-bhūtā ni kṛ tyā ny evā nutiṣ t̄ hatā m ||8||
bhaktā nā ṁhṛ di rā jantī samśkā ra-yugalojjvalā |
ratir ā nanda-rū paiva nī yamā nā tu rasyatā m ||9||

kṛ ṣ ṣā dibhir vibhā vā dyair gatair anubhavā dhvani |
praudhā nanda-camatkā ra-kā ṣ t̄ hā m ā pad�ate parā m ||10||
kintu premā vibhā vā dyaiḥ svalpair nī to’py aṇī yasī m |
vibhā vanā dy-avasthā ṁtu sadya ā svā dyatā ṁvrajet ||11||

atra vibhā vā di-sā mā nya-lakṣ aṇam –
ye kṛ ṣ na-bhakta-muralī -nā dā dyā hetavo rateḥ |
kā rya-bhūtā h̄ smitā dyā s̄ ca tathā ṣ t̄ au stabdhatā dayaḥ ||12||
nirvedā dyā h̄ sahā yā s̄ ca te jīreyā rasa-bhā vane |
vibhā vā anubhā vā s̄ ca sā ttvikā vyabhicā riṇaḥ ||13||

tatra vibhā vā h̄ --
tatra jīreyā vibhā vā s̄ tu raty-ā svā dana-hetavaḥ |
te dvidhā lambanā eke tathaivoddī panā h̄ pare ||14||

tad uktam agni-purāṇe (Alaṅkāra section, 3.35) --
vibhāvyate hi raty-ādir yatra yena vibhāvyate |
vibhāvo nāma sa dvedhālambanoddī panātmakah ||15||

tatra ā lambanā h̄ --

kṛ ṣ ṇaś ca kṛ ṣ ṇa-bhaktā ś ca budhair ā lambanā matā h̄ |
raty-ā der viṣ ayatvena tathā dhā ratayā pi ca ||16||

tatra śrī -kṛ ṣ ṇah̄ --

nā yakā nā mś iro-ratnam kṛ ṣ ṇas tu bhagavā n svayam |
yatra nityatayā sarve virā jante mahā -guṇā h̄ |
so'nyarū pa-svarū pā bhyā m asminn ā lambano matah̄ ||17||

tatra anya-rū pena, yathā --

hanta me katham udeti sa-vatse, vatsa-pāla-paṭ ale ratir atra |
ity aniścita-matir baladevo, vismaya-stimita-mūrtir ivāśī t ||18||

atha svarū pam --

ā vṛ tam prakaṭ amceti svarū pam kathitam dvidhā ||19||

tatra ā vṛ tam --

anya-veśā dinā cchannam svarū pam proktam ā vṛ tam ||20||

tena, yathā --

māṁsnehayati kimuccair, mahileyam dvā rakā varodhe tra |
āmaviditam kutukārthī , vanitā-veśo hariś carati ||21||

prakaṭ a-svarū pena, yathā --

ayam kambu-grī vaḥ kamala-kamanī yākṣ i-paṭ imā
tamāla-śyāmā īga-dyutir atitarām chattrita-śirā h̄ |
dara-śrī -vatsā īkah̄ sphurad-ari-darādy-ākita-karaḥ
karotyuccair modam mama madhura-mūrtir madhuripuh̄ ||22||

atha tad-guṇā h̄ --

ayam netā suramyā īgah̄ sarva-sal-lakṣ aṇā nvitah̄ |
ruciras tejasā yukto balī yān vayasā nvitah̄ ||23||
vividhā dbhuta-bhāś ā-vit satya-vā kyah̄ priyam vadah̄ |
vā vadūkah̄ supā ṣdityo buddhimān pratibhā nvitah̄ ||24||
vidagdhaś caturo dakṣ ah̄ kṛ tajñah̄ sudṛ dha-vratah̄ |
deś a-kā la-supā trajñah̄ sāstra-cakṣ uh̄ śucir vaśī ||25||
sthiro dāntah̄ kṣ amā-sī lo gambhī ro dhṛ timān samah̄ |
vadānyo dhārmikah̄ sūrah̄ karuṇo mānya-mānakṛt ||26||
dakṣ ino vinayī hrī mān śaraṇā gata-pā lakah̄ |
sukhī bhakta-suhṛt prema-vaśyah̄ sarva-śubhākaraḥ ||27||
pratāpī kī rtimān rakta-lokah̄ sādhu-samāśrayah̄ |
nārī -gaṇa-manohā rī sarvā rā dhyah̄ samṛ ddhimān ||28||
varī yān ī śvaraś ceti guṇās tasyā nukī rtitā h̄ |
samudrā iva pañcāśad durvigāhā harer amī ||29||
jī veś u ete vasanto 'pi bindu-bindutayā kvacit |
paripūrṇatayā bhānti tatraiva puruṣ ottame ||30||

tathā hi pā dme pā rvatyai śiti-kaṇṭ hena tad-guṇāḥ |
 kandarpa-kot i-lā vanya ity ādyāḥ parikī rtitāḥ ||31||
 eta eva guṇāḥ prāyo dharmā ya vana-mā lināḥ |
 pṛ thivyā prathama-skandhe prathayā ūcakrire sphuṭ am ||32||

yathā prathame (1.16.27-30) --

satyamśaucāindayā kṣ āntis tyāgaḥ santoṣ a ārjavam |
 śamo dasa tapaḥ sāmyamtitikṣ oparatiḥ śrutam ||33||
 jñānamviraktir aiśvaryamśauryamtejo balaṁsmṛ tiḥ |
 svātantryamkauśalamkāntir dhairyamśardavam eva ca ||34||
 prāgalbhyaṁpraśrayaḥ śī laṁsaha ojo balaṁbhagaḥ |
 gāmbhī ryamsthairyam āstikyamkī rtir māno 'nahaṅkṛ tiḥ ||35||
 ime cānye ca bhagavan nityā yatra mahā-guṇāḥ |
 prārthyā mahattvam icchadbhir na viyanti sma karhicit ||36||

atha pañca-guṇā ye syur amś ena giriśā diś u ||37||
 sadā svarūpa-samprāptaḥ sarva-jñō nitya-nūtanaḥ |
 sac-cid-ā nanda-sā ndrā īgaḥ sarva-siddhi-niṣ evitaḥ ||38||
 athocyante guṇāḥ pañca ye lakṣ mī śādi-vartināḥ |
 avicintya-mahā-śaktih kot i-brahmā ḥda-vigrahaḥ ||39||
 avatā rā valī -bī jaṁhatā ri-gati-dā yakaḥ |
 ā tmā rā ma-gaṇā karṣ ī ty amī kr̄ s ne kilā dbhutāḥ ||40||
 sarvā dbhuta-camatkāra- lī lā -kallola-vā ridhiḥ |
 atulya-madhura-prema-maṇḍita-priya-maṇḍalah ||41||
 trijagan-mā nasā karṣ i-muralī -kala-kūjitaḥ |
 asamā nordhva-rūpa-śrī -vismā pita-carā caraḥ ||42||
 lī lā premṇā priyā dhikyam mā dhuryam veṇu-rū payoḥ |
 ity asā dhā raṇamproktamgovindasya catuṣ t̄ ayam ||43||
 evamguṇāś catur-bhedāś catuh-s as t̄ ir udā hr̄ tāḥ |
 sodā haraṇam eteś ā mīlakṣ aṇamkriyate kramāt ||44||

tatra (1) suramyā īgaḥ --

ślāghyā īga-sanniveśo yaḥ suramyā īgaḥ sa kathyate ||45||

yathā --

mukhaṁcandrākāraṇkarabha-nibham uru-dvayam idam
 bhujau stambhārambhau sarasija-vareṇyamkara-yugam |
 kavāṭ ābhāmvakṣ ah-sthalam aviralamśroṇi-phalakam
 parikṣ āmo madhyāḥ sphurati murahantur madhurimā ||46||

(2) sarva-sal-lakṣ aṇā nvitah --

tanau guṇottham arkotham iti sal-lakṣ aṇamdvihā ||47||

tatra guṇottham --

guṇotthamsyād guṇair yogo raktatā-tuṛgatā dibhiḥ ||48||

yathā --

rāgah saptasu hanta s a t sv api śiśor aīges v alamtuīgatā

visāras triś u kharvatā triś u tathā gambhī ratā ca triś u |
dairghyam-pañcasu kimca pañcasu sakhe samprekṣ yate sūkṣ matā
dvā trinīś ad-vara-lakṣ aṇah katham asau gopeś u sambhāvyate ||49||

aṅkotham –
rekhā mayam-rathā īgā di syā d aṅkotham karā diś u ||50||

yathā --
karayoḥ kamalaṁtathā rathā īgam
sphuṭ a-rekhā mayam ātmajasya paśya |
pada-pallavayoś ca vallavendra
dhvaja-vajrākuśa-mī na-paṅkajāni ||51||

(3) rucirah –
saundaryeṇa dṛ g-ā nanda-kā rī rucira ucyate ||52||

yathā tṛ tī ye (BhP 3.2.13) --
yad dharma-sūnor bata rājasūye
nirī kṣ ya dṛ k-svastyayanamtri-lokah |
kārṣṇyena cādyeha gataṁvidhātur
arvāk-sṛ tau kauśalam ity amanyata ||53||

yathā vā –
as ṭ ānām-danujabhid-aṅga-paṅkajānām
ekasmin katham api yatra ballavī nām |
lolākṣ i-bhramara-tatiḥ papāta tasmān
notthā turīdyuti-madhu-paṅkilāt kṣ amāsī t ||54||

(4) tejasā yuktaḥ
tejo dhāma prabhā vaś cety ucyate dvividham-budhaiḥ ||55||

tatra dhāma –
dī pti-rāśir bhaved dhāma ||56||

yathā –
ambara-maṇi-nikurambam-vidambayann api marī ci-kulaiḥ |
hari-vakṣ asi ruci-nivide maṇirāḍ ayam uḍur iva sphurati ||57||

prabhā vaḥ –
prabhā vaḥ sarvajit-sthitih ||58||

yathā –
dūratas tam avalokya mādhavaṁ
komalā īgam api raṅga-maṇḍale |
parvatodbhaṭ a-bhujāntaro'py asau
kanīṣa-malla-nivahaḥ sa vivyathe ||59||

(5) balī yān –

prāṇena mahatā pūrṇo balī yān iti kathyate ||60||

yathā –

paśya vindhya-girito’pi gariṣṭham
daitya-puigavam udagram arīṣṭam |
tula-khaṇḍam iva piṇḍitam ārāt
puṇḍarī ka-nayano vinunoda ||61||

yathā vā –

vāmas tāmarasākṣasya bhuja-dāṇḍah sa pātu vah |
krīḍā-kandukatāmyena nī to govardhano giriḥ ||62||

(6) **vayasā nvitah** –

vayaso vividhatve’pi sarva-bhakti-rasā śrayaḥ |
dharmī kiśora evā tra nitya-nānā-vilāsavān ||63||

yathā –

tadātvābhivyaktī kṛta-taruṇimā rambha-rabhasam
smita-śrī-nirdhūta-sphurad-amala-rākā-pati-madam |
darodañcat-pañcāśuga-nava-kalā-meduram idam
murārer mādhuryammanasi madirākṣī r madayati ||64||

(7) **vividhā dbhuta-bhāṣāvit** –

vividhā dbhuta-bhāṣāvit sa prokto yas tu kovidah |
nānā-deśyāsu bhāṣāsu samskr̥te prākṛ teṣu ca ||65||

yathā –

vraja-yuvatiṣu śauriḥ śaurasenīṁsurendre
praṇata-śirasi saurīṁbhāratīm ātanoti |
ahaha paśuṣu kī reṣv apy apabhrañsa-rūpāṁ
katham ajani vidagdhaḥ sarva-bhāṣāvalīṣu ||66||

(8) **satya-vākyah** –

syān nānṛ tamvaco yasya satya-vākyah sa kathyate ||67||

yathā –

pr̥the tanaya-pañcakanīprakāṭam arpayıṣyāmi te
raṇorvaritam ity abhūt tava yathārtham evoditam |
ravir bhavati śītalā kumuda-bandhur apy uṣṇalas
tathāpi na murāntaka vyabhicariṣṇur uktis tava ||68||

yathā vā –

gūḍho’pi veṣeṇa mahī-surasya
harir yathārthamagadhendram ūce |
saṁśr̥ṣṭam ābhyaṁsaha pāṇḍavābhyaṁ
māṁviddhi kṛṣṇāmbhavataḥ sapatnam ||69||

(9) **priyanīvadah** –

jane kṛtā parā dhe'pi sāntva-vādī priyānivadah ||70||

yathā –

kṛta-vyalī ke'pi na kūṇḍalī ndra
tvayā vidheyā mayi dos a-dṛṣṭiḥ |
pravāsyamāno'si surārcitānām
paramhitāyādyā gavāṁkulasya ||71||

(10) vā vadūkah –

śruti-preṣṭhoktir akhila-vāg-guṇānvita-vāg api |
iti dvidhā nigadito vāvadūko manīśibhiḥ ||72||

tatra ādya, yathā –

aśliṣṭa-komala-padāvali-maṇjulena
pratyakṣa-rakṣa-rada-manda-sudhā-rasena |
sakhyah samasta-jana-karṇa-rasāyanena
nāhāri kasya hrdayamhari-bhāṣitena ||73||

dvitīyo, yathā –

prativādi-citta-parivṛtti-paṭur
jagad-eka-saṁsaya-vimarda-karī |
pramitākṣarādya-vividhārthamayī
hari-vāg iyaṁmama dhinoti dhiyah ||74||

(11) supaṇḍityah –

vidvān nītijñāityeśa supaṇḍityo dvidhā mataḥ |
vidvān akhila-vidyā-vin nītijñāstuyathā rha-kṛt ||75||

tatra ādya, yathā –

yaṁsuṣṭhu pūrvamīparicarya gauravāt
pitāmahādy-ambudharaiḥ pravartitāḥ |
kṛṣṇārṇavamīkāśya-guru-kṣamābhūtas
tam eva vidyā-saritaḥ prapedire ||76||

yathā vā –

āmnāya-prathitānvayā smṛtimatī bāḍhamiṣ ad-aṅgojjvalā
nyāyenānugatā purāṇa-suhṛdā mīmāṁsayā maṇḍitā |
tvāṁlabdhāvasarā cirād gurukule prekṣya svasaṅgārthinaṁ
vidyā nāma vadhūś caturdaśa-guṇā govinda śuśrūyate ||77||

dvitīyo, yathā –

mṛtyus taskara-maṇḍale sukṛtināṁvṛnde vasantānilaḥ
kandarpa ramanīśu durgata-kule kalyāṇa-kalpa-drumaḥ |
indur bandhu-gaṇe vipakṣa-paṭale kālāgni-rudrākṛtiḥ
śāsti svasti-dhurandharo madhupurī mīnītyā madhūnāmpatiḥ ||78||

(12) buddhimān –

medhāvī sūkṣmadhīś ceti procyate buddhimān dvidhā ||79||

tatra medhā vī , yathā –
avanti-pura-vāsinaḥ sadanam etya sāndī paner
guror jagati darsayan samayam atra vidyārthinām |
sakṛ n nigada-mātrataḥ sakalam eva vidyā-kulam
dadhou hṛdaya-mandire kim api citravan mādhavaḥ ||80||

sūkṣ ma-dhī h̄ , yathā –
yadubhir ayam avadhyo mleccha-rājas tad enam
tarala-tamasi tasmin vidravann eva neṣye |
sukhamaya-nija-nidrā-bhañjana-dhvaniśi-dṛṣṭir
jhara-muci mucukundah kandare yatra śete ||81||

(13) pratibhā nvitah –
sadyo navanavollekhi-jñānam syāt pratibhā nvitah ||82||

yathā *padyā valyāṁ*(283) –
vāsaḥ samprati keśava kva bhavato mugdheks aṇe nanv idam
vāsambrūhi ṣat ha prakāma-subhage tvad-gātra-saṁsargataḥ |
yāminyām uṣitaḥ kva dhūrta vitanur muṣṇāti kiṁyāminī
śaurir gopa-vadhūmchalaiḥ parihasann evaividhaiḥ pātu vah ||83||

(14) vidagdhaḥ –
kalā-vilā sa-digdhā tmā vidagdha iti kī rtyate ||84||

yathā --
gī taṅgumphati tāṇḍavaṁghaṭ ayati brūte prahelī -kramam
veṇumvādayate srajamviracayaty ālekhyam abhyasyati |
nirmāti svayam indrajāla-paṭ alī mdyūte jayaty unmadān
paśyoddāma-kalā-vilāsa-vasatiś citramhariḥ krī ḍati ||85||

(15) caturaḥ –
caturo yugapad-bhūri-samā dhā na-kṛ d ucyate ||86||

yathā –
pārāvatī -viracanena gavāṁkalā patī
gopāīganā-gaṇam apāīga-taraīgitena |
mitrāṇī citratara-saṅgara-vikrameṇa
dhinvann arisṭa-bhayadena harir vireje ||87||

(16) dakṣ ah –
duṣ kare kṣ ipra-kārī yas tamdakṣ amparicakṣ ate ||88||

yathā *śrī -daśame* (10.59.17) --
yāni yodhaiḥ prayuktāni
śastrāstrāṇī kurūdvaha |
haris tāny acchinat tīkṣṇaiḥ
śarair ekaika-śastribhiḥ ||89||

yathā vā –
aghahara kuru yugmī bhūya nṛ tyāmmayāiva
tvam iti nikhilā-gopī -prārthanā-pūrti-kāmaḥ |
atanuta gati-lī lā-lāghavormimtathāsau
dadṛśur adhikam etās tamyathā sva-sva-pārśve ||90||

(17) kṛtajñāḥ –
kṛtajñāḥ syād abhijñō yaḥ kṛta-sevā di-karmanā m ||91||

yathā mahābhārate¹ –
ṛṇām etat pravṛddhaṁme hṛdayān nāpasarpati |
yad govindeti cukroṣa kṛṣṇā māmdura-vāsinam ||92||

yathā vā –
anugatim ati-pūrvamīcintayann ṛkṣa-mauler
akuruta bahumānamśaurir ādāya kanyām |
katham api kṛtam alparīvismaren naiva sādhuḥ
kim uta sa khalu sādhu-śreṇi-cūḍāgra-ratnam ||93||

(18) sudṛḍha-vrataḥ –
pratijñā-niyamau yasya satyau sa sudṛḍha-vrataḥ ||94||

tatra satya-pratijñō, yathā hari-vaniṣṭe (2.68.38)² –
na deva-gandharva-gaṇā na rākṣasā
na cāsurā naiva ca yaksā pannagāḥ |
mama pratijñām apahantum udyatā
mune samarthāḥ khalu satyam astu te ||95||

yathā vā –
sa-helam ākhaṇḍala-pāṇḍu-putrau
vidhāya karisārir apārijātau |
nija-pratijñāṁsaphalāṁdadhānah
satyāṁca kṛṣṇāṁca sukhām akārṣī t ||96||

satya-niyamo, yathā –
girer uddharanāṁkṛṣṇā duṣkaramkarma kurvatā |
mad-bhaktaḥ syān na duḥkhī ti sva-vratamivīṁśatītvayā ||97||

(19) deśa-kāla-supātrajñāḥ –
deśa-kāla-supātrajñās tat-tad-yoga-kriyā-kṛtiḥ ||98||

yathā –
śaraj-jyotsnā-tulyaḥ katham api paro nāsti samayas
trilokyām ākṛiti dāḥ kvacid api na vṛndāvana-samah |
na kāpy ambojākṣī vraja-yuvati-kalpeti vimṛśan

¹ Not found in critical edition.

² Not found in critical edition. (Check again.)

mano me sotkaṇṭ harīmuhur ajani rāsotsava-rase ||99||

(20) śāstra-cakṣ uḥ –
śāstrā nusā ri-karmā yaḥ śāstra-cakṣ uḥ sa kathyate ||100||

yathā –
abhūt karīsa-ripor netram
śāstram evārtha-dṛṣṭaye |
netrāmbujamītu yuvatī -
vṛndān mādāya kevalam ||101||

(21) śuciḥ –
pāvanaś ca viśuddheś cety ucyate dvividhaḥ śuciḥ |
pāvanah pāpa-nāśī syād viśuddhas tyakta-dūsaṇah ||102||

tatra pāvano, yathā pādme --
tamnirvyājaiṁbhaja guṇa-nidhe pāvanampāvanānāṁ
śraddhā-rajyan-matir atitarām uttamah-śloka-maulim |
prodyann antah-karaṇa-kuhare hanta yan-nāma-bhānor
ābhāso 'pi kṣapayati mahā-pātaka-dhvānta-rāśim ||103||

viśuddho, yathā –
kapaṭ arīca haṭ haś ca nācyute
bata satrājiti nāpy adī natā |
katham adya vṛthā syamantaka
prasabhamkaustubha-sakhyam icchasi ||104||

(22) vaśī
vaśī jitendriyah proktah ||105||

yathā prathame (1.11.37) --
uddāma-bhāva-piśunāmala-valgu-hāsa-
vrī dāvaloka-nihato madano 'pi yāsām |
saṁmuhya cāpam ajahāt pramadottamās tā
yasyendriyāṁvīmathitumkuhakair na śekuḥ ||106||

(23) sthirah
āphalodayakṛt sthirah ||107||

yathā,
nirvedam āpa na vana-bhramaṇe murārir
nācintayad vyasanam ṛkṣa-a-vilapraveśe |
āhṛtya hanta maṇim eva purāṇprapede
syād udyamah kṛta-dhiyāṁhi phalodayāntah ||108||

(24) dāntah –
sa dānto duḥsaham api yogyāṁkleśah saheta yaḥ ||109||

yathā –

gurum api guru-vāsa-kleśam avyāja-bhaktyā
harir aja-gaṇa-dantah komalā īgo'pi nāyam |
prakṛtir ati-durūhā hanta lokottarāṇāṁ
kim api manasi citramcintyamānā tanoti ||110||

(25) kṣ amā śī laḥ

kṣ amā śī lo'parā dhā nāṁ sahanāḥ parikī rtyate ||111||

yathā māgha-kāvye³ (16.25)

prativācam adatta keśavaḥ
śapamānāya na cedi-bhūbhṛ te |
anahuīkurute ghana-dhvaniḥ
na hi gomāyu-rutāni keśarī ||112||

yathā vā yāmunācārya-stotre⁴ (60) –

raghuvara yad abhūs tvamītā dṝśo vāyasasya
praṇata iti dayālur yac ca caidyasya kṛṣṇa |
pratibhavam aparāddhur mugdha sāyujyado'bhrū
vada kim apadam āgatas tasya te'sti kṣ amāyāḥ ||113||

(26) gambhī raḥ –

durvibodhāśayo yas tu sa gambhī raḥ itī ryate ||114||

yathā –

vṛndāvane varātiḥ stutibhir nitarām upāsyamāno'pi |
śakto na harir vidhinā ruṣṭas tuṣṭo'tha vā jñātum ||115||

yathā vā –

unmado'pi harir navya-rādhā-praṇaya-sī dhunā |
abhijñenāpi rāmeṇa lakṣito'yam avikriyah ||116||

(27) dhṛtimān –

pūrṇa-sprhaś ca dhṛtimān śāntaś ca kṣ obha-kāraṇe ||117||

tatra ādyo –

svī kurvann api nitarāmyaśaḥ-priyatvāṁ
karīśārir magadha-pater vadha-prasiddhām |
bhī māya svayam atulām adatta kī rtim
kimlokottara-guṇa-śalinām apekṣyam ||118||

dvitī yo, yathā –

ninditasya dama-ghoṣa-sūnunā
sambhrameṇa munibhiḥ stutasya ca |
rājasūya-sadasi kṣ itī śvaraiḥ
kāpi nāsyā vikṛtir vitarkitā ||119||

³ Śiśupāla-vadha.

⁴ Stotra-ratnam.

(28) **samaḥ** –

rā ga-dveś a-vimukto yaḥ samaḥ sa kathito budhaiḥ ||120||

yathā śrī -daśame (10.16.33) --

nyāyyo hi daṇḍah kṛ ta-kilbiṣ e 'smiṇ
tavāvatāraḥ khala-nigrahāya |
ripoḥ sutānām api tulya-dṛṣṭ er
dhatse damaṇphalam evānuśariṣan ||121||

yathā vā –

ripur api yadi śuddho maṇḍanī yas tavāsau
yaduvara yadi duṣṭ o daṇḍanī yaḥ suto'pi |
na punar akhila-bhartuḥ paks apā tojjhitasya
kvacid api viṣ amarante cesṭ itamjāghaṭ ī ti ||122||

(29) **vadā nyāḥ** –

dā na-vī ro bhaved yas tu sa vadā nyo nigadyate ||123||

yathā –

sarvārthināmbāḍham abhī ṣṭ a-pūrtyā
vyarthī kṛ tāḥ karīṣa-nisūdanena |
hriyeva cintāmaṇi-kāmadhenu-
kalpa-drumā dvāravatī mbhajanti ||124||

yathā vā –

yeṣāṁ oḍāśa-pūritā daśa-śatī svāntah-purāṇāṁtathā
cāṣṭāśliṣṭāśataṁvibhāti paritas tat-saṅkhyā-patnī -yujām |
ekaikamprati teṣu tarṇaka-bhṛtāṁbhūṣā-juṣām anvahāṁ
gr̄ṣṭī nāmyugapac ca baddham adadād yas tasya vā kah̄ samaḥ ||125||

(30) **dhārmikāḥ** –

kurvan kā rayate dharmānyah̄ sa dhārmika ucyate ||126||

yathā –

pādaiś caturbhir bhavatā vṛṣasya
guptasya gopendra tathābhyavardhi |
svairāṁcarann eva yathā trilokyām
adharma-sparsāṇi haṭ hāj jaghāsa ||127||

yathā vā –

vitāyamānair bhavatā makhotkarair
ākṛṣyamāneṣu patiṣ u anāratam |
mukunda khinnah̄ sura-subhruvāṁgaṇas
tavāvatāraṁnavamamnamasyati ||128||

(31) **śūraḥ** –

utsāhī yudhi śūro'stra-prayoge ca vicakṣaṇāḥ ||129||

tatra ādyo, yathā –
pṛ thu-samara-saro vigāhya kurvan
dvīṣ ad aravinda-vane vihāra-caryām |
sphurasi tarala-bāhu-danḍa-śuṇḍas
tvam agha-vidāraṇa-rāvaṇendra-līlah ||130||

dvitī yo, yathā –
kṣaṇād akṣauhiṇī -vṛnde jarāsandhasya dāruṇe |
dṛṣṭah ko’py atra nādaśṭo hareḥ praharāṇāhibhiḥ ||131||

(32) karuṇah --
para-duḥkhā saho yas tu karuṇah sa nigadyate ||132||

yathā –
rājām agādha-gatibhir magadhendra-kārā-
duḥkhāndhakāra-paṭalaiḥ svayam andhitānām |
akṣīṇi yaḥ sukhmayāni ghṛṇī vyatānī d
vṛnde tam adya yadumandana-padma-bandhum ||133||

yathā vā –
skhalan-nayana-vāribhir viracitābhis eka-śriye
tvarābhara-taraigataḥ kavalitātma-visphūrtaye |
niśānta-śara-śāyinā sura-sarit-sutena smṛteḥ
sapadya-vaśa-vartmaṇo bhagavataḥ kṛpāyai namaḥ ||134||

(33) mā nyamā nakṛt –
guru-brāhmaṇa-vṛddhā di-pūjako mā nyamā na-kṛt ||135||

yathā –
abhiवाद्यa guroḥ padāmbujam
pitarampūrvajam apy athānataḥ |
harir ajanīnā tathā girā
yadu-vṛddhānana-mat-kramādayam ||136||

(34) dakṣiṇah --
sauśīlya-saumya-carito dakṣiṇah kī rtyate budhaiḥ ||137||

yathā --
bhṛtyasya paśyati gurūn api nāparādhān
sevāṁmanāg api kṛtāṁbahudhābhyupaiti |
āviṣ karoti piśunes vapi nābhyasūyām
śīlena nirmala-matiḥ puruṣ ottamo 'yam ||138||

(35) vinayī –
auddhatya-parihārī yaḥ kathyate vinayī ty asau ||139||

yathā māgħa-kāvye (13.7) –

avaloka eṣa nr̥ pateḥ sudūrato
rabhasād rathād avatārī tum icchataḥ |
avatārṇavān̥ prathamam̥ ātmanā harir
vinayāmviśeṣa ayati sambhramena saḥ ||140||

(36) hrī mān –
jñā te’smara-rahasye’nyaiḥ kriyamāṇe stave’thavā |
śālī natvena saṅkocambhajan hrī mān udī ryate ||141||

yathā **lalita-mādhava** (9.40) –
darodaṭṭad-gopī -stana-parisara-prekṣaṇa-bhayāt
karotkampādī śac calati kila govardhana-girau |
bhayārtair ārabdha-stutir akhila-gopaiḥ smita-mukham
puro dṛṣṭi vā rāmaṁjayati namitāsyo madhuripuḥ ||142||

(37) śaraṇā gata-pā lakah –
pā layan śaraṇā pannān śaraṇā gata-pā lakah ||143||

yathā –
jvara parihara vitrāsaṁtvam atra samare kṛtāparādhe’pi |
sadyaḥ prapadyamāne yad indavati yādavendro’yam ||144||

(38) sukhī –
bhoktā ca duḥkha-gandhair apy aspr̥iṣṭāś ca sukhī bhavet ||145||

tatra ādya, yathā –
ratnālaṅkāra-bhāras tava dhana-damanor ājya-vṛtti-āpy alabhyah
svapne dambholi-pāṇer api duradhigamamdvāri tauryatrikamca |
pārśve gaurī -gariṣṭhāḥ pracura-śaśi-kalāḥ kānta-sarvāṅga-bhājaḥ
sī mantinyaś ca nityamnyaduvara bhuvane kas tvad-anyo’sti bhogī ||146||

dvitī yo, yathā –
na hāniṁna mlāniṁnija-gṛha-kṛtya-vyasanitāṁ
na ghorāṁnodghūrnāṁna kila kadanainvetti kim api |
varāṅgi bhiḥ sāṅgi kṛta-suhṛd-anaṅgābhir abhito
harir vṛndāraṇye param aniśamuccair viharati ||147||

(39) bhakta-suhṛt –
susevyo dāsa-bandhuś ca dvidhā bhakta-suhṛt mataḥ ||148||

tatra ādya, yathā **viṣṇu-dharme** –
tulasī -dala-mātreṇa jalasya culukena ca |
vikrīṇī te svam ātmānambhaktebhyo bhakta-vatsalah ||149||

dvitī yo, yathā **prathame** (1.9.37) --
sva-nigamam apahāya mat-pratijñām
ṛtam adhikartum avapluto rathasthāḥ |
dhṛta-ratha-carano ‘bhyayāc caladgur

harir iva hantum ibhāringatottarī yaḥ ||150||

(40) prema-vaśyaḥ –
priyatva-mā tra-vaśyo yaḥ prema-vaśyo bhaved asau ||151||

yathā śrī -daśame (10.80.19) --
sakhyuḥ priyasya viprasṛṣṭ er aīga-saīgāti-nirvṛt taḥ |
prī to vyamuñcad adhvindūn netrābhyaṁpuṣ karekṣaṇaḥ ||152||

yathā vā tatraiva (10.9.18) --
sva-mātuḥ svinna-gātrāyā visrasta-kavara-srajaḥ |
dṛṣṭā pariśramamākṛṣṇaḥ kṛṣṇaḥ kṛṣṇāśāt sva-bandhane ||153||

(41) sarva-śubhaṅkarah –
sarveṣāṁhitā-kārī yaḥ sa syāt sarva-śubhaṅkarah ||154||

yathā –
kṛtāḥ kṛtārthā munayo vinodaiḥ
khala-kṣayenākhila-dhārmikāś ca |
vapur-vimardena khalāś ca yuddhe
na kasya pathyamhariṇā vyadhāyi ||155||

(42) pratāpi –
pratāpi pauruṣodbhūta-śatru-tāpi prasiddhi-bhāk ||156||

yathā –
bhavataḥ pratāpa-tapane
bhuvanamākṛṣṇaḥ pratāpayati |
ghorāsura-ghukānām
śaranām abhūt kandarā-timiram ||157||

(43) kī rtimān –
sādguṇyair nirmalaiḥ khyātaḥ kī rtimān iti kī rtyate ||158||

yathā –
tvad-yaśaḥ-kumuda-bandhu-kaumudī
śubhra-bhāvam abhito nayanty api |
nandanandana katharinnu nirmame
kṛṣṇa-bhāva-kalilāñjagat-trayam ||159||

yathā vā lalita-mādhava (5.18) –
bhītā rudraṁtyajati girijā śyāmam aprekṣya kaṇṭham
śubhraṁdṛṣṭā vā kṣipati vasanamvismito nīla-vāsāḥ |
kṣīraṁmatvā śrapayati yamī -nī ramābhī rikotkā
gīte dāmodara-yaśasi te vīṇayā nāradena ||160||

(44) rakta-lokah –
pātraṁlokā nurāgāṇāṁrakta-lokaṁvidur budhāḥ ||161||

yathā **prathame** (1.11.9) --

yarhy ambujāks āpasasāra bho bhavān
kurūn madhūn vātha suhṛ d-didṛ kṣ ayā
tatrābda-koṭ i-pratimah kṣ aṇo bhaved
ravimvinākṣ ḥnor iva nas tavācyuta ||162||

yathā vā –

āśī s-tathyā jaya jaya jayety āvirāste munī nāṁ
deva-sreṇī -stuti-kala-kalo medurah pādurasti |
harṣ ād ghoṣ ah sphurati parito nāgarī nāmgarī yān
ke vā raṅga-sthala-bhuvi harau bhejire nānurāgam ||163||

(45) sā dhu-samā śrayah –

sad-eka-pakṣ apā tī yah sa syāt sā dhu-samā śrayah ||164||

yathā –

puruṣ ottama ced avātariṣ yad
bhuvane'smin na bhavān bhuvah śivāya |
vikaṭ āsura-maṇḍalān na jāne
sujanānāmbata kā dasābhaviṣ yat ||165||

(46) nā rī -gaṇa-mano-hā rī –

nā rī -gaṇa-mano-hā rī sundarī -vṛ nda-mohanaḥ ||166||

yathā **śrī -daśame** (10.90.26) --

śruta-mātro'pi yah strī nāmprasahyā karṣ ate manah |
urugāyorugī to vā paśyantī nāmcā kiṁpunah ||167||

yathā vā --

tvarīcumbako'si mādhava loha-mayī nūnam aīganā-jātiḥ |
dhāvati tatas tato'sau yato yataḥ krī ḫayā bhramasi ||168||

(47) sarvā rā dhyaḥ –

sarveṣ ām agra-pūjyo yah sa sarvā rā dhya ucyate ||169||

yathā **prathame** (1.9.41)

muni-gaṇa-nṛ pa-varya-saṅkule 'ntaḥ-
sadasi yudhiṣ ṭ hira-rājasūya eṣ ām |
arhaṇam upapeda ī kṣ aṇī yo
mama dṛ śi-gocara eṣ a āvir ātmā ||170||

(48) samṛ ddhimā n –

mahā -sampatti-yukto yo bhaved eṣ a samṛ ddhimā n ||171||

yathā –

ṣ aṭ -pañcāśad-yadu-kula-bhuvāṁkoṭ ayaś tvāṁbhajante
varṣ anty aş ṭ au kim api nidhayaś cārtha-jātarītavāmī |

śuddhāntaś ca sphurati navabhir laks itah saudha-laks mair
laks mī mpaśyan mura-damana te nā tra citrāyate kah ||172||

yathā vā kr̄ s ṣa-karṇāmṛ te⁵ --
cintāmaṇiś caraṇa-bhūṣ aṇam aīgaṇānām
śr̄ iṣāra-puṣ pa-taravah surāṇām |
vṛ ndāvane vraja-dhanamnanu kā ma-dhenu-
vṛ ndāni ceti sukha-sindhur aho vibhūtiḥ ||173||

(49) varī yā n --
sarveś ā m ati-mukhyo yaḥ sa varī yā n itī rtyate ||174||

yathā —
brahmann atra puru-dviṣ ā saha puraḥ pī t he niṣ ī da kṣ aṇam
tuṣ nī mṛtiṣ t ha surendra cāt ubhir alamvārī śa dūrī bhava |
ete dvāri muhuḥ katharīnsura-gaṇāḥ kurvanti kolāhalām
hanta dvāravatī -pater avasaro nādyāpi niṣ padyate ||175||

(50) ī śvarah —
dvidheśvaraḥ svatantraś ca durlaṅghyājñāś ca kī rtyate ||176||

tatra svatantra, yathā—
kr̄ ṣ ṣaḥ prasādam akarod aparādhyate'pi
pādāṅkam eva kila kāliya-pannagāya |
na brahmaṇe dṝśam api stuvaṭe'py apūrvam
sthāne svatantra-carito nigamair nuto'yam ||177||

durlaṅghyājñā, yathā tṝ tī ye (3.2.21) --
balimharadbhiś cira-loka-pālaiḥ
kirī t a-koṭ y-edita-pāda-pī t haḥ |
tat tasya kaiikaryam alambhṛ tān no
viglāpayaty aīga yad ugrasenam ||178||

yathā vā —
navye brahmāṇḍa-vṛ nde śr̄ jati vidhigāṇah śr̄ ṣ t aye yaḥ kr̄ tājñ
rudraughaḥ kāla-jī rne kṣ ayam avatanute yaḥ kṣ ayāyānuśiṣ t ah |
rakṣ āmviṣ nū-svarūpā vidadhati taruṇe rakṣ iṇo ye tvad-ariṣāḥ
karīṣāre santi sarve diśi diśi bhavataḥ śāsane'jāṇḍanāthāḥ ||179||

atha (51) sadā -svarūpa-samprāptaḥ --
sadā -svarūpa-samprāpto mā yā -kā rya-vaśī kr̄ taḥ ||180||

yathā prathame (1.11.39) --
etad ī śanam ī śasya prakṛ ti-stho 'pi tad-guṇaiḥ |
na yujyate sadātma-sthair yathā buddhis tad-āśrayā ||181||

⁵ Not in any of the extant KK centuries.

(52) **sarvajñah** –

para-citta-sthitamdeś a-kā lā dy-antaritam tathā |
yo jā nā ti samastā rthaḥ sa sarvajñ nigadyate ||182||

yathā **prathame** (1.1511) --

yo no jugopa vana etya duranta-kṛ cchrād
durvāsaso 'ri-racitād ayutāgra-bhug yah |
śākānna-śiṣṭam upayujya yatas tri-lokī m
tr̄ ptām amariṣta salile vinimagna-saṅghaḥ ||183||

(53) **nitya-nūtanaḥ** –

sadā nubhūyamā no'pi karoty ananubhūtavat |
vismayamā dhurī bhir yah sa prokto nitya-nūtanaḥ ||184||

yathā **prathame** (1.11.34) --

yadyapy asau pārśva-gato raho-gatas
tathāpi tasyāīghri-yugamnavamnavam |
pade pade kā virameta tat-padāc
calāpi yac chṛī r na jahāti karhicit ||185||

yathā vā **lalita-mādhava** (1.52) --

kulavara-tanu-dharma-grāva-vṝndāni bhindan
sumukhi niśita-dī rghāpāīga-ṭaīka-cchaṭ ābhiḥ |
yugapad ayam apūrvah kah puro viśva-karmā
marakata-mani-lakṣ air goṣṭha-kakṣā āmcinoti ||186||

(54) **sac-cid-ā nanda-sā ndrā īgah** –

sac-cid-ā nanda-sā ndrā īgāś cidā nanda-ghanā kṛ tih ||187||

yathā –

kleśe kramāt pañca-vidhe kṣayamgate
yad-brahma-saukhyamsvayam asphurat param |
tad vyarthayan kah purato narākṛ tih
śyāmo'yam āmoda-bharah prakāśate ||188||

yathā va **brahma-saṅhitāyām** ādi-puruṣa-rahasye (5.51) –

yasya prabhā prabhavato jagad-anda-koṭi-
koṭi iṣṭa aśeṣa-vasudhādi vibhūti-bhinnam |
tad brahma niṣ kalam anantam aśeṣa-bhūtam
govindam ādi-puruṣa-āntam ahambhajāmi ||189||

ataḥ śrī -vaiṣṇavaiḥ sarva-śruti-smṛti-nidarśanaiḥ |
tad brahma śrī -bhagavato vibhūtir iti kī rtyate ||190||

tathā hi **yāmunācārya-stotre** (14) --

yad-aṇḍāntara-gocarāñca yad
daśottarāṇyāvaraṇāni yāni ca |
gunāḥ pradhānaṁpuruṣaḥ paraṁpadam

parātparambrahma ca te vibhūtayah ||191||

(55) sarva-siddhi-niṣ evitah –
sva-vaśā khila-siddhiḥ syāt sarva-siddhi-niṣ evitah ||192||

yathā –
daśabhiḥ siddha-sakhī bhir vṛtā mahā-siddhayaḥ kramād aṣṭau |
anīmādayo labhante nāvasaramdvāri kṛṣṇasya ||193||

(56) atha avicintya-mahā-śaktih –
divya-sargā di-kartṛ tvam̄ brahma-rudrā di-mohanam |
bhakta-prārabdha-vidhvam̄ ity ādy acintya-śaktitā ||194||

tatra dviya-sargā di-kartṛ tvam̄ yathā –
āśī c chāyādvitī yaḥ prathamam atha vibhur vatsa-dimbhādi-dehān
ariṣenāniṣena cakre tad anu bahu-catur-bāhutāṁtes u tene |
vṛttas tattvādi-vītair atha kam alabhavaiḥ stūyamāno'khilātmā
tāvad brahmāṇḍa-sevyah sphuṭ am ajani tato yaḥ prapadye tam īśam ||195||

brahma-rudrā di-mohanam, yathā –
mohitaḥ śisū-kṛtau pitāmaho
hanta śambhur api jṛmbhito raṇe |
yena karīṣa-ripuṇādya tat-purah
ke mahendra vibudhā bhavad-vidhāḥ ||196||

bhakta-prārabdha-vidhvam̄, yathā śrī-daśame (10.45.45) –
guru-putram ihānī tamnija-karma-nibandhanam |
ānayasva mahārāja mac-chāsana-puraskṛtah ||197||

ādi-śabdena durghaṭ a-ghaṭ anāpi –
api janī-parihī naḥ sūnur ābhī ra-bhartur
vibhur api bhuja-yugmotsaṅga-paryāpta-mūrtih |
prakaṭ ita-bahu-rūpo'py eka-rūpaḥ prabhur me
dhiyam ayam avicintyānanta-śaktir dhinoti ||198||

(57) koṭi-brahmāṇḍa-vigrahaḥ –
agaṇya-jagad-āṇḍādhyah koṭi-brahmāṇḍa-vigrahaḥ |
iti śrī-vigrahasya vibhutvam anukīrtitam ||199||

yathā tatraiva (10.14.11) --
kvāhaṁtamo-mahad-ahamkha-carāgnī-vār-bhū-
sanivesṭitāṇḍa-ghaṭa-sapta-vitasti-kāyah |
kvedṛg-vidhāvigaṇitāṇḍa-parāṇu-caryā-
vātādhva-roma-vivarasya ca te mahitvam ||200||

yathā vā –
tattvair brahmāṇḍam ādhyāṁsurakula-bhuvanaiś cāñkitamyojanānāṁ
pañcāśat-koṭi y-akharva-kṣiti-khacitam idamīyac ca pātāla-pūrṇam |

tādṛ g-brahmāṇḍa-laksāyuta-paricaya-bhāg eka-kakṣ amvidhā trā
dṛ ṣṭ arṇyasyātra vṛndāvanam api bhavataḥ kah stutau tasya śaktah ||201||

(58) **avatārā valī -bī jam**
avatārā valī -bī jam avatārī nigadyate ||202||

yathā **śrī -gī ta-govinde** (1.16) –
vedān uddharate jaganti vahate bhūgolam ubibhrate
daityaṁdā rayate balininchalayate kṣatra-kṣayām kurvate |
paulastyamjayate halamkalayate kārunyam ātanvate
mlecchān mūrcchayate daśākṛti-kṛte kṛṣṇāya tubhyāmnamāḥ ||203||

(59) **hatā rī-gati-dā yakah –**
mukti-dā tā hatā rī nāmhatā rī-gati-dā yakah ||204||

yathā –
parābhavaṁphenila-vaktratāmca
bandhamca bhī timca mṛ timca kṛ tvā |
pavarga-dātāpi śikhaṇḍa-maule
tvamśā travāṇām apavargado’si ||205||

yathā vā –
citramurāre sura-vairi-pakṣ as
tvayā samantād anubaddha-yuddhaḥ |
amitra-vṛndāny avibhidya bhedam
mitrasya kurvann amṛ tamprayāti ||206||

(60) **ātmā rāma-gaṇā karṣī –**
ātmā rāma-gaṇā karṣī ty etad vyaktārtham eva hi ||207||

yathā –
pūrṇa-paramahaṁsamāṁmādhava līlā-mahauṣ adhir ghrātā |
kṛtvā bata sāraṅgavadyadhita kathamśārase ṣṭitam ||208||

athā sā dharanā-guṇa-catuṣ ke – (61) līlā-mā dhuryam--

yathā **bṛhad-vāmane** –
santi yadyapi me prājyā līlās tās tā manoharāḥ |
na hi jāne smṛte rāse mano me kī dṛśāmbhavet ||209||

yathā vā –
parisphuratu sundaramcaritram atra lakṣmī-pates
tathā bhuvana-nandinas tad-avatāra-vṛndasya ca |
harer api camatkṛti-prakara-vardhanaḥ kintu me
bibharti hṛdi vismayamkam api rāsa-līlā-rasah ||210||

(62) **premṇā priyā dhikyam**, yathā **śrī -daśame** (10.31.15) --
aṭ ati yad bhavān ahni kānanam

truṭ ir yugāyate tvām apaśyatām |
kuṭ ila-kuntalamśrī -mukhamca te
jāda udī kṣ itāmpakṣ ma-kṛ t dṛśām ||211||

yathā vā --
brahma-rātri-tatir apy agha-śatru
sā kṣ anārdhavad agāt tava saīge |
hā kṣ anārdham api vallavikānām
brahma-rātri-tativad virahe'bhūt ||212||

(63) **veṇu-mā dhuryam**, yathā tatraiva (10.33.15) –
savanaśas tad-upadhārya sureśāḥ
śakra-śarva-parameṣṭhi-purogāḥ |
kavaya ānata-kandhara-cittāḥ
kaśmalarṇayur aniścita-tattvāḥ ||213||

yathā vā **vidagdha-mādhavē** (1.26) --
rundhann ambu-bhṛ taś camatkṛti-paramkurvan muhus tumburum
dhyānād antarayan sanandana-mukhān vismerayan vedhasam |
autsukyāvalibhir balimcaṭ ulayan bhogī ndram āghūrṇayan
bhindann aṇḍa-kaṭ āha-bhittim abhito babhrāma vanīśī -dhvaniḥ ||214||

(64) **rūpa-mā dhuryam** yathā **trīye** (3.2.12)
yan martya-lī laupayikaiṁsva-yoga-
māyā-balāndarśayatā gṛhī tam |
vismāpanaṁsvasya ca saubhagarddheḥ
parampadambhūṣ aṇa-bhūṣ aṇāigam ||215||

śrī -daśame ca (10.29.40) --
kā stry aīga te kala-padāyata-mūrcchitena
saṁmohitā 'ryapadavī rīna calet trilokyām |
trailokya-saubhagam idamca nirī kṣ ya rūpaṁ
yad go-dvija-druma-mṛgān pulakāny abibhrat ||216||

yathā vā, **lalita-mādhavē** (8.34) --
aparikalita-pūrvah kaś camatkāra-kārī
sphurati mama garī yān eṣa mādhurya-pūrah |
ayam aham api hanta prekṣya yamlubdha-cetāḥ
sarabhasam upabhuktumkā maye rādhikeva ||217||

samasta-vividhā ścarya-kalyāṇa-guṇa-vā ridheḥ |
guṇānām iha kṛṣṇasya diñmātram upadarśitam ||218||

yathā ca **śrī -daśame** (10.14.7) –
gunātmanas te 'pi guṇān vimātum
hitāvatī rṇasya ka īśire 'sya |
kālena yair vā vimitāḥ sukalpair
bhū-pāniśavah khe mihikā dyubhāsah ||219||

nitya-guṇo vanamā lī , yad api śikhā maṇir aśeṣ a-netṛ ḥā m |
bhaktā pekṣ ikam asya, trividhatvāṁ likhyate tad api ||220||
hariḥ pūrṇatamaḥ pūrṇatarah pūrṇa iti tridhā |
śreṣṭha-madhyā dibhiḥ śabdair nāt ye yaḥ paripaṭ hyate ||221||
prakāśitā khila-guṇah smṛtah pūrṇatamo budhaiḥ |
asarva-vyañjakah pūrṇatarah pūrṇo 'lpa-darśakah ||222||
kr̄ṣṇasya pūrṇatamatā vyaktā bhūd gokulā ntare |
pūrṇatā pūrṇataratā dvā rakā -mathurā diś u ||223||

sa punaś caturvidhaḥ syād dhī rodā ttaś ca dhī ra-lalitaś ca |
dhī ra-praśānta-nāmā tathaiva dhī roddhataḥ kathitaḥ ||224||
bahuvidha-guṇa-kriyā ḥā m ā spada-bhūtasya padmanābhasya |
tat-tal-lī lā-bhedād virudhyate na hi catur-vidhāḥ ||225||

tatra dhī rodā ttaḥ –
gambhī ro vinayī kṣ antā karuṇah sudṛḍha-vrataḥ |
akatthano gūḍha-garvo dhī rodā ttaḥ su-sattva-bhṛt ||226||

yathā –
vīraṇmanya-mada-prahāri-hasitaṁdhāureyam ārtoddhṛtau
nirvyūḍha-vratam unmata-kṣiti-dharoddhāreṇa dhī rākṛtim |
mayyuccaiḥ kr̄ta-kilbiṣ e'pi madhuraṁstutyaṁ muhur yantritam
prekṣya tvāṁmama durvitarkya-hṛdayamdhī r̄giś ca na spandate ||227||

gambhī ratvā di-sāmānya-guṇā yad iha kī rtitāḥ |
tad eteṣu tadtā dhikya-pratipādana-hetave ||228||
idamhi ttatvampūrvaiḥ proktamraghūdvahē |
tat-tad-bhaktā nusāreṇa tathā kr̄ṣṇē vilokyate ||229||

dhī ra-lalitaḥ --
vidagdho nava-tāruṇyah pariḥ sa-viśāradah |
niścinto dhī ra-lalitaḥ syāt prāyah preyasī -vaśah ||230||

yathā --
vācā sūcita-śarvarī -rati-kalā-prāgalbhayā rādhikāṁ
vrī dā-kuṇīta-locaṇāṁviracyann agre sakhi nām asau |
tad-vakṣo-ruha-citra-keli-makarī -pāṇḍitya-pāramgataḥ
kaiśorāṁsaphalī -karoti kalayan kuje vihāraṁhariḥ ||231||

govinde prakaṭ amdhī ra-lalitatvāṁpradarśyate |
udā haranti nāt ya-jīvāḥ prāyo'tra makara-dhvajam ||232||

dhī ra-śāntaḥ –
śama-prakṛtiḥ kleśa-sahanaś ca vivecakah |
vinayā di-guṇopeto dhī ra-śānta udī ryate ||233||

yathā –

vinaya-madhura-mūrtir manthara-snigdha-tāro
vacana-paṭ ima-bhaṛī -sūcītāśeṣ a-nī tiḥ |
abhidadhad iha dharmamdharma-putropakaṇṭ he
dvija-patir iva sākṣ āt prekṣ yate karīsa-vairī ||234||

yudhiṣ ṭ hirā diko dhī rair dhī ra-śāntaḥ prakī rtitaḥ ||235||

dhī roddhataḥ –
mā tsaryavān ahaṛkārī māyāvī roṣ aṇaś calaḥ |
vikatthanaś ca vidvadbhir dhī roddhata udāhṛtaḥ ||236||

yathā –
āḥ pāpin yavanendra dardura punar vyāghuṭ ya sadyas tvayā
vāsaḥ kutracid andha-kūpa-kuhara-krode’dyā nirmīyatām |
helottānita-dṛṣṭi-mātra-bhasita-brahmāṇḍāṇḍaḥ puro
jāgarmi tvad-upagrahāya bhujagah kṛṣṇo’tra kṛṣṇābhidhah ||237||

dhī roddhatas tu vidvadbhir bhī masenādir ucyate ||238||
mā tsaryā dyāḥ pratī yante doṣ atvena yad apy amī |
līlā-viṣeṣaśālitvān nirdoṣ e’tre guṇāḥ smṛtaḥ ||239||

yathā vā –
ambho-bhāra-bhara-praṇamra-jalada-bhrāntimvitavann asau
ghorāḍambara-ḍambarah suvikuṭām utkṣ ipya hastārgalām |
durvāraḥ para-vāraṇaḥ svayam ahamlabdho’smi kṛṣṇaḥ puro
re śrī dāma-kuraigasaigara-bhuvo bhaiṣṭavam aṅgi kuru ||240||

mitho virodhino’py atra kecin nigaditā guṇāḥ |
harau niraṅkuśaiśvaryāt ko’pi na syād asambhavaḥ ||241||

tathā ca **kaurme** –
asthūlaś cāṇuś caiva sthūlo’ṇuś caiva sarvataḥ |
avarṇaḥ sarvataḥ proktaḥ śyāmo raktānta-locanaḥ |
aiśvaryā-yogād bhagavān viruddhārtho’bhidhī yate ||242||
tathāpi doṣāḥ parame naivāhāryaḥ kathaṇa |
guṇā viruddhā apy ete samāhāryaḥ samantataḥ ||243||

mahāvārāhe ca –
sarve nityāḥ śāśvatāś ca dehāś tasya parātmanaḥ |
hānopādāna-rahitā naiva prakṛtijāḥ kvacit ||244||
paramānanda-sandohā jñāna-mātrāś ca sarvataḥ |
sarve sarva-guṇaiḥ pūrṇaḥ sarva-doṣa-vivarjitāḥ ||245||

vaiṣṇava-tantrē’pi –
aṣṭādaśa-mahā-doṣai rahitā bhagavat-tanuḥ |
sarvaiśvaryamayī satya-vijñānānanda-rūpiṇī ||246||

aṣṭādaśa-mahā-doṣāḥ, yathā **viṣṇu-yāmale** –

mohas tandrā bhramo ruks a-rasatā kāma ulbanah |
lolatā mada-mātsarye hinśā kheda-pariśramau ||247||
asatyamkrodha ākāks ā āśaikā viśva-vibhramah |
viś amatvarīparāpeks ā doṣ ā as t ādaśoditāḥ ||248||

itthāṁsarvā vatā rebhyas tato'py atrā vatā riṇah |
vrajendra-nandane suś t hu mā dhurya-bhara ī ritah ||249||

tathā ca brahma-saṁhitāyām ādi-puruṣ a-rahasye (5.59) –
yasyaika-niśvasita-kālam athā valambya
jī vanti loma-bilajā jagad-aṇḍa-nā thāḥ |
viś nur mahān sa iha yasya kalā-viśeṣ o
govindam ādi-puruṣ aṁtam ahambhajāmi ||250||

athā s t ā v anukī rtyante sad-guṇatvena viśrutāḥ |
maṅgalā laṅkriyā-rūpāḥ sattva-bhedāḥ tu pauruṣ āḥ ||251||
śobhā vilā so mā dhuryam mā ṛgalyam sthairyā-tejasī |
lalitaudā ryam ite sattva-bhedāḥ tu pauruṣ āḥ ||252||

tatra śobhā –
nī ce dayā dhike spardhā śauryotsā hau ca daks atā |
satyam ca vyaktim āyā ti yatra śobheti tā mviduh ||253||

yathā –
svarga-dhvaniśamividhitsur vraja-bhuvi kadanaṁsuś t hu vī kṣ yā tivṛ s t yā
nī cān ālocya paścān namuci-ripu-mukhānūḍha-kāruṇya-vī ciḥ |
aprekṣ ya svena tulyamkam api nija-ruṣ ām atra paryāpti-pātram
bandhūn ānandayiṣ yann udaharatu hariḥ satya-sandho mahādrim ||254||

vilā saḥ –
vṛ s abhasyeva gambhī rā gatir dhī ramca vī kṣ añam |
sa-smītīmca vaco yatra sa vilā sa itī ryate ||255||

yathā –
mallā-śreṇyām avinayavatī mmantharāmnyasya dṛ s t im
vyādhunvāno dvipa iva bhuvarīvikramā ḍambareṇa |
vāg-ārambhe smītī-parimalaiḥ kṣ ālayan mañca-kakṣ ām
tuīge raīga-sthala-parisare sārasākṣ ah sasāra ||256||

mā dhuryam –
tan mā dhuryam bhaved yatra ceṣ t ā deḥ spr haṇī yatā ||257||

yathā –
varām adhyāsī nas taṭ a-bhuvam avaś t ambha-rucibhiḥ
kadambaiḥ prālambampravalita-vilambamviracayan |
prapannāyām agre mihira-duhitus tī rtha-padavī m
kuraīgi -neutrāyām madhu-ripur apāīgamvikirati ||258||

mā ṛgalyam –

mā ṛgalyam jagatā m eva viśvā sā spadatā matā ||259||

yathā –

anyāyyamna harāv iti vyapagata-dvārārgalā dānavā
rakṣī kṛṣṇa iti pramattam abhitah krī dāsu raktāḥ surāḥ |
sākṣī vetti sa bhaktim ity avanata-vrātāḥ ca cintojjhitāḥ
ke viśvambhara na tvad-aīghri-yugale viśrambhitaṁbhejire ||260||

sthairyam –

vyavasāyād acalanam sthairyam vighnā kulād api ||261||

yathā –

pratikule'pi sa-sūle, śive śivāyām niraniśukāyāmca |
vyalunād eva mukundo vindhyāvali-nandanasya bhujān ||262||

tejah –

sarva-cittā vagā hitvam tejah sadbhīr udī ryate ||263||

yathā **śrī -daśame** (10.43.17) –

mallānām aśanir nṛṇāmnaravaraḥ strī nāmsmaro mūrtimān
gopānām svajano'satāmks̄ itirbhujāmśāstā sva-pitroḥ śisuh |
mr̄tyur bhoja-pater virāḍ aviduṣ āṁtattvamparamyoginām
vr̄ṣṇī nāmparadevateti vidito raīgah gataḥ sāgrajah ||264||

yathā --

tejo budhair avajñāder asahiṣṇutvam ucyate ||265||

yathā –

ākruṣṭe prakaṭ amiddidaṇdayiṣ uṇā cañdena raīga-sthale
nande cānakadundubhau ca purataḥ karīṣena viśva-druhā |
dr̄ṣṭi imtatra surāri-mr̄tyu-kulaṭ ā-samparka-dūtī mks̄ ipan
mañcasyopari sañcukurdiṣ ur asau paśyācyutaḥ prāñcati ||266||

lalitam –

śrī ṛgāra-pracurā ceṣṭā yatra tamālalitam viduh ||267||

yathā—

vidhatte rādhāyāḥ kuca-mukulayoḥ keli-makarī m
kareṇa vyagrātmā sarabhasam asavyena rasikāḥ |
ariṣṭe sāṭ opaṁkaṭ u ruvati savyena vihasann
udañcad-romāñcamracayati ca kṛṣṇāḥ parikaram ||268||

audāryam –

ātmā dy-arpaṇa-kā ritvam audāryam iti kī rtyate ||269||

yathā—

vadānyāḥ ko bhaved atra vadānyāḥ puruṣ ottamāt |

akiñcanāya yenā tmā nirguṇāyāpi dī yate ||270||

sā mā nyā nā yaka-guṇāḥ sthiratā dyā yad apy amī |
tathā pi pūrvataḥ kiñcid viśeṣāt punar ī ritāḥ ||271||

athā sya sahā yāḥ –
asya gṛgā dayo dharme yuyudhā nā dayo yudhi |
uddhavā dyā s tathā mantre sahā yāḥ parikī rtitāḥ ||272||

atha kṛ ṣṇa-bhaktāḥ –
tad-bhāva-bhāvita-svāntāḥ kṛ ṣṇa-bhaktā itī ritāḥ ||273||
yo satya-vākyā ity ādyā hrī mānity antimā guṇāḥ |
proktāḥ kṛ ṣṇe'sya bhakteṣu te vijñeyā manīṣibhiḥ ||274||
te sādhakāś ca siddhāś ca dvi-vidhāḥ parikī rtitāḥ ||275||

tatra sādhakāḥ –
utpanna-ratayah samyañnairvighnyam anupāgatāḥ |
kṛ ṣṇa-sākṣāt-kṛtau yogyāḥ sādhakāḥ parikī rtitāḥ ||276||

yathāikādaśe (11.2.46) –
īśvare tad-adhīneṣu bāliṣeṣu dvīṣatsu ca |
prema-maitrī -kṛpopekṣāyah karoti sa madhyamah ||277||

yathā vā –
siktāpya aśru-jalotkareṇa bhagavad-vārtā-nadī-janmanā
tiṣṭhaty eva bhavagni-hetir iti te dhīmannalaṁcintayā |
hṛd-vyomany amṛta-spṛhā-hara-kṛpā-vṛṣṭeh spuṣṭamīlakṣate
nediṣṭah pṛthu-roma-tāṇḍava-bharāt kṛ ṣṇambudhasyodgamah ||278||

bilvamaṅgala-tulyā ye sādhakāś te prakī rtitāḥ ||279||

atha siddhāḥ –
avijñātā khila-kleśāḥ sadā kṛ ṣṇāśrita-kriyāḥ |
siddhāḥ syuh santata-prema-saukhyā svāda-parāyaṇāḥ ||280||
samprāpta-siddhayaḥ siddhā nitya-siddhāś ca te tridhā ||281||

tatra samprāpta-siddhayaḥ –
sādhanaiḥ kṛpayā cāsya dvidhā samprāpta-siddhayaḥ ||282||

tatra sādhanā-siddhāḥ, yathā tṛtīye (3.15.25) –
yac ca vrajanty animiṣām ṛṣabha-nuvṛttiyā
dūre yamā hy upari naḥ spṛhaṇī ya-sīlāḥ |
bhartur mithaḥ su-yaśasāḥ kathanānurāga-
vaiklavya-bāṣpa-kalayā pulakī -kṛtāigāḥ ||283||

yathā vā –
ye bhakti-prabhaviṣṇutā-kavalita-kleśormayaḥ kurvate
dṛk-pātepi ghṛṇāmīkṛta-praṇatiṣu prāyenā mokṣādiṣu |

tān prema-prasarotsava-stavakita-svāntān pramodāśrubhir
nirdhautāsya-taṭ ān muhuḥ pulakino dhanyān namaskurmahe ||284||

mārkaṇḍeyā dayah proktāḥ sādhanaiḥ prāpta-siddhayaḥ ||285||

atha kṛ pā-siddhāḥ, yathā **śrī -daśame** (10.23.42-43) –
nāsāṁdvijāti-saṅkāro na nivāso gurāv api |
na tapo nātma-mī māriṣā na śaucarīna kriyāḥ śubhāḥ ||286||
athāpi hy uttamahśloke kṛ ṣ ne yogeśvareśvare |
bhaktir dṛ ḍhā na cāsmākāṁsaṅkārādimatām api ||287||

yathā vā –
na kācid abhavad guror bhajana-yantranēbhijñatā
na sādhana-vidhau ca te śrama-lavasya gandho’py abhūt |
gato’si caritārthatāṁparamahaṁsa-mṛ gya-śriyā
mukunda-pada-padmayoh pranaya-sī dhuno dhārayā ||288||

kṛ pā-siddhā yajñā-patnī -vairocani-śukā dayah ||289||

atha nitya-siddhāḥ –
ātma-koṭi-guṇām kṛ ṣ ne premāṇām paramāṅgatāḥ |
nityā nanda-guṇāḥ sarve nitya-siddhā mukundavat ||290||

yathā **pādme** śrī -bhagavat-satyabhāmā-devī -sariṇāde –
atha brahmādi-devānāṁtathā prārthanayā bhuvaḥ |
āgato’haṁgaṇāḥ sarve jātās te’pi mayā saha ||291||
ete hi yādavāḥ sarve mad-gaṇā eva bhāmini |
sarvadā mat-priyā devi mat-tulya-guṇa-śālinah ||292||

tathā ca **śrī -daśame** (10.14.32) –
aho bhāgyam aho bhāgyaṁnanda-gopa-vrajaukasām |
yan-mitramparamānandaṁpūrṇāṁbrahma sanātanam ||293||

tatraiva (10.26.13) –
dustyajaś cānurāgo’smin sarvesāṁno vrajaukasām |
nanda te tanaye’smāsu tasyāpy autpattikāḥ katham ||294||

sanātanam mitram iti tasyāpy autpattikāḥ katham |
sneho’smāsv iti caiteśāṁnitya-preṣṭi hatvam āgatam ||295||
ity atāḥ kathitā nitya-priyā yā dava-vallavāḥ |
eṣāṁlaukikavac-cesṭā līlā mura-ripor iva ||296||

tathā hi **pādmottara-khaṇḍe** –
yathā saumitri-bharatau yathā saṅkarṣaṇādayah |
tathā tenaiva jāyante nija-lokād yadṛcchayā ||297||
punas tenaiva gacchanti tat-padaṁśāśvatāmparam |
na karma-bandhanamjanma vaiśaṁvānāmca vidyate ||298||

ye proktā h̄ pañca-pañcā s̄at kramā t̄ kamṣaripor guṇā h̄ |
te cā nye cā pi siddheś u siddhidatvā dayo matā h̄ ||299||
bhaktā s tu kī rtitā h̄ sā ntā s tathā dā sa-sutā dayah̄ |
sakhā yo guru-vargā s̄ ca preyasyaś ceti pañcadhā || ||

atha uddī panā h̄ --
uddī panā s tu te proktā bhāvam uddī payanti ye |
te tu śrī -kṛ ṣ ṣa-candrasya guṇā s̄ ceṣ ṭ ā h̄ prasādhanam ||301||
smitā īga-saurabhe vanis̄ a-ś ṣ īga-nū pura-kambavah̄ |
padā īka-kṣ etra-tulasī -bhakta-tad-vā sarā dayah̄ ||302||

tatra guṇā h̄ --
guṇā s tu trividhā h̄ proktā h̄ kā ya-vā ḥmā nasā s̄ rayā h̄ ||303||

tatra kā yikā h̄ --
vayah̄-saundarya-rū pā ni kā yikā mṛ dutā dayah̄ ||304||
guṇā h̄ svarūpam evā sya kā yikā dyā yadapy amī |
bhedāṁsvī kṛ tya varṇyante tathā py uddī panā iti ||305||
atas tasya svarūpasya syā d ālambanataiva hi |
uddī panatvam eva syā d bhūṣ aṇā des tu kevalam ||306||
eṣ ā m ā lambanatvamca tathoddī panatā pi ca ||307||

tatra vayah̄ --
vayah̄ kaumā ra-paugāṇḍa-kaiś oram iti tat tridhā ||308||
kaumā ram̄pañcamā bdā ntā paugāṇḍamdaś amā vadhi |
ā-s odaśā c ca kaiś oram̄yauvanam̄syā t tataḥ param ||309||
aucityā t tatra kaumā ram̄vaktavyam̄vatsale rase |
paugāṇḍam̄preyasi tat-tat-khelā di-yogataḥ ||310||
ś raiś ṭ hyam ujjvala evā sya kaiś orasya tathā py adaḥ |
prāyah̄ sarva-rasaucityā d atrodā hriyate kramā t ||311||
ādyam̄madhyam̄tathā s̄ eṣ am̄ kaiś oram̄trividham̄bhavet ||312||

tatra ādyam̄ --
varṇasyojjvalatā kā pi neutrā nte cā ruṇa-cchaviḥ |
romā vali-prakaṭ atā kaiś ore prathame sati ||313||

tathā --
harati śitimā ko'py aigānā m̄mahendra-maṇi-śriyam
praviśati dṝśor ante kāntir manāg iva lohinī |
sakhi tanu- ruhā m̄rājih̄ sūkṣ mā darāsyā virohate
sphurati suṣ amā navyedā nī m̄tanau vana-mālinah̄ ||314||

vaijayantī -śikhaṇḍā di-naṭ a-pravara-veśatā |
vam̄sī -madhurimā vastra-ś obhā cā tra paricchadaḥ ||315||

yathā śrī -daśame (10.21.5) --
barhāpī ḥamnaṭ a-vara-vapuh̄ karṇayoh̄ karṇikā ram̄
bibhrad-vāsah̄ kanaka-kapiśam̄vaijayantī m̄ca mālām |

randhrān venor adhara-sudhayā pūrayan gopa-vṛ ndair
vṛ ndā raṇyaṁsva-pada-ramaṇamprāviśad gī ta-kī rtih ||316||

kharatā tra nakhā grā ṣā m̄dhanur ā ndolitā bhruboḥ |
radā nā m̄ raṇjanamrā ga-cūrṇair ity ā di ces t̄ itam ||317||

yathā—
navam̄dhanur ivā tanor naṭ ad-agha-dviṣ or bhrū-yugam̄
śarālir iva sāṇitā nakhara-rājir agre kharā |
virājati śarī riṇī rucira-danta-lekhāruṇā
na kā sakhi samī kṣ anād yuvatir asya vitrasyati ||318||

tan-mohanatā, yathā —
kartummugdhāḥ svayam acaṭ unā na kṣ amante'bhiyogam̄
na vyādā tur̄kvacid api jane vaktram apy utsahante |
dṛ ṣ t̄ vā tās te nava-madhurima-smeratām̄dhavārtāḥ
sva-prāṇebhyas trayam udasṛ jann adya toyāñjalī nām ||319||

atha madhyamam —
ūru-dvayasya bā hvoś ca kā pi śrī r urasas tathā |
mūrter mā dhurimā dyam̄ ca kaiś ore sati madhyame ||320||

yathā —
spṛ hayati kari-śuṇḍā-danḍanāyoru-yugmam̄
garuḍa-maṇi-kavāṭī -sakhyam icchaty uraś ca |
bhuja-yugam api dhitsaty argalā varga-nindām
abhinava-taruṇimnāḥ prakrame keśavasya ||321||

mukham̄ smita-vilā sā dhyam̄ vibhramottarale dṛ śau |
tri-jagan-mohanaṁgī tam ity ā dir iha mā dhuri ||322||

yathā —
anaīga-naya-cātūrī -paricayottaraīge dṛ śau
mukhāmbujam udañcita-smīta-vilāsa-ramyādharam |
acañcalā-kulāīganā-vrata-vidambi-saīgī takam
hares taruṇimāñkure sphurati mādhuri kāpy abhūt ||323||

vaidagdhī -sā ra-vistā raḥ kuñja-keli-mahotsavaḥ |
ā rambho rā sa-lī lā der iha ces t̄ ā di-saus t̄ havam ||324||

yathā —
vyaktālakta-padaiḥ kvacit pariluṭ hat-piñchā vatañsaiḥ kvacit
talpair vicyuta-kāñcibhiḥ kvacid asau vyākī rṇa-kuñjotkarā |
prodyān-maṇḍala-bandha-tāñdava-ghat ālakṣ mollasat-saikatā
govindasya vilāsa-vṛ ndam adhikam̄vṛ ndāt avī śaṇsatī ||325||

tan-mohanatā, yathā —
vidūrān mārāgnimhṛ daya-ravi-kānte prakaṭ ayann

udasyan dharmenduṇividhadhad abhito rāga-pat̄ alam |
kathamhā nas trāṇaṁsakhi mukulayan bodha-kumudam
tarasvī kṛṣṇābabhre madhurima-bharārko'bhyudayate ||326||

atha śeṣ am –
pūrvato'py adhikotkarṣ ambaḥ dham arīgā ni bibhrati |
tri-vali-vyaktir ity ādyam kaiś ore carame sati ||327||

yathā –
marakata-girer gaṇḍa-grāva-prabhā-hara-rakṣ asam
śata-makha-maṇi-stambhā rambha-pramāthi-bhuja-dvayam |
tanu-taranījā-vī ci-cchāyā-viḍambi-bali-trayaṁ
madana-kadalī -sādhiṣ t̄ horum̄smarāmy asurāntakam ||328||

tan-mā dhuryaṁ yathā –
daśārdha-śara-mādhurī -damana-dakṣ ayā ṛgā-śriyā
vidhūnita-vadhū-dhṝ timvarakalā-vilāsā spadam |
dṝg-añcalā-camatkṛ ti-kṣ apita-khaṇjarī t̄ a-dyutim
sphurat-taruṇimodgamarītaruṇi paśya pī tāmbaram ||329||

idam eva hareḥ prājñair nava-yauvanam ucyate ||330||
atra gokula-devī nāṁbhā va-sarvasva-śālitā |
abhūta-pūrvā-kandarpa-tantra-lī lotsavā dayaḥ ||331||

yathā –
kāntābhiḥ kalahāyate kvacid ayamkandarpa-lekhān kvacit
kī rair arpayati kvacid vitanute krī dābhīsārodyamam |
sakhyā bhedayati kvacit smara-kalā-śādgunyavān ī hate
sandhimkvāpy anuśāsti kuṇja-nṛ patiḥ śrī ṛgāra-rājyottamam ||332||

tan-mohanatā, yathā –
karṇā karṇī sakhi-janena vijane dūtī -stuti-prakriyā
patyur vañcana-cāturī guṇanikā kuṇḍa-prayāṇ niśi |
vādhiryaṅguru-vāci veṇu-virutāv utkarṇateti vratān
kaiśoreṇa tavādya kṛṣṇā guruṇā gaurī -gaṇaḥ paṭ hyate ||333||

netuh svarūpam evoktaṁkaiś oram iha yadyapi |
nānā kṛti-prakaṭ anāt tathā py uddī panammatam ||334||
bālye'pi nava-tāruṇya-prākaṭ yaṁkvacit |
tan nātirasa-vā hitvā n na rasajñair udāhṛ tam ||335||

atha saundaryam –
bhavet saundaryam arīgā nāṁsanniveśo yathocitam ||336||

yathā –
mukhaṁte dī rghākṣ ammarakata-taṭī -pī varam uro
bhuja-dvandvaminstambha-dyuti-suvalitāmpārśva-yugalam |
parikṣīṇo madhyaḥ prathima-laharī -hāri jaghanaṁ

na kasyāḥ karīṣāre harati hṛ dayampaikaja-dṛ śah ||337||

atha rūpam –
vibhūṣ aṇamvibhūṣ yaṁsyād yena tad rūpam ucyate ||338||

yathā –
kr̄ ṣ nasya maṇḍana-tatir maṇi-kuṇḍalādyā
nī tāṛīga-saṅgatim alaṅkṛ taye varāṛīgi |
śaktā babbhūva na manāg api tad-vidhāne
sā pratyuta svayam analpam alaṅkṛ tāsīt ||339||

atha mr̄ dutā –
mr̄ dutā komalasyāpi saṁsparśā sahatocye ||340||

yathā –
ahaha navāmbuda-kānter amus ya sukuṁāratā kumārasya |
api nava-pallava-saṅgād aṅgāny aparajya sī ryanti ||341||

ye nā yaka-prakaraṇe vā cikā mā nasās tathā |
guṇāḥ proktānta evātra jñeyā uddī panā budhah | ||342||

ceṣṭā –
ceṣṭā rāsādi-lī lāḥ syus tathā duṣṭa-vadhādayah ||343||

tatra rāso, yathā –
nr̄ tyad-gopa-nitambini -kr̄ ta-parī rambhasya rambhādibhir
gī rvāṇī bhir anaṅga-raṅga-vivaśaṁsandṝ śyamāna-śriyah |
kr̄ dā-tāṇḍava-paṇḍitasya paritaḥ śrī -puṇḍarī kākṣa te
rāsārambha-rasārthino madhurimā cetāniśi naḥ karṣati ||344||

duṣṭa-vadho, yathā **lalita-mādhavē** (9.50) --
śambhur vṛṣaṁnayati mandara-kandarāntar
mlānaḥ salī lam api yatra śiro dhunāne |
āḥ kautukamkalaya keli-lavād arisṭaṁ
tamduṣṭa-puigavam asau harir unmamātha ||345||

atha prasādhanam –
kathitarāvasanā kalpa-maṇḍanā dyam prasādhanam ||346||

tatra vasanam –
navārka-raśmi-kāśmīra-haritā lādi-sannibham |
yugam catuṣ kambhūyiṣṭaḥ hamvasanātri-vidhamhareḥ ||347||

tatra yugam –
paridhānam sa-saṁyānam yuga-rūpam udī ritam ||348||

yathā **stavāvalyāṁmukundāṣṭake** (3) –
kanaka-nivaha-śobhānandi pītarāṇnitambe

tad-upari navaraktainvastram itthāndadhā nah |
priyam iva kila varṇamrāga-yuktampriyā yāḥ
pranayatu mama netrābhī ś t a-pūrtimukundah ||349||

catuṣ kam –
catuṣ kam kañcukos nī ś a-tunda-bandhā ntarī yakam ||350||

yathā –
smerāsyah parihitapāt alāmbara-srī ś
channāigah puraṭ a-rucoru-kañcakena |
uṣ nī ś amdadhad aruṇāndhaṭ ī mīca citrāḥ
karīśārir vahati mahotsave mudarīnnah ||351||

bhūyiṣ t ham –
khaṇḍitā khaṇḍitambhūri naṭ a-veśa-kriyocitam |
aneka-varṇamvasanambhūyiṣ t hamkathitambudhaiḥ ||352||

yathā –
akhandita-vikhanditaiḥ sita-piśāiga-nī lārunaiḥ
paṭ aiḥ kṛta-yathocita-prakaṭ a-sanniveśojjvalaḥ |
ayamkarabha-rāṭ -prabhah pracura-raiga-śrīgāritah
karoti karabhoru me ghana-rucir mudarīmmādhavaḥ ||353||

atha ā kalpaḥ –
keśa-bandhanam ā lepo mālā-citra-viśeṣ akaḥ |
tāmbūla-keli-padmādir ā kalpaḥ parikī rtitaḥ ||354||
syāj jūṭ ah kavarī cūḍā veṇī ca kaca-bandhanam |
pāṇḍurāḥ karburaḥ pī ta ity ā lepas tridhā mataḥ ||355||
mālā tridhā vaijayantī ratna-mālā vana-srajaḥ |
asyā vaikakṣ akā pī ḍa-prā lambā dyā bhidā matāḥ ||356||
makarī -patra-bhārgā ḍhyām citrampī ta-sitā ruṇam |
tathā viśeṣako'pi syād anyad ūhyām svayaṁ budhaiḥ ||357||

yathā –
tāmbūla-sphurad-ānanendur amalamdhāmillam ullāsayan
bhakti-ccheda-lasat-sughr̄ ś t a-ghusṛ nālepa-śriyā peśalah |
tuīgoraḥ-sthala-piīgala-srag alika-bhrājiṣ nū-patrāigulih
śyāmāiga-dyutir adya me sakhi dṛśor dugdhe mudarīmmādhavaḥ ||358||

atha maṇḍanam –
kirī t amkuṇḍale hāraś catuṣ kī valayormayah |
keyūra-nūpurā dyām ca ratna-maṇḍanam ucyate ||359||

yathā –
kāñcī citrā mukut am atulamkuṇḍale hāri-hī re
hāras tāro valayam amalamcandrā-cāruś catuṣ kī |
ramyā cormir madhurima-pūre nūpure cety aghārer
aīgair evābharaṇa-paṭ alī bhūṣ itā dogdhi bhūṣ ām ||360||

kusumā di-kṛtāmcedamvanya-maṇḍanam ī ritam |
dhā tu-kṛtāmtilakām patra-bhaīga-latā dikam ||361||

atha smitaṁ yathā **kṛṣṇa-karnāmṛte** (99) --
akhaṇḍa-nirvāṇa-rasa-pravāhair
vikhaṇḍitāśeṣa-rasāntarāṇi |
ayantritodvānta-sudhārṇavāni
jayanti sītāni tava smitāni ||362||

atha **aīga-saurabham** yathā –
parimala-sarid eṣā yad vahantī samantāt
pulakayati vapur naḥ kāpy apūrvā munī nām |
madhu-ripur uparāge tad-vinodāya manye
kuru-bhuvam anavadyāmoda-sindhur viveśa ||363||

atha **vaniṣṭah** –
dhyānambalāt paramahaṇīa-kulasya bhindan
nindan sudhā-madhurimāṇam adhī ra-dharmā |
kandarpa-śāsana-dhurātmuhur eṣa śāśī
vaniṣṭī-dhvanir jayati kaṇīsa-nisūdanasya ||364||

eṣa tridhā bhaved veṇu-muralī -vaniṣṭikety api ||365||

tatra **veṇuh** –
pārikā khyo bhaved veṇur dvā daśāīguler dairghya-bhāk ||366||

muralī –
hasta-dvayam itāyāmā mukha-randhra-samanvitā |
catuh-svara-cchidra-yuktā muralī cāru-nā dinā ||367||

vaniṣṭī –
ardhāīgulāntaronmānam tārādi-vivarāṣṭakam |
tataḥ sārdhāīgulād yatra mukha-randhraṁtathāīgulam ||368||
śiro vedāīgulampucchamtry-aīgulam sā tu vanīṣīkā |
navā-randhrā smṛtā sapta-daśāīgula-mitā budhaiḥ ||369||
daśāīgulāntarā syāc cet sā tāra-mukha-randhrayoh |
mahānandeti vyākhyātā tathā sarimohinīti ca ||370||
bhavet sūryāntarā sā cet tata ākarṣiṇī matā |
ānandinī tadā vanīṣī bhaved indrāntarā yadi ||371||
gopānām vallabhā seyam vanīṣīlīti ca viśrutā |
kramān maṇimayī haimī vaiṇavīti tridhā ca sā ||372||

atha **śrīīgam** –
śrīīgamtu gavalāmheṇa-nibaddhā grima-paścimam |
ratna-jāla-sphuran-madhyāmmandra-ghoṣābhidhām smṛtam ||373||

yathā –

tārāvalī veṇu-bhujaṅgamena
tārāvalī lā-garalena daś tā |
viṣ ṣāṇikā-nāda-payo nipī ya
viṣ ṣāṇi kāmaṇḍvi-guṇī -cakāra ||374||

atha nū puram̄ yathā –
agha-mardanasya sakhi nūpura-dhvaniṁ
niśamayya sambhṛ ta-gabhi ra-sambhramā |
aham ī kṣ aṇottaralitāpi nābhavaṁ
ahir adya hanta guravah purah sthitāḥ ||375||

atha kambuh –
kambus tu dakṣ iṇā vartah pā ūcajanyatayocyate ||376||

yathā –
amara-ripu-vadhūt ī -bhrūṇa-hatyā-vilāsī
tridiva-pura-purandhrī -vṛ nda-nāndī karo'yam |
bhramati bhuvana-madhye mādhvā dhmā ta-dhā mnah
kṛ ta-pulaka-kadambah kambu-rājasya nādah ||377||

atha padā ūkah, yathā ūrī -daśame (10.38.26) –
tad-darśanāhlāda-vivṛ ddha-sambhramaḥ
premṇordhva-romāśru-kalākulekṣ aṇah |
rathād avaskandya sa teṣ v aces t ata
prabhorr amūny aīghri-rajānīsy aho iti ||378||

yathā vā –
kalayata harir adhvanā sakhāyah
sphuṭ am amunā yamunā-taṭ ī m ayāsī t |
harati pada-tatir yad-akṣ iṇī me
dhvaja-kuliśākuśa-paikajāiķiteyam ||379||

atha kṣ etram, yathā –
hari-keli-bhuvāñvilonkanam̄
bata dūre'stu sudurlabha-śriyām |
mathurety api karṇa-paddhatim̄
praviśan nāma mano dhinoti nah ||380||

atha tulasi , yathā bilvamaṅgale⁶ --
ayi paikaja-netra-mauli-māle
tulasi -maṇjari kiñcid arthayāmi |
avabodhaya pārtha-sārathes tvam̄
caranābja-śaranābhilāś iṇāmām ||381||

atha bhakto, yathā caturthe (4.12.21) –
vijñaya tāv uttama-gāya-kiñkarāv

⁶ Not in any of the KK centuries.

abhyutthitah sā dhvasa-vismṛ ta-kramah |
nanāma nāmāni gr̄ ḥan madhu-dviṣ ah
pārṣ at-pradhānāv iti sañhatā ījaliḥ ||382||

yathā vā –
subala bhuja-bhujaīgāmnyasya tuīge tavānīse
smita-vilasad-apāigah prāigane bhrājamānah |
nayana-yugam asiñad yaḥ sudhā-vī cibhir nah
kathaya sa dayitas te kvāyam āste vayasyaḥ ||383||

atha tad-vā saro, yathā –
adbhutā bahavaḥ santu bhagavat-parva-vāsarāḥ |
āmodayati māṁdhanyā kṛṣṇa-bhādrapadāś tamī ||384||

iti śrī -śrī -bhakti-rasāmr̄ ta-sindhau dakṣ iṇa-vibhāge
bhakti-rasa-sāmānya-nirūpaṇe vibhāva-laharī prathamā |

2.2

anubhāvā khyā dvitī ya-laharī

anubhāvās tu citta-stha-bhāvā nām avabodhakāḥ |
te bahir vikriyā prāyāḥ proktā udbhāsvarā khyayā ||1||
nṛ tyāmviļut hitamīgī tamkroś anām tanu-moṭ anam |
hūrkā ro jṛ mbhaṇamīs vā sa-bhūmā lokā napekṣ itā |
lā lā -sravo' t̄ t̄ ahā saś ca ghūrṇā -hikkā dayo'pi ca ||2||
te śī tāḥ kṣepaṇāś ceti yathā rthā khyā dvidhoditāḥ |
śī tāḥ syur gī ta-jṛ mbhādyā nṛ tyādyāḥ kṣepaṇā bhidhāḥ ||3||

tatra nṛ tyām yathā –
muralī -khuralī -sudhā -kirām
hari-vaktrendum avekṣ ya kampitah |
gaṇane saganeśa-dīndima-
dhvanibhis tāṇḍavam āśrito harah ||4||

viliṭ hitamī yathā **tr̄ tī ye** (3.1.32)
kaccid budhaḥ svasty-anamī va āste
śvaphalka-putro bhagavat-prapannah |
yah kṛṣṇa-pādāīkita-mārga-pāriśus v
aces t̄ ata prema-vibhinna-dhairyah ||5||

yathā vā –
navānurāgeṇa tavāvaśāigī
vana-srag-āmodam avāpya mattā |
vrajāigane sā kaṭ hine luṭ hantī
gātraīnsugātrī vraṇayāītakāra ||6||

gī tamī yathā –

rāga-dambara-karambita-cetāḥ
kurvatī tava navarīguṇa-gānam |
gokulendra kurute jalatāṁśā
rādhikādya-dṛṣṭadāṁsuhṛdāṁca ||7||

krośanām yathā –
hari-kī rtana-jāta-vikriyāḥ
sa vicukrośa tathādya nāradah |
acirān nara-siṁha-śaṅkayā
danujā yena dhṛtā vilīlyire ||8||

yathā vā –
urari kṛta-kākur ākulā
karari va vraja-rāja-nanda |
muralī -taralī -kṛta ntarā
muhur ākrośad ihādya sundarī ||9||

tanu-mocanām yathā –
kṛṣṇa-nāmani mudopavī ṇite
prī ṇite manasi vaiṇiko munih |
udbhāṭ amkim api moṭ ayan
vapus troṭ ayaty akhila-yajñā-sūtrakam ||10||

hūrūkā ro, yathā –
vaiṇava-dhvaniḥbir udbhramad-dhiyāḥ
śaṅkarasya divi hūrūkti-svanah |
dhvaniṣayann api muhuḥ sa dānavām
sādhu-vṛndam akarot sadā navam ||11||

jṛ mbhaṇam, yathā –
vistṛta-kumuda-vane'sminn
udayati pūrṇe kalānidhau purataḥ |
tava padmini mukha-padmām
bhajate jṛ mbhām aho citram ||12||

śvāsa-bhūmā, yathā –
upasthite citra-paṭāmbudāgame
vivṛddha-tṛṣṇā lalitākhya-cātakī |
niḥśvāsa-jhaṇḍhā-marutāpavāhitam
kṛṣṇāmbudākāram avekṣya cukṣubhe ||13||

lokānapekṣitā, yathā **śrī-daśame** (10.23.41) --
aho paśyata nārīṇām api kṛṣṇē jagad-gurau |
duranta-bhāvamyo'vidhyān mṛtyupāśān gṛhābhidhān ||14||

yathā vā **padyāvalyām** (73) –
parivadatu janō yathā tathā vā
nanu mukharo na vayaṁvicārayā mah

hari-rasa-madirā madātimattā
bhuvi viluṭ hāma naṭ āma nirviśāma ||15||

lā lā-sravo, yathā –
śaṅke prema-bhujaṅgena daś t aḥ kaṣ t aṅgato muniḥ |
niścalasya yad etasya lālā sravati vaktrataḥ ||16||

aṭ t ahā saḥ –
hā sā d bhinno’ t ahā so’yaṁcitta-vikṣ epa-sambhavaḥ ||17||

yathā –
śaṅke ciramkeśava-kiṅkarasya
cetas taṭ e bhakti-latā praphullā |
yenādhi-tuṇḍa-sthalam aṭ t ahā sa-
prasūna-puñjāś caṭ ulamskhalanti ||18||

ghūrṇā , yathā –
dhruvam agharipur ādadadhāti vātyāṁ
nanu murali tvayi phutkṛti-cchalenā |
kim ayam itarathā dhvanir vighūrṇanāṁ
sakhi tava ghūrṇayati vrajāmbujākṣīḥ ||19||

hikkā , yathā –
na putri racayaus adhamvisṛ ja romam atyuddhatam
mudhā priya-sakhī īmprati tvam aśivāṅkim āśaṅkase |
hari-praṇaya-vikriyākulatayā bruvāṇā muhur
varākṣī harir ity asau vitanute’dyā hikkā-bharam ||20||

vapur utphullatā raktodgamā dyāḥ syuḥ pare’pi ye |
atī va-viralatvāt te naivā tra parikī rtitāḥ ||21||

iti śrī -śrī -bhakti-rasāmṛta-sindhau dakṣiṇā-vibhāge
bhakti-rasa-sāmānya-nirūpaṇe’nubhāva-laharī dvitī yā |

2.3

sā ttvikā khyā ṭrī tī ya-laharī

kṛṣṇa-sambandhibhiḥ sākṣīt kiñcid vā vyvadhānataḥ |
bhāvaiś cittam ihā krāntam sattvam ity ucyate budhaiḥ ||1||
sattvād asmāt samutpannā ye ye bhāvās te tu sā ttvikāḥ |
snigdhā digdhās tathā rukṣīt amī trividhā matāḥ ||2||

tatra snigdhāḥ –
snigdhās tu sā ttvikā mukhyā gauṇāś ceti dvidhā matāḥ ||3||

tatra mukhyāḥ –

ā kramā n mukhyayā ratyā mukhyā h syuh sā ttvikā amī |
vijñeyah kr̄ s ḡa-sambandhaḥ sā kṣ ād evā tra sūribhiḥ ||4||

yathā –
kundair mukundāya mudā sṛ jantī
srajāṁvarāṁkunda-vidambi-dantī |
babhūva gāndharva-rasena venor
gāndharvikā spandana-śūnya-gātrī ||5||

mukhyah stambho'�am itthamte jñeyā h svedā dayo'pi ca ||6||

atha gauṇā h –
ratyā kramaṇataḥ proktā gauṇās te gauṇa-bhūtayā |
atra kr̄ s ḡasya sambandhaḥ syāt kiñcid vyavadhānataḥ ||7||

yathā –
sva-vilocana-cātakāmbude
puri nī te puruṣ ottame purā |
atitāmra-mukhī sagadgadāṁ
nr̄ pam ākroṣati gokuleśvarī ||8||
imau gauṇau vaivarnya-svara-bhedau |

atha digdhā h –
rati-dvaya-vinā bhūtair bhāvair manasa ā kramā t |
jane jāta-ratau digdhās te ced raty-anugāminah ||9||

yathā –
pūtanām iha niśāmya niśāyāṁ
sā niśānta-luṭ had-udbhāṭ a-gātrī m |
kampitāīga-latikā vraja-rājī
putram ākula-matir vicinoti ||10||

kampo raty-anugāmitvā d asau digdha itī ryate ||11||

rukṣ ā h –
madhurā ścarya-tad-vā rtotpannair mud-vismayā dibhiḥ |
jātā bhaktopame rukṣ ā rati-śūnye jane kvacit ||12||

yathā –
bhogaika-sādhana-juṣ ā rati-gandha-śūnyam
svaṁceṣṭ ayā hṛdayam atra vivṛ ḡvato'pi |
ullāsinah sapadi mādhava-keli-gī tais
tasyāīgam utpulakitarinmadhuraīs tadāsī t ||13||

rukṣ a eṣ a romāīcā h –
rukṣ o'yaṁ rati-śūnyatvā d romāīcamkathito budhaiḥ |
mumukṣ u-prabhṛ to pūrvamyo ratā bhyā sa ī ritāḥ ||14||
cittamsattvī bhavat prāṇe nyasyaty ātmā nam udbhāṭ am |

prāṇas tu vikriyā ṛṅgacchan dehamvikṣ obhayaty alam |
tadā stambhā dayo bhāvā bhakta-dehe bhavanty amī ||15||
te stambha-sveda-romā ṛcā h̄ svara-bhedo'tha vepathuh |
vaivarṇyam aśru pralaya ity aś t̄ au sā ttvikā h̄ smṛtā h̄ ||16||
catvā ri kṣ mā di-bhūtā ni prāṇo jātv avalambate |
kadā cit sva-pradhānah san dehe carati sarvataḥ ||17||
stambhambhūmi-sthitah prāṇas tanoty aśru-jalā śrayah |
tejasthaḥ sveda-vaivarṇye pralayamviyad-ā śrayah ||18||
svastha eva kramān manda-madhyā-tī vratva-bheda-bhāk |
romā ṛcā-kampa-vaivarṇyā ny atra trī nī tanoty asau ||19||
ahir antaś ca vikṣ obha-vidhā yitvā d atah sphuṭ am |
proktā nubhā vatā mī sā ṛmbhā vatā ca manī sibhiḥ ||20||

tatra stambhaḥ –
stambho harṣ a-bhayā ścarya-viṣ ādā marṣ a-sambhavaḥ |
tatra vā g-ā di-rā hityamnaiś calyamś ūnyatā dayah ||21||

tatra harṣ ād, yathā **ṭr tī ye** (3.2.14)
yasyānurāga-pluta-hāsa-rāsa-
lī lāvaloka-pratilabdha-mānāḥ |
vraja-striyo dṛgbhir anupravṛtta-
dhiyo 'vatasthuh kila kṛtya-śesāḥ ||22||

bhayād, yathā –
giri-sannibha-malla-cakra-ruddham
purataḥ prāṇa-parārdhataḥ parārdhyam |
tanayamjananī samī kṣ ya śuṣ yan
nayanā hanta babhūva niścalāigī ||23||

āścaryād, yathā **śrī -daśame** (10.13.56)
tato 'tikutukodvṛtya- stimitaikādaśendriyah |
tad-dhāmnābhūd ajas tūṣ nī ṛmpūr-devy-antī va putrikā ||24||

yathā vā –
śiśoh śyāmasya paśyantī śailam abhranlihamkare |
tatra citrārpitevāsī d goṣ t̄ hī goṣ t̄ ha-nivāsinām ||25||

viṣ ādād, yathā –
baka-sodara-dānavodare
pūrataḥ prekṣ ya viśantam acyutam |
diviṣ an-nikaro viṣ aṇṇa-dhī h̄
prakāṭ amcitrapaṭ āyate divi ||26||

amarṣ ād, yathā –
kartum icchatī mura-dviṣ e puraḥ
patri-mokṣam akṛ pe kṛ pī -sute |
satvaro'pi ripu-niṣ kraye ruṣā
niṣ kriyāḥ kṣ aṇam abhūt kapi-dhvajah ||27||

atha svedah –
svedo harş a-bhaya-kroḍhā di-jah̄ kleda-karas tanoh ||28||

tatra harş ā d, yathā –
kim atra sūryā tapam ākṣ ipantī
mugdhā kṣ i cā turyam urī karos i |
jātampurah̄ preks ya saroruhā kṣ am
svinnāsi bhinnā kusumā yudhena ||29||

bhayā d, yathā –
kutukād abhimanyu-veş iñam
harim ākruśya girā pragalbhayā |
viditākṛ tir ākulah̄ kṣ aña d
ajani svinna-tanuh̄ sa raktakah̄ ||30||

kroḍhā d, yathā –
yajñasya bhaigād ativṛ ṣ t i-kāriñam
samī kṣ ya śakramasruş o garutmatah̄ |
ghanopariş t ād api tiş t hatas tadā
nipetur aigād ghana-nī ra-bindavaḥ ||31||

atha romā ūcaḥ –
romā ūco'yanikilā ś carya-harş otsā ha-bhayā dijah̄ |
romñā m abhyudgamas tatra gā tra-samsparsānā dayah̄ ||32||

tatra ā ś caryā d, yathā --
dimbhasya jṛ mbhā mbhajatas trī lokī m
vilokya vailakṣ yavatī mukhāntah̄ |
babhūva goş t hendra-kuṭ umbinī yan
tanu-ruhaih̄ kuḍmalitā iga-yas t ih̄ ||33||

harş ā d, yathā śrī -daśame (10.30.10) –
kiñte kṛ tamkṣ iti tapo bata keśavā ighri-
sparśotsavotpulakitā iga-ruhair vibhāsi |
apy aighri-sambhava urukrama-vikramād vā
āho varāha-vapus ah̄ parirambhaṇena ||34||

utsā hā d, yathā –
śrī gamkelir añārambhe rañayaty agha-mardane |
śrī dāmno yoddhu-kāmasya reme romā ūtitāñvapuh ||35||

bhayā d, yathā –
viśva-rūpa-dharam adbhitā kṛ tim
preks ya tatra puruş ottamamprah̄ |
arjunah̄ sapadi śuṣ yad-ānanah̄
śiśriye vikaṭ a-kaṇṭ akāñtanum ||36||

atha svara-bhedah –

visā da-vismayā marṣ a-harṣ a-bhī ty-ā di-sambhavam |
vaisvaryaṁsvara-bhedah syā d eṣ a gadgadikā dikṛ t ||37||

tatra viṣ ā dā d, yathā –

vraja-rājñī rathāt puro harim
svayam ity ardha-viśī rṇa-jalpayā |
hriyam eṇadṝ śā gurāv api
ślathayantyā kila roditā sakhī ||38||

vismayā d, yathā ūrī -daśame (10.13.64) –

śanair athotthāya vimṝ jya locane
mukundam udvī kṣ ya vinamra-kandharah |
kṝ tā ḥaliḥ praśrayavān samāhitah
sa-vepathur gadgadaya latelayā ||39||

amarṣ ā d, yathā tatraiva (10.29.30) –

preṣ t̄ haimpriyetaram iva pratibhāṣ amāṇam
kṝ ṣ namtad-artha-vinivartita-sarva-kāmāḥ |
netre vimṝ jya ruditopahate sma kiñcit
sañrambha-gadgada-giro'bruvatānuraktāḥ ||40||

harṣ ā d, yathā tatraiva (10.39.56-57)

hṝ ṣ yat-tanūruho bhāva-pariklinnātma-locanah ||
girā gadgadaya stauṣī t sattvam ālambya sātvataḥ |
praṇamya mūrdhnā vahitah kṝ tā ḥali-put aḥ śanaiḥ ||41||

bhī ter, yathā –

tvayy arpitamivitara veṇum iti pramādī
śrutvā mad-ī ritam udī rṇa-vivarṇa-bhāvah |
tūrṇambabhūva guru-gadgada-ruddha-kanṭ haḥ
patrī mukunda tad anena sa hārito'sti ||42||

atha vepathuh –

vitrā sā marṣ a-harṣ ā dyair vepathur gā tra-laulya-kṝ t ||43||

tatra vitrā sena, yathā –

śaikha-cūḍam adhirūḍha-vikramam
prekṣ ya vistṝ ta-bhujamjighṝ kṣ ayā |
hā vrajendra-tanayeti-vādinī
kampa-sampadam adhatta rādhikā ||44||

amarṣ eṇa, yathā –

kṝ ṣ nādhi kṣ epa-jā tena vyāku lo nakulāmbujaḥ |
cakampe drāg amarṣ eṇa bhū-kampe girirāḍ iva ||45||

harṣ eṇa, yathā –

vihasasi kathamhatāśe paśya bhayenādya kampamānāsmi |

cañcalam upasī dantamnivāraya vraja-pates tanayam ||46||

atha vaivarṇyam –

viṣ ṁ da-roṣ a-bhī ty-ā der vaivarṇyamvarṇa-vikriyā |
bhā va-jñair atra mā linya-kā rṣyā dyāḥ parikī rtitāḥ ||47||

tatra viṣ ṁ dād, yathā –

śvetī kṛtā khila-janaṁvirahaheṇa tavādhunā |
gokulamkṛṣṇa devarṣe eḥ śvetadvī pa-bhramamadadhe ||48||

roṣ ṁ d, yathā –

karīṣa-śakram abhiyuṣataḥ puro
vī kṣ ya karīṣa-sahajā nudā yudhān |
śrī-balasya sakhi tasya ruṣ yataḥ
prodyad-indu-nibham ānanambabbhau ||49||

bhī ter, yathā –

rakṣ ite vraja-kule bakā riṇā
parvataṁvara-mudasya lī layā |
kālimā bala-ripor mukhe bhavann
ūcivān manasi bhī tim utthitām ||50||

viṣ ṁ de śvetimā proktā dhausaryamkā limā kvacit |
roṣ e tu raktimā bhī tyām kā limā kvā pi śuklimā ||51||
raktimā lakṣ yate vyakto harṣ odreke’pi kutracit |
atrā sārvatrikatvena naivā syodā hṛtiḥ kṛtā ||52||

atha aśru –

harṣ a-roṣ a-viṣ ṁ dā dyair aśru netre jalodgamah |
harṣ aje’śruṇi śī tatvam ausṇyam roṣ ṁ di-sambhave |
sarvatra nayana-kṣ obha-rā ga-saṁmā rjanā dayaḥ ||53||

atra harṣ eṇa, yathā --

govinda-prekṣa aṇākṣ epi-bāṣ pa-pūrābhivarṣ iṇam |
uccair anindad ānandam aravinda-vilocanā ||54||

roṣ eṇa, yathā **hari-varīṣe** (2.66.24) –

tasyāḥ susrāva netrābhyaṁvāri praṇaya-kopajam |
kuśeṣaya-palāśābhyaṁ avaśyāya-jalamiyathā ||55||

yathā vā –

bhī masya cedī śa-vadhamvidhitso
reje’śru-visrāvi ruṣ oparaktam |
udyān-mukhamvāri-kaṇāvakī rṇam
sāndhya-tviṣ ṁ grastam ivendu-bimbam ||56||

viṣ ṁ dena, yathā **śrī-daśame** (10.60.23) –

padā sujātena nakhāruṇa-śriyā

bhuvarṇlikhanty aśrubhir ajanāsitaiḥ |
āsiñatī kuṅkuma-rūṣ itau stanau
tasthāv adho-mukhy atiduhkha-ruddha-vāk ||57||

atha pralayaḥ –
pralayaḥ sukha-duḥkhā bhyā mceṣ t ā-jñā na-nirā kṛ tiḥ |
atrā nubhā vā h kathitā mahī -nipatanā dayah ||58||

tatra sukhena, yathā –
milantamharim ālokya latā-puñād atarkitam |
jñapti-śūnya-manā reje niścalāigī vrajāigānā ||59||

duḥkhena, yathā **śrī -daśame** (10.39.15) –
anyāś ca tad-anudhyāna-nivṛttāśeṣ a-vṛttayah |
nābhajānan imamlokam ātma-lokaingatā iva ||60||

sarve hi sattva-mūlatvā d bhāvā yadyapi sā ttvikā h |
tathā py amī ś ā māsattvaika-mūlatvā t sā ttvika-prathā ||61||
sattvasya tā ratamyāt prāṇa-tanu-kṣ obha-tā ratamyāmasyāt |
tata eva tā ratamyām sarvesā māsā ttvikā nā masyāt ||62||
dhūmā yitās te jvalitā dī ptā uddī pta-samjñitā h |
vṛ ddhimyathottaramyāntah sā ttvikā h syuś catur-vidhā h ||63||
sā bhūri-kā la-vyā pitvāmbahv-aṅga-vyāpitā pi ca |
svarūpeṇa tathotkarṣa iti vṛ ddhis tridhā bhavet ||64||
tatra netrā mbu-vaisvarya-varjā nām eva yu�yate |
bahv-aṅga-vyāpitā mī ś ā mātayoh kā pi viśiṣṭātā ||65||
tatrā ś rūṇā mādṛ g-aucchūnya-kā ritvam avadātatā |
tathā tā rātivaicitrī -vailakṣaṇya-vidhāyitā |
vaisvarṇasya tu bhinnatve kauṇṭhya-vyākulatā dayah ||66||
bhinnatvāṁsthā na-vibhrāṁśah kauṇṭhyaṁsyāt sanna-kaṇṭhatā |
vyākulatvam tu nā nocca-nī ca-gupta-viluptatā ||67||
prāyo dhūmāyitā eva rukṣās tiṣṭhanti sā ttvikā h |
snigdhās tu prāyaśah sarve caturdhāiva bhavanty amī ||68||
mahotsavā di-vṛtteṣ u sad-goṣṭhī -tā ṣḍavādiṣ u |
jvalanty ullāsinaḥ kvāpi te rukṣās api kasyacit ||69||
sarvā nanda-camatkāra-hetur bhāvo varo ratiḥ |
ete hi tad-vinā bhāvān na camatkāritā śrayā h ||70||

tatra dhūmāyitā h –
advitīyā amī bhāvā athavā sa-dvitīyakā h |
īś ad-vyaktā apahnotumśakyā dhūmāyitā matā h ||71||

yathā –
ākarṇayann aghaharām agha-vairi-kī rtīm
pakṣ māgra-miśra-viralāśrur abhūt purodhā h |
yaṣṭā darocchvasita-loma-kapolam īśat-
prasvinna-nāsikam uvāha mukhāravindam ||72||

atha jvalitā h –
te dvau trayo vā yugapad yā ntah suprakaṭ ā mdaśā m |
śakyā h kṛ cchreṇa nihnotumjvalitā iti kī rtitā h ||73||

yathā –
na guñām ādā tumprabhavati karaḥ kampa-taralo
dr̄ śau sāsre piñchamna paricinutam-satvara-kṛ ti |
kṣ amāv ūrū stabdhau padam api na gantumtava sakhe
vanād vaniśī -dhvāne parisaram avāpte śravaṇayoh ||74||

yathā vā –
niruddhaṁbāś pāmbhaḥ katham api mayā gadgada-giro
hriyā sadyo gūḍhāḥ sakhi vighaṭ ito vepathur api |
giri-dronyā mveṇau dhvanati nipiṇair iṅgita-maye
tathāpy ūhāñakre mama manasi rāgaḥ parijanaiḥ ||75||

atha dī ptā h –
praudhā m̄tri-caturā vyaktimpañca vā yugapad-gatā h |
sañvarī tum aśakyās te dī ptā dhī rair udā hṛ tā h ||76||

yathā –
na śaktim upavī ṣane ciram adhatta kampākulo
na gadgada-niruddha-vāk prabhur abhūd upaślokane |
kṣ amo'jani na vī kṣ aṇe vigalad-aśru-puraḥ puro
madhu-dviśi parisphuraty avaśam-mūrtir āśi n munih ||77||

yathā vā –
kim unmī laty asre kusumaja-rajo gañjasi mudhā
sa-romāñce kampe himam anilam ākrośasi kutah |
kim ūru-stambhe vā vana-viharaṇamdvēkṣi sakhi te
nirābādhā rādhe vadati madanādhiṁsvara-bhidā ||78||

atha uddī ptā h –
ekadā vyaktim ā pannā h pañca-ś ā h sarva eva vā |
ā rūḍhā paramotkarṣ am uddī ptā iti kī rtitā h ||79||

yathā –
adya svidyati veprate pulakibhir nispandatām aṅgakair
dhatte kākubhir ākulañvilapati mlāyat� analpoṣ mabhiḥ |
stimyaty ambubhir ambaka-stavakitaiḥ pī tāmbaroḍḍāmarām
sadyas tad-viraheṇa muhyati muhur goṣṭ hādhivāśī janah ||80||

uddī ptā eva sūddiptā mahā-bhāve bhavanty amī |
sarva eva parā m̄koṭ imśā ttvikā yatra bibhrati ||81||

kim ca –
athā tra sā ttvikā bhā sā vilikhyante catur-vidhā h ||82||
raty-ā bhā sa-bhavās te tu sattvā bhā sa-bhavās tathā |

niḥsattvāś ca pratī pāś ca yathā-pūrvam amī varāḥ ||83||

tatra ādyāḥ –

mumukṣ u-pramukheṣ v ādyā raty-ābhāsāt puroditāt ||84||

yathā –

vārānasī -nivāsī kaścid ayamvyāharan hareś caritam |
yati-gos t̄ hyām utpulakah siñati gaṇḍa-dvayī m asraiḥ ||85||

atha sattvā bhāsa-bhavāḥ –

mud-vismayā der ābhāsaḥ prodyā jātyā ślathe hṛdi |
sattvā bhāsa iti proktāḥ sattvā bhāsa-bhavās tataḥ ||86||

yathā –

jaran-mī māriṣakasyāpi śr̄iṇvataḥ kṛṣṇa-vibhramam |
hṛṣṭāyamāna-manaso babhūvotpulakarīvapuh ||87||

yathā vā –

mukunda-caritāmr̄ta-prasara-varṣinās te mayā
kathamkathana-cāturī -madhurimā gurur varṇyatām |
muḥūrtam atad-arthino'pi viṣayino'pi yasyānanān
niśamya vijayamprabhor dadhati bāṣpa-dhārām amī ||88||

atha niḥsattvāḥ –

nisarga-picchila-svāntē tad-abhyāsa-parē'pi ca |
sattvā bhāsaṁvināpi syuḥ kvāpy aśru-pulakādayaḥ ||89||

yathā –

niśamayato hari-caritānna hi sukha-duḥkhādayo'sya hṛdi bhāvāḥ |
anabhiniveśāj jātā katham asravad asram aśrāntam ||90||

prakṛtyā śithilamyeśāṁ manah picchilam eva vā |
teṣv eva sāttvikā bhāsaḥ prāyah saṁsādi jāyate ||91||

atha pratī pāḥ –

hitād anyasya kṛṣṇasya pratī pāḥ krud-bhayādibhiḥ ||92||

tatra krudhā , yathā **hari-vaniṣe** (2.30.63)⁷ –

tasya prasphuritaus t̄ hasya raktādhara-taṭasya ca |
vaktrāṁkarisasya roṣena rakta-sūryāyate tadā ||93||

bhayena, yathā –

mlānānanaḥ kṛṣṇam avekṣya raṅge
siṣveda mallas tv adhi-bhāla-śukti |
mukti-śriyāṁsuḥ t̄ hu puro milantyām
atyādarāt pādyam ivājahāra ||94||

⁷ Critical edition, 76.16

yathā vā –

pravācyamāne purataḥ purāṇe
niśamya kariṣasya bhayā tirekam |
pariplavāntahkaraṇah samantāt
parimlāna-mukhas tadāsī t ||95||

nāsty arthaḥ sāttvikā bhāsa-kathane ko’pi yadyapi |
sāttvikā nāmavivekā ya dik tathā pi pradarśitā ||96||

iti śrī -śrī -bhakti-rasāmr̄ta-sindhau dakṣiṇa-vibhāge
bhakti-rasa-sāmānya-nirūpaṇe sāttvika-laharī tṛtīyā |

2.4

vyabhicāryā khyā caturtha-laharī

athocyante trayas-trinśad-bhāvā ye vyabhicāriṇah |
viśeṣeṇā bhimukhyena caranti sthāyinām prati ||1||
vāg-aṅga-sattva-sūcī jñeyā s te vyabhicāriṇah |
sañcārayanti bhāvaya gatim sañcāriṇo 'pi ||2||
unmajjanti nimajjanti sthāyiny amṛta-vāridhau |
ūrmivad vardhayanty enam yānti tad-rūpatām ca te ||3||
nirvedo'tha viśādo dainyamglā niśramau ca mada-garvau |
śaṅkā-trāsā vegā unmādā pasmṛtī tathā vyādhī ||4||
moho mṛtir ālasyamjā ḍyamvrī ḍāvahitthā ca |
smṛtir atha vitarka-cintā-mati-dhṛtayō harṣa utsukatvām ca ||5||
augryam arṣāsūyāś cāpalyam caiva nindrā ca |
suptir bodha itī me bhāvā vyabhicāriṇah samākhyātāḥ ||6||

tatra (1) nirvedah –

mahārti-viprayogerś yā-sad-vivekā di-kalpitam |
svāvamānanam evātra nirveda iti kathyate |
atra cintāśru-vaivarṇya-dainya-nihśvasitādayah ||7||

tatra mahārtyā , yathā –

hanta deha-hatakaiḥ kim amī bhiḥ
pālitair viphala-puṇya-phalair naḥ |
ehi kāliya-hrade viśāvahnau
svamkuṭumbini haṭhājuhavāma ||8||

viprayogena, yathā –

asaigamān mādhava-mādhurīṇām
apus pite nīrasatāmprayāte |
vṛndāvane śīryati hākuto'sau
prāṇīty apuṇyah subalo dvirephah ||9||

yathā vā, **dāna-keli-kaumudyām** (20)

bhavatu mādhava-jalpam aśṛ ṣvatoḥ
śravaṇayor alam aśravaṇir mama |
tam avilokayator avilocaniḥ
sakhi vilocanayoś ca kilānayoḥ ||10||

ī ṛṣ yayā , yathā **hari-vaniṣe** (2.67.11)⁸ satyādevī -vākyam –
stotavyā yadi tāvat sā nāradena tavāgrataḥ |
durbhago'yanjanas tatra kim artham anuśabditaḥ ||11||

sad-vivekena, yathā **śrī -daśame** (10.51.47) –
mama-iṣ a kālo'jita niṣ phalo gato
rājya-śriyonnaddha-madasya bhūpateḥ |
martyātma-buddheḥ suta-dāra-koṣ a-bhūṣ v
āsajjamānasya duranta-cintayā ||12||

amaṅgalam api procya nirvedamprathamam muniḥ |
mene'mumsthā yinamśā nta iti jalpanti kecana ||13||

atha (2) viṣ ā dah –
iṣ tā navā pti-prā rabdha-kā ryā siddhi-vipattitah |
aparā dhā dito'pi syād anutā po viṣ aṇṭatā ||14||
atropā ya-sahā yā nusandhiś cintā ca rodanam |
vilā pa-śvā sa-vaivarṇya-mukha-śoṣ ā dayo'pi ca ||15||

tatra iṣ tā navā ptito, yathā –
jarāmnyātā mūrtir mama vivaśatāmīvāg api gatā
mano-vṛttiś ceyamīsmṛti-vidhuratā-paddhatim agāt |
agha-dhvaniśin dūre vasatu bhavad-ālokana-śaśī
mayā hanta prāpto na bhajana-rucer apy avasarah ||16||

prā rabdha-kā ryā siddheḥ, yathā –
svapne mayādyā kusumāni kilāhṛ tāni
yatnena tair viracitā vana-mālikā ca |
yāvan mukunda-hṛdi hanta nidhī yate sā
hā tāvad eva tarasā virarāma nindrā ||17||

vipattiteḥ, yathā –
katham anāyi pure mayakā sutah
katham asau na nigṛhya gṛhe dhṛtaḥ |
amum aho bata danti-vidhūntudo
vidhuritaṁvidhum atra vidhītsati ||18||

aparā dhāt, yathā **śrī -daśame** (10.14.9) –
paśyeśa me'nāryam ananta ādye
parātmani tvayy api māyi-māyini
māyāmīvitatyekṣitum ātma-vaibhavam

⁸ In critical edition, appendix 29.

hy ahamkiyān aiccham ivārcir agnau ||19||

yathā vā –

syamantakam ahamhṛ tvā gato ghorāsyam antakam |
karavai taraṇī mākāṁvā ks ipto vaitaraṇī yam anu ||20||

atha (3) **dainyam** –

duḥ kha-trā sā parā dhā dyair anaurjityamtu dī natā |
cā t u-kṛ n-mā ndya-mā linya-cintā īga-jadimā di-kṛ t ||21||

tatra duḥkhenā, yathā **śrī -daśame** (10.51.57) –

ciram iha vṛjinārtas tapyamāno'nutāpair
avitṛ s a-ś ada-mitro labdha-sāntih kathaīcit |
śaraṇada samupetas tvat-padābjamparātmann
abhayam ṣ tam aśokampāhi māpannam ī śa ||22||

trā sena, yathā **prathame** (1.8.10)

abhidravati mām ī śa śaras taptāyaso vibho |
kāmarādahatu māmātha mā me garbho nipātyatām ||23||

aparā dhena, yathā **śrī -daśame** (10.14.10)

ataḥ ks amasvācyuta me rajo-bhuvo
hy ajānatas tvat-pṛ thagī śa-māninah
ajāvalepāndhatamo'ndhacakṣ uṣa
eṣ o'nukampyo mayi nāthavān iti ||24||

ādya-śabdena lajjayāpi, yathā tatraiva (10.22.14) –

mā'nayambhoḥ kṛ thās tvāmītu nanda-gopa-sutampriyam |
jānī mo'īga vraja-ślāghyarindehi vāsāriśi vepitāḥ ||25||

atha (4) **mlā niḥ** –

ojāḥ somātmakamdehe bala-puṣ ṭ i-kṛ d asya tu |
ks ayā ccham ā dhi-raty-ā dyair glā nir niś prāṇatā matā |
kampā īga-jādya-vaivarṇya-kārśya-dṛ g-bhramaṇā di-kṛ t ||26||

tatra **śrameṇa**, yathā –

āghūrṇan-maṇi-valayojjvala-prakoṣ ṭ hā
goṣ ṭ hāntar-madhuripu-kī rti-nartitaus ṭ hī |
lolāks ī dadhi-kalasaṁviloḍayantī
kṛ s nāya klama-bhara-niḥspr hā babhūva ||27||

yathā vā –

gumphitum-nirupamāṁvana-srajam
cāru puṣ pa-paṭ alaṁvicinvatī |
durgame klama-bharātidurbalā
kānane ks aṇam abhūn mṛ geṣ aṇā ||28||

ādhinā , yathā –

sā rasavaty atikareṇa vihī nā
kṣī ṇa-jī vana-taroccalā-hariṣā |
mādhavādya viraheṇa tavāmbā
śuṣyati sma sarasī śucineva ||29||

ratyā , yathā **rasa-sudhākare** (2.13f) –
ati-prayatnena ratānta-tāntā
kṛṣṇena talpāvaropitā sā |
ālambya tasyaiva karamkareṇa
jyotsnā-kṛtānandam alindam āpa ||30||

atha (5) **śramaḥ** –
adhva-nṛtya-rathā dy-utthah khedah śrama itī ryate |
nidrā-svedā iṅga-saṁmarda-jṛ mbhā svāsā di-bhāg asau ||31||

atha **adhvano**, yathā –
kṛtāgasamputram anuvrajantī
vrajājirāntar vraja-rāja-rājñī |
pariskhalat-kuntala-bandhaneyam
babhūva gharmāmbu-karambitā iṅgī ||32||

nṛtyādeḥ, yathā –
vistī ryottalarita-hāram aṅga-hāram
saṅgī tonmukha-mukharair vṛtah suhṛ dbhiḥ |
asvidyad viracita-nanda-sūnur vā
kurvāṇas taṭa-bhuvi tāṇḍavāni rāmaḥ ||33||

ratād, yathā **śrī-daśame** (10.33.20)
tāsām ativihāreṇa śrāntānāṁvadanāni saḥ |
prāmr̥jat karuṇaḥ premṇā śantamenāṅga pāṇinā ||34||

atha (6) **madaḥ** –
viveka-hara ullāso madaḥ sa dvi-vidho mataḥ |
madhu-pāna-bhavo’naṅga-vikriyā-bhara-jo’pi ca |
gaty-aṅga-vāṇī -skhalana-dṛg-ghūrṇā -raktimā di-kṛt ||35||

tatra **madhu-pāna-bhavo**, yathā **lalita-mādhave** (5.41) –
bile kva nu vililyire nṛ pa-pipī likāḥ pī dītāḥ
pinasmi jagad-aṇḍakarīnanu hariḥ krudhaṁdhāsyati |
śacī -gr̥ha-kuraṅga re hasasi kiṁtvam ity unnadann
udeti mada-dambara-skhalita-cūḍam agre halī ||36||

yathā vā **prācām**⁹ –
bha-bha-bhramati medinī la-la-landate candramāḥ
kṛ -kṛṣṇa vavada drutāṁha-ha-hasanti kiṁvṛṣṇayaḥ |
sisī dhu mu-mu-muñta me pa-pa-pāna-pātre sthitāḥ

⁹ Puruṣ ottama-devasya. SRK 127, SKM 238.

mada-skhalitam ālapan hala-dharaḥ śriyah vah kriyāt ||37||

uttamas tu madāc chete madhyo hasati pāyati |
kaniṣṭhaḥ kroṣati svairāmpuruṣaṁvakti roditi ||38||
mado’pi tri-vidhaḥ proktas taruṇādi-prabhedataḥ |
atra nātyupayogitvād vistārya na hi varṇitaḥ ||39||

anaīga-vikriyā-bharajo, yathā –
vrajapati-sutam agre vikṣya bhugnī bhavad-bhrūr
bhramati hasati rodity āsyam antardadhāti |
pralapati muhur ālī mīvandate paśya vṛnde
navā-madana-madāndhā hanta gāndharvikeyam ||40||

atha (7) garvah –
saubhāgya-rūpa-tāruṇya-guṇa-sarvottamā śrayaiḥ |
iṣṭa-lābhā dinā cānya-helanaṁgarva ī ryate ||41||
atra solluṇṭha-vacanamīlī lānuttara-dāyitā |
svāīgekṣā nihnuvo’nyasya vacanā śravaṇā dayah ||42||

tatra saubhāgyena, yathā śrī-kṛṣṇa-karṇāmṛte (3.93) –
hastam utkṣipya yāto’si balāt kṛṣṇa kim adbhitam |
hṛdayād yadi niryāsi pauruṣaṁganayāmi te ||43||

rūpa-tāruṇyena, yathā –
yasyāḥ svabhāva-madhurāmpariṣ evya mūrtim
dhanyā babhūva nitām api yavana-śrīḥ |
seyamtvayi vraja-vadhū-śata-bhukta-mukte
dr̥k-pātam ācaratu kṛṣṇa kathamsakhi me ||44||

guṇena, yathā –
gumphantu gopāḥ kusumaiḥ sugandhibhir
dāmāni kāmāndhṛta-rāmaṇī yakaiḥ |
nidhāsyate kintu sa-tṛṣṇam agrataḥ
kṛṣṇo madī yāmīḥ di vismitaḥ srajam ||45||

sarvottamā śrayeṇa, yathā śrī-daśame (10.2.33)
tathā na te mādhava tāvakāḥ kvacid
bhraśyanti mārgāt tvayi baddha-sauhṛdāḥ
tvayābhiguptā vicaranti nirbhaya
vināyakānī kapa-mūrdhasu prabho ||46||

iṣṭa-lābhena, yathā –
vṛndāvanendra bhavataḥ paramāmprasādam
āśādyā nandita-matir muhur uddhato’smi |
āśāniṣate muni-manoratha-vṛtti-mṛgyām
vaikuṇṭha-nātha-karuṇām api nādya cetaḥ ||47||

atha (8) śarkā

svī ya-cauryā parā dhā deḥ para-krauryā ditas tathā |
svā niṣ ṭ otprekṣ añamyaṭ tu sā śarkety abhidhī yate |
atrā sya-śoṣ a-vaivarṇya-dik-prekṣ ā -lī natā dayah ||48||

tatra cauryā d, yathā –
sa-tarṇakarīndimbha-kadambakaṁharan
sad-ambham ambhoruha-sambhavas tadā |
tirobhavis yan haritaś calekṣ anair
aṣ ṭ ābhīr aṣ ṭ au haritah samī kṣ ate ||49||

yathā vā –
syamantakarīnhanta vamantam artham
nihnutya dūre yad ahaṁprayātah |
avadyam adyāpi tad eva karma
śarmāṇi citte mama nirbhinnatti ||50||

aparā dhā d, yathā –
tad-avadhi malino’si nanda-gos ṭ he
yad-avadhi vṛṣ ṭ im acī karaḥ śacī śa |
śr̄ ṣu hitam abhitah prapadya kṛṣ ṣ naṁ
śriyam aviśaṅkam alaṅkuru tvam aindrī m ||51||

para-krauryeṇa, yathā **padyāvalyām** (331) --
prathayati na tathā mamārtimuccaiḥ
sahacari vallava-candra-viprayogah |
kaṭ ubhir asura-maṇḍalaiḥ parī te
danujapater nagare yathāsyā vāsaḥ ||52||

śaṅkā tu pravara-strī ṣāmbhī rutvā d bhaya-kṛ d bhavet ||53||

atha (9) trāsaḥ –
trāsaḥ kṣ obho hṛ di taḍid-ghora-sattvogra-nisvanaiḥ |
pārśvasthā lamba-romā ūca-kampa-stambha-bhramā di-kṛ t ||54||

tatra taḍitā , yathā –
bāḍharīnnividyā sadyas taḍitā tāḍitekṣ añah |
rakṣ a kṛṣ ṣ neti cukroṣa ko’pi gopī -stanandhayah ||55||

ghora-sattvena, yathā –
adūram āsedus i vallavā ḍaganā
svaṁpuṇḍavī kṛtya surāri-puṇḍave |
kṛṣ ṣ ṣa-bhrameṇāśu taraṇḍad-aṇḍikā
tamālam āliṇḍya babhūva niścalā ||56||

ugra-nisvanena, yathā –
ākarnya karṇa-padavī -vipadamyaśodā
visphürjitaṁdiśi diśi prakaṭ amṛ kāṇām |
yāmān nikāma-caturā caturaḥ sva-putram

sā netra-catvara-caraīnciram ācacāra ||57||

gā trotkampī manah-kampaḥ sahasā trā sa ucyate |
pūrvā para-vicā rottham bhayaṁ trā sā t pṛ thag bhavet ||58||

atha (10) āvegah –

cittasya sambhramo yaḥ syād āvego'yaṁsa cāś t adhā |
priyā priyā nala-marud-varṣ otpāta-gajā ritah ||59||
priyotthe pulakah sāntvāṁcā palyā bhyudgamā dayah |
apriyotthe tu bhū-pāta-vikrośa-bhramanā dayah ||60||
vyatyasta-gati-kampā kṣi-mī lanā srādayo'gnije |
vātaje'jā vṛti-kṣi ipra-gati-dṛiṁmā rjanā dayah ||61||
vṛtī ijo dhāvana-cchatra-gā tra-saṅkocanā di-kṛt |
autpāte mukha-vaivaranā-vismayo'kanṭ hitā dayah ||62||
gāje palā yanotkampa-trāsa-pratīt heks aṇā dayah |
arijo varma-śastrā di-grahā pasaraṇā dikṛt ||63||

atra priya-darśanajo, yathā –

prekṣ ya vṛndāvanāt putram āyāntamprasnuta-stanī |
saṅkulā pulakair āsīdākulā gokuleśvarī ||64||

priya-śravaṇajo, yathā **Śrī -daśame** (10.23.18) –
śrutvā cyutam upāyātāmnityamīn-adarśanotsukāḥ |
tat-kathākṣi ipa-manaso babhūvur jāta-sambhramāḥ ||65||

apriya-darśanajo, yathā –

kim idamkim idamkim etaduccair
iti ghora-dhvani-ghūrṇitā lapantī |
niśi vakṣ ati vīkṣ ya pūtanāyās
tanayāmbhrāmyati sambhramād yaśodā ||66||

apriya-śravaṇajo, yathā –

niśamya putraīnkraṭ atos taṭ ānte
mahī jayor madhyagam ūrdhvā-netrā |
ābhī ra-rājñī hṛdi sambhramenā
biddhā vidheyāṁna vidāñcakāra ||67||

agnijo, yathā –

dhīr vyagrājani naḥ samasta-suhṛ dāmītāmīprāṇa-rakṣā-mañim
gavyā gauravataḥ samīkṣya nivide tiṣṭ hantam antar-vane |
vahnih paśya śikhaṇḍa-śekhara kharammuñcann akhaṇḍa-dhvaniṁ
dīrgħabhiḥ sura-dīrgħikāmbu-laharīm arcibhir ācāmati ||68||

vātajo, yathā –

pāniśu-prārabdha-ketau bṛhad-aṭ avi-kuṭ onmāthi-śauṭī rya-puṇye
bhāṇḍī roddanḍa-śākhā-bhuja-tatiṣ u gate tāṇḍavācārya-caryām |
vāta-vrāte karīsaṅkaṣ atara-śikhare śārkare jhātkariṣṇau
kṣauṇyām aprekṣ ya putramivrajapati-grīhiṇī paśya sambambhramīti ||69||

varṣ ajo, yathā **śrī -daśame** (10.25.11) –
atyāśārātivātena paśavo jāta-vepanāḥ |
gopā gopyaś ca sī tārtā govindamśaraṇamiyayuh ||70||

yathā vā –
samam uru-karakābhir danti-śuṇḍā-sapiṇḍāḥ
pratidiśam iha goś t he vṛṣṭi-dhārāḥ patanti |
ajanis ata yuvāno’py ākulāś tvarītu bālāḥ
sphuṭ am asi tad-agārān mā sma bhūr niryiyāsuḥ ||71||

utpātajo, yathā –
kṣitir ativipulā t alaty akasmād
upari ghuranti ca hanta ghoram ulkāḥ |
mama śiśur ahi-dūṣ itārka-putrī -
taṭ am atīty adhunā kim atra kuryām ||72||

gājo, yathā –
apasarāpasara tvarayā gurur
mudira-sundara he purataḥ karī |
mradima-vī kṣaṇatas tava naś calam
hṛdayam āvijate pura-yoś itām ||73||

gajena duṣ t a-sattvo’nyah paśvā dir upalakṣ yate ||74||

yathā vā –
caṇḍāniśos turagān saṭ āgra-naṭ anair āhatya vidrāvayan
drāg andhaikaraṇāḥ surendra-sudṛśāmgoś t hoddhūtaiḥ pāniśubhiḥ |
pratyāśī datu mat-puraḥ sura-ripur garvāndham arvākṛtir
dragiṣ t he muhur atra jāgrati bhuje vyagrāsi mātaḥ katham ||75||

arijo, yathā **lalita-mādhave** (2.29) –
sthūlas tāla-bhujān natir giritat ī -vakṣāḥ kva yakṣādhamāḥ
kvāyambāla-tamāla-kandala-mṛduḥ kandarpa-kāntaḥ śiśuḥ |
nāsty anyaḥ saha-kāritā-paṭ ur iha prāṇī na jānī mahe
hā goś t heśvari kī dṛg adya tapasāmpākas tavonmī lati ||76||

yathā vā tatraiva (5.30) –
saptih saptī ratha iha rathaḥ kuṣjaro me
tūṇas tūṇo dhanur uta dhanur bhoḥ kṛpāṇī kṛpāṇī |
kābhī h kābhī r ayam ayam ahamhā tvaradhvamītvaradhvamī
rājāḥ putrī bata hṛta-hṛta kāminā vallavena ||77||

āvegābhāsa evā yamparāśrayatāpi cet |
nāyakotkarṣa-bodhāya tathāpy atra nidarśitah ||78||

atha (11) **unmādaḥ** –
unmādo hṛd-bhramāḥ praudhānandā pad-virahādijah ||79||

atrā t̄ t̄ a-hā so naṭ anamṣaṅgī tamvyaṛtha-ces̄ t̄ itam |
pralā pa-dhā vana-krośa-viparī ta-kriyā dayah ||80||

tatra prauḍhā nandā d, yathā **karṇāmr̄ te** (2.25) --
rādhā punātu jagad acyuta-datta-cittā
manthānakañvidadhatī dadhi-rikta-pātre |
yasyāḥ stana-stavaka-cañcalā-locañlir
devo'pi ruddha-hṝ dayo dhavalamduđoha ||81||

ā pado, yathā –
paśūn api kṛtā įjalir namati māntrikā ity alam
tarūn api cikitsakā iti viś aus adhampr̄ cchatī |
hradambhujaga-bhairavamhari hari praviṣṭe harau
vrajendra-gṝhiṇī muhur bhrama-mayī m avasthāmgatā ||82||

virahā d, yathā **śrī -daśame** (10.30.4) --
gāyantya uccair amum eva sañhatā
vicikyur unmattakavad vanād vanam |
papracchur ākāśavad antarambahir
bhūteś u santaimpuruś amvanaspāti n ||83||

unmā dah pṝ thag utko'yaṁvyā dhiś v antarbhavann api |
yat tatra vipralambhā dau vaicitrī m̄kurute parā m ||84||
adhirūḍhe mahā-bhāve mohanatvam upāgate |
avasthāntaram āpto'sau divyonmāda itī ryate ||85||

atha (12) apasmāraḥ –
duḥkhottha-dhā tu-vaiś amyā dy-udbhūtaś citta-viplavaḥ |
apasmāro'tra patanām dhāvanā sphoṭ ana-bhramāḥ |
kampaḥ phena-srutir bāhu-kṣepaṇa-vikrośanā dayah ||86||

yathā –
phenāyate pratipadāmks ipate bhujormim
āghūrṇate luṭhati kujati līyate ca |
ambā tavādya virahe ciram amburāja-
beleva vṛṣṇi-tilaka vraja-rāja-rājñī ||87||

yathā vā –
śrutvā hanta hataṁtvayā yadu-kulottanisā tra karisā suram
daityas tasya suhṛttamah pariṇatīmghorāmgataḥ kām api |
lālā-phena-kadamba-cumbita-mukha-prāntas taraigad-bhujo
ghūrṇann arṇava-sī mni maṇḍalatayā bhrāmyati na viśrāmyati ||88||

unmā davat iha vyādhi-viśeṣ o'py eṣa varṇitah |
parām bhayā nakā bhāse yat karoti camatkṛtim ||89||

atha (13) vyādhiḥ –
doṣ odreka-viyogādyair vyādhayo ye jvarā dayah |

iha tat-prabhavo bhāvo vyādhir ity abhidhī yate |
atra stambhaḥ ślathā īyatva-śvā sottā pa-klamā dayaḥ ||90||

yathā –
tava cira-virahaṇa prāpya pī dām idānī m
dadhad-uru-jādimāni dhmāpitāny aīgakāni |
śvasita-pavana-dhātī -ghaṭī ita-ghrāṇa-vāṭ am
luṭ hati dharanī-prṣṭhe goṣṭha-vāṭī -kuṭ umbam ||91||

atha (14) **mohāḥ** –
moho hṛ n-mūḍhatā harṣād viślesād bhayatas tathā |
viśādā deś ca tatra syād dehasya patanaṁbhavi |
śūnyendriyatvāṁbhramaṇām tathā niśceṣṭatā-mayah ||92||

tatra harṣād, yathā **śrī -daśame** (10.12.44)
itthāṁsma prṣṭah sa tu bādarāyanis
tat-smāritānanta-hṛ tākhilendriyah |
kṛcchrāt punar labdha-bahir-dṛśih śanaiḥ
pratyāha tambhā gavatottamottamam ||93||

yathā vā –
nirucchvasita-rī tayo vighaṭ itākṣ ipa-kṣ ma-kriyā
nirī ha-nikhilendriyah pratiniṇvṛtta-cid-vṛttayah |
avekṣya kuru-maṇḍale rahasi puṇḍarī kekṣaṇam
vrajāmbuja-dṛśo bhajan kanaka-śālabhañī -śriyam ||94||

viślesād, yathā **harīṣadūte** (4) –
kadācit khedāgnimvighaṭ ayitum antar-gatam asau
sahālī bhir lebhe taralita-manā yāmuna-taṭīm |
cirād asyāś cittāmparicita-kuṭīra-kalanād
avasthā tastāra sphuṭam atha suṣupteh priya-sakhī ||95||

bhayād, yathā –
mukundam āviṣ kṛta-viśva-rūpaṁ
nirūpayan vānara-varya-ketuḥ |
karā ravindāt purataḥ skhalantam
na gāṇḍī vāmkhaṇḍita-dhīr viveda ||96||

viśādād, yathā **śrī -daśame** (10.11.49) –
kṛṣṇāmmahā-baka-grastaṁdṛṣṭvā rāmādayo 'rbhakāḥ |
babhūvur indriyāṇī va vinā prāṇāmvicetasah ||97||

asyānyatrātma-paryante syāt sarvatraiva mūḍhatā |
kṛṣṇa-sphuṛti-viśeṣas tu na kadāpy atra līyate ||98||

atha (15) **mṛtiḥ** –
viśāda-vyādhi-santrāsa-samprahāra-klamā dibhiḥ |
prāṇa-tyāgo mṛtis tasyām avyaktākṣara-bhāṣaṇam |

vivarṇa-gā tratā -ś vā sa-mā ndya-hikkā dayah kriyā h ||99||

yathā –

anullāsa-śvāsā muhur asaralottānita-dṝśo
vivṝṇvantah kāye kim api nava-vaivarṇyam abhitah |
harer nāmāvyaktī kṛ tam alaghu-hikkā-laharī bhiḥ
prajalpantah prāṇān jahati mathurāyāṁsukṝ tinah ||100||

yathā vā –

viramad-alaghu-kaṇṭ hodghoṣ a-ghutkāra-cakrā
kṣaṇa-vighaṭ ita-tāmyad-dṝṣṭi-khadyota-dī ptiḥ |
hari-mihira-nipī ta-prāṇa-gāḍhāndhakārā
kṣayam agamad akasmāt pūtanā kāla-rātriḥ ||101||

prāyo'tra maraṇāt pūrvā citta-vṝttir mṝtir matā |
mṝtir atrā nubhāvah syād iti kenacid ucyate |
kintu nāyaka-vīryā rthamśatrau maraṇam ucyate ||102||

atha (16) ālasyam –

sāmarthyasyāpi sad-bhāve kriyā nunmukhatā hi yā |
tr̄pti-sramādi-sambhūtā tad-ālasyam udīryate ||103||
atrāīga-bhajo jṝmbhā ca kriyā dves o'ks i-mardanam |
śayyā sanaika-priyatā tandrā-nidrā dayo'pi ca ||104||

tatra tr̄pter, yathā –

viprāṇāṁnas tathā tr̄ptir āsīd govardhanotsave |
nāśīrvāde'pi gopendra yathā syāt prabhavis ṣutā ||105||

śramād, yathā –

suṣṭhu niḥsaha-tanuh subalo'bhet
prītaye mama vidhāya niyuddham |
moṭayantam abhito nijam aīgam
nāhavāya sahasāhvayatām amum ||106||

atha (17) jāḍyam –

jāḍyam apratipattiḥ syād iṣṭāniṣṭha-śrutī kṣaṇaiḥ |
virahādyaiś ca tan-mohāt pūrvā vasthā parāpi ca |
atrānimiṣatā tūṣṇī m-bhāva-vismaraṇā dayah ||107||

tatra iṣṭāśrutiḥ, yathā **śrī-daśame** (10.21.13) –

gāvaś ca kṛṣṇamukha-nirgata-venu-gīta-
pīyūṣam uttabhita-karṇa-puṭaiḥ pibantyah |
śāvāḥ snuta-stana-payaḥ-kavalāḥ sma tasthur
govindam ātmāni dṛśāśru-kulāḥ spṛśantyah ||108||

aniṣṭāśrutiḥ, yathā –

ākalayya parivartita-gotrāṁ
keśavasya giram arpita-śalyām |

biddha-dhī r adhika-nirnimiś āks ī -
lakṣ aṇā kṣ aṇam avartata tūṣ nī m ||109||

is t eks aṇena, yathā **śrī -daśame** (10.71.40) –
govindaṁgr̥ ham ānī ya deva-deveśam ādṛ taḥ |
pūjāyāmnāvidat kṛ tyāpramādopahato nr paḥ ||110||

anis t eks aṇena, yathā tatraiva (10.39.36)
yāvad ālakṣ yate ketur yāvad reṇū rathasya ca |
anuprasthāpitātmāno lekhyānī vopalakṣ itāḥ ||111||

viraheṇa, yathā –
mukunda viraheṇa te vidhuritāḥ sakhāyaś cirād
alaṅkṛ tibhir ujjhitā bhuvi niviśya tatra sthitāḥ |
skhalan-malina-vāsasah śavala-rukṣ a-gātra-śriyāḥ
sphuranti khala-devala-dvija-gr̥ he surārcā iva ||112||

atha (18) krī dā –
navī na-saīgamā kā ryas tavā vajīā dinā kṛ tā |
adhṛ s t atā bhaved vrī dā tatra maunām vicintanam |
avaguṇṭ hana-bhū-lekhau tathā dhomukhatā dayaḥ ||113||

tatra navī na-saīgamenā, yathā **padyāvalyām** (198) –
govinde svayam akaroh saroja-netre
premāndhā vara-vapur arpaṇāmsakhi |
kārpanyatāmna kuru darāvaloka-dāne
vikrī te kariṇi kim aīkuṣe vivādaḥ ||114||

akā ryeṇa, yathā –
tvam avāg iha mā śirah kṛ thā
vadanaṁca trapayā śacī -pate |
naya kalpa-taruṁna cec chacī m
katham agre mukham ī kṣ ayiṣ yasi ||115||

stavena, yathā –
bhūri-sādgunya-bhāreṇa stūyamānasya śauriṇā |
uddhavasya vyarociṣ t a namrī -bhūtarāntadā śirah ||116||

avajīyā , yathā **hari-vaniśe** (2.67.19)¹⁰ satyādevī -vākyam –
vasanta-kusumaiś citraṁsadā raivatakarāngirim |
priyā bhūtvā'priyā bhūtā kathaṁdrakṣ yā mi tamponaḥ ||117||

atha (19) avahitthā –
avahitthā kā ra-guptir bhaved bhāvena kenacit ||118||
atrā īgā deḥ parā bhyūha-sthā nasya parigūhanam |
anyatrekṣ ā vṛ thā -ces t ā vā g-bhaigī ty-ā dayaḥ kriyāḥ ||119||

¹⁰ In critical editon, appendix 29.

tathā coktam –
anubhāva-pidhānārtho'vahitthaṁbhāva ucyate ||120||

tatra jaihmyena, yathā **śrī -daśame** (10.32.15) –
sabhājayitvā tam anaṅga-dī panam
sahāsa-lī lekṣaṇa-vibhrama-bhruvā |
saṅsparśanenāṅka-kṛtāṅghri-hastayoḥ
saṅstutya īśat kūpitā babbhaś ire ||121||

dākṣiṇyena, yathā –
sātrājītī-sadana-sī mani pārijāte
nī te praṇīta-mahasā madhusūdanena |
drāghī ya-sī mani vidarbha-bhuvas taderś yām
sauśī lyataḥ kila na ko’pi vidāmbabhūva ||122||

hriyā, yathā **prathame** (1.11.33) –
tam ātmajair dṛṣṭibhir antarātmanā
duranta-bhāvāḥ parirebbhire patim |
niruddham apy āsravad ambu netrayor
vilajjatī nāmbhṛgu-varya vaiklavāt ||123||

jaihmya-hrī bhyām yathā –
kā vṛṣasyati taṅgoṣṭha-bhujāṅgamkula-pālikā |
dūti yatra smṛte mūrtir bhītyā romāñcitā mama ||124||

saujanayena, yathā –
gūḍhā gābhī rya-sampadbhir mano-gahvara-garbhagā |
praudhāpy asyā ratih kṛṣṇe durvitarkā parair abhūt ||125||

gauravene, yathā –
govinde subala-mukhaiḥ samāṁsuḥ dbhiḥ
smerāsyaiḥ sphaṭam iha narma nirmimāṇe |
ānamrī kṛta-vadanaḥ pramoda-mugdho
yatnena smitam atha sañjavāra patrī ||126||

hetuh kaścid bhavet kaścid gopyaḥ kaścana gopanah |
iti bhāva-trayasyā tra viniyogaḥ samīkṣyate ||127||
hetutvamgopanatvamca gopyatvamcā tra sambhavet |
prāyenā sarva-bhāvā nāmekaś o’nekaś o’pi ca ||128||

atha (20) smṛtiḥ –
yā syāt pūrvā nubhūtārtha-pratītiḥ sadṛśekṣayā |
dṛḍhyā bhyāsā dināvāpi sāsmṛtiḥ parikīrtitā |
bhaved atra śiraḥ-kampo bhrū-vikṣepādayo’pi ca ||129||

tatra sadṛśekṣaṇā, yathā –
vilokya śyāmam ambhodam ambhoruha-vilocanā |

smā rāīsmā rāīmukunda tvāīsmā rāīnvikramam anvabhūt ||130||

dṛ ḍhā bhyā sena, yathā –
praṇidhāna-vidhim idānī m akurvato’pi pramādato hṛ di me |
hari-pada-paṅkaja-yugalaṁkvacit kadā cit parisphurati ||131||

atha (21) vitarkah –
vimarś ā t saṁśayā deś ca vitarkas tūha ucyate |
eṣ a bhrū-ksepaṇa-śiro’ṛguli-saṁcā lanā di-kṛ t ||132||

tatra vimarś ā d, yathā **vidagdha-mādhava** (2.27) –
na jānī ū e mūrdhnaś cyutam api śikhāṇḍamiyad akhilam
na kanṭ he yan mālyamkalayasi purastāt kṛ tam api |
tad unnī tamvṛ ndāvana-kuhara-lī lā-kalabha he
sphuṭ arīrādhā-netra-bhramara-vara vī ryonnatir iyam ||133||

saṁśayā t, yathā –
asau kiṁtāpiñcho na hi tad-amala-śrī r iha gatiḥ
payodah kiṁvāmaṁna yad iha niraṅgo himakaraḥ |
jagan-mohārambhoddhūra-madhura-vanīśī -dhvanir ito
dhruvamūrdhany adrer vidhumukhi mukundo viharati ||134||

vinirmayā nta evā yamtarka ity ūcire pare ||135||

atha (22) cintā –
dhyānamcintā bhaved iṣ t ā nā pty-anis t ā pti-nirmitam |
śvā sā dhomukha-bhūlekha-vaivarṇyā n nidratā iha |
vilā pottā pa-kṛ ūsatā -bāś pa-dainyā dayo’pi ca ||136||

tatra iṣ t ā nā ptyā , yathā **śrī -daśame** (10.29.29)
kṛ tvā mukhāny avaśucaḥ śvasanena śuṣyad
bimbādharāṇī caraṇena likhantyaḥ |
asrer upāttamasibhiḥ kucakuḍumāni
tasthur mr̄ jantya uruduhkha-bharāḥ sma tūṣ nī m ||137||

yathā vā –
aratibhir atikramya kṣāmā pradoṣ am adoṣ adhī ḥ
katham api cirād adhyāsī nā praghāṇam aghāntaka |
vidhūrita-mukhī ghūrṇaty antah prasūs tava cintayā
kim ahaha gr̄hamkrī ḏā-lubdha tvayādyā visasmare ||138||

aniṣ t ā ptyā , yathā –
gr̄ hiṇi gahanayāntaścintayonnidra-netrā
glapaya na mukha-padmaṁtpta-bāś pa-plavena |
nr̄ pa-puram anuvindan gāndineyena sārdham
tava sutam aham eva drāk parāvartayāmi ||139||

atha (23) matih –

śā strā dī nā mīcā rottham artha-nirdhā raṇamīmatih ||140||
atra kartavya-karaṇam sanśaya-bhramayoś chidā |
upadeśas ca śiṣyām u hā pohā dayo'pi ca ||141||

yathā pādme vaiśākha-māhātmye –
vyāmohāya carācarasya jagatas te te purāṇāgamās
tāmtām eva hi devatāmparamikāmjalantu kalpāvadhi |
siddhānte punar eka eva bhagavān viṣṇuh samastāgama-
vyāpāreś u vivecana-vyatikaramīnī teś u niścī yate ||142||

yathā vā śrī -daśame (10.60.39) –
tvāmīnyasta-dāṇḍamunibhir gadiṭānubhāva
ātmātmadaś ca jagatām iti me vṛto'si |
hitvā bhavad-bhruva udī rita-kāla-vega-
dhvastāśis o'bja-bhavanākapatūn kuto'nye ||143||

atha (24) dhṛtiḥ –
dhṛtiḥ syāt pūrṇatā jñāna-duḥkhābhāvottamāptibhiḥ |
aprāptātīta-naś tārthān abhisarīocanādi-kṛt ||144||

tatra jñāna, yathā vairāgya-śatake (55) bhartṛ hariḥ –
aśnī mahi vayāmbhikṣām āśāvāso vasī mahi |
śayī mahi mahī -pr̥ṣṭhe kurvī mahi kim īśvaraiḥ ||145||

duḥkhābhāvena, yathā –
goṣṭhamīramā-keli-gṛhamīcakāsti
gāvāś ca dhāvanti paraḥ-parārdhāḥ |
putras tathā dī vyati divya-karmā
tr̥ptir mamābhūd gṛhamedhi-saukhye ||146||

uttamāptyā, yathā –
harilī lā-sudhā-sindhos taṭam apy adhītiṣṭhataḥ |
mano mama caturvargamītr̥ṇāyāpi na manyate ||147||

atha (25) harṣaḥ –
abhiḥ s̥t̥ ekṣaṇa-lābhā di-jātā cetah-prasannatā |
harṣaḥ syād iha romāñcaḥ svedo'śru mukha-phullatā |
āvegonmāda-jādatās tathā mohādayo'pi ca ||148||

tatra abhiḥ s̥t̥ ekṣaṇena, yathā śrī -viṣṇu-purāṇe [ViP 5.17.25]
tau dr̥ṣṭvā vikasad-vaktra-sarojaḥ sa mahāmatih |
pulakāñcīta-sarvāigas tadākrūro'bhavan mune ||149||

abhiḥ s̥t̥ a-lābhena, yathā śrī -daśame (10.33.12)
tatraikāñcītagataṁbāhumkṛṣṇasyotpalasaurabham |
candanāliptam āghrāya hṛṣṭa aromā cucumba ha ||150||

atha (26) autsukyam –

kā lā kṣ amatvam autsukyam is t̄ eks ā pti-spr̄ hā dibhiḥ |
mukha-ś oṣ a-tvarā -cintā -nih ś vā sa-sthiratā dikṛ t ||151||

tatra is t̄ eks ā -spr̄ hayā , yathā śrī -daśame (10.71.34)
prāptamniśamya nara-locana-pāna-pātram
autsukya-viślathita-keśa-dukūla-baddhāḥ |
sadyo visṛ jya gṛ ha-karma patī niś ca talpe
draṣ t̄ urṇayayur yuvatayah sma narendra-mārge ||152||

yathā vā , stavāvalyāṁśrī -rādhikāś t̄ ake (14.7) –
prakaṭ ita-nija-vāsaṁsnigdha-veṇu-praṇādair
druta-gati harim ārāt prāpya kuṛje smitākṣī |
śravaṇa-kuhara-kaṇḍumtanvatī namra-vaktrā
snapayati nija-dāsye rādhikā māṁkada nu ||153||

is t̄ ā pti-spr̄ hayā , yathā –
narma-karmaṭ hatayā sakhi -gaṇe
drāghayaty aghaharāgrataḥ kathām |
gucchaka-grahaṇa-kaitavād asau
gahvaraṁdruta-pada-kramamiyayau ||154||

atha (28) augryam –
aparā dha-durukty-ā di- jā tamcaṇḍatvam ugratā |
vadha-bandha-ś iraḥ-kampa-bhartsanottā ḍanā di-kṛ t ||155||

tatra aparā dhād , yathā –
sphurati mayi bhujaiṣī -garbha-viśrāṇī-kī rtau
viracayati mad-ī śe kilbiṣ amkāliyo’pi |
huta-bhuji bata kuryāṁjāṭ hare vauṣ ad enam
sapadi danuja-hantuḥ kintu roṣ ad bibhemi ||156||

duruktito , yathā sahadevoktiḥ –
prabhavati vibudhānām agrimasyāgra-pūjām
na hi danuja-ripor yaḥ prauḍha-kī rter visoḍhum |
kaṭ utara-yama-danḍoddanda-rocir mayāsau
śirasi pṛ thuni tasya nyasyate savya-pādah ||157||

yathā vā baladevoktiḥ –
ratāḥ kila nr̄ pāsane kṣ itipa-lakṣ a-bhuktojjhite
khalāḥ kuru-kulādhamāḥ prabhūm ajāṇḍa-koti is v amī |
hahā bata viḍambanā śiva śivādya naḥ śr̄ ṣvatām
haṭ hād iha kaṭ ākṣ ayanty akhila-vandyam apy acyutam ||158||

atha (28) amarś ah –
adhikṣ epā pamānā deḥ syād amarś o’sahiṣ ṣutā ||159||
tatra svedaḥ ś iraḥ kampo vivarṇatvamvicintanam |
upā yā nves anā kroṣa-vaimukhyottā ḍanā dayah ||160||

tatra adhiks epā d, yathā **vidagdha-mādhave** (2.53) –
nirdhautā nām akhila-dharaṇī -mādhurī ḥā
kalyāṇī me nivasati vadhuḥ paśya pārśve navodhā |
antargoṣṭhe caṭ uṭ naṭ ayann atra netra-tribhāgam
nihśaikas tvamībhramasi bhavitā nākulatvāmkuto me ||161||

apamā nā d, yathā padmoktiḥ –
kadamba-vana-taskara drutam apehi kīmcāṭ ubhir
jane bhavati mad-vidhe paribhavo hi nātaḥ paraḥ |
tvayā vraja-mṛgī -dṛśāṁsadasi hanta candrāvalī
varāpi yad ayogayā sphuṭ am adūṣ i tārākhyayā ||162||

ādi-sabdā d vañcanā d api, yathā **śrī -daśame** (10.31.16) –
pati-sutānvaya-bhārtṛ -bāndhavān
ativilāghya te 'nty acyutāgatāḥ |
gati-vidas tavodgī ta-mohitāḥ
kitava yoṣ itaḥ kas tyajen niśi ||163||

atha (29) asūyā –
dveṣ ah parodaye'sūyā nya-saubhā gya-guṇā dibhiḥ |
tatrerś yā nā darā kṣ epā doṣ āropo guṇeṣ v api |
apavṛttis tiro-vī kṣ ā bhruvor bhaīguratā dayaḥ ||164||

tatra anya-saubhā gyena, yathā **padyāvalyām** (302)¹¹ –
mā garvam udvaha kapola-tale cakāsti
kṛṣṇa-svahasta-likhitā nava-maṇjarī ti |
anyāpi kiṁna sakhi bhājanam ī dṛśī nām
vairī na ced bhavati vepathur antarāyaḥ ||165||

yathā vā **śrī -daśame** (10.30.30) –
tasyā amūni naḥ kṣ obhamkurvanyuccaiḥ padāni yat |
yaikāpahṛtya gopī nāmraho bhuīkte 'cyutā dharam ||166||

guṇena, yathā –
svayamparājayamprāptān kṛṣṇa-pakṣān vijitya naḥ |
balis tāhā bala-pakṣāś ced durbalāḥ ke tataḥ kṣ itau ||167||

atha (30) cā palyam –
rāga-dveṣ ādibhiḥ citta-lāghavān cā palambhavet |
tatrā vicāra-pāruṣ ya-svacchandā caraṇā dayaḥ ||168||

tatra rāgeṇā, yathā **śrī -daśame** (10.52.41) –
śvo bhāvini tvam ajitodvahane vidarbhan
guptaḥ sametya pr̄tanā-patibhiḥ parītaḥ |
nirmathyā caidya-magadheśa-balaṁprasāhya
māmrākṣ asena vidhinodvaha vīrya-śulkām ||169||

¹¹ Attributed to Dāmodara in Padyāvalī . Also found in Amaru 55; SKM 2.140.5 keśat asya; Smv 86.14; SāhD 3.105 (as an example of mada); Daśa 2.22.

dveṣ eṇa, yathā –

vanīśī -pūreṇa kālindyāḥ sindhumvindatu vā hitā |
guror api puro nī vī myā bhraiśayati subhruvām ||170||

atha (31) **nindrā** –

cintā lasya-nisarga-klamā dibhiś citta-mī lanamnidrā |
tatrā īga-bhaīga-jṛ mbhā -jā ḍya-śvā sā kṣ i-mī lanā ni syuḥ ||171||

tatra **cintayā** , yathā –

lohitāyati mārtanđe veṇu-dhvanim aśr ḥvatī |
cintayā krānta-hṛ dayā nidadrau nanda-gehinī ||172||

ā lasyena, yathā –

dāmodarasya bandhana-karmabhir atiniḥsahā īga-latickeyam |
dara-vighūrṇitottamā īgā kṛ tā īga-bhaīgā vrajeśvarī sphurati ||173||

nisargeṇa, yathā –

aghahara tava vī rya-pros itāśeṣ a-cintāḥ
parihṛ ta-gṛ ha-vāstu-dvāra-bandhānubaddhāḥ |
nija-nijam iha rātrau prāīganamśobhayantah
sukham avicalad-aīgāḥ śerate paśya gopāḥ ||174||

klamena, yathā –

saīkrānta-dhātu-citrā suratānte sā nitānta-tāntā' dya |
vakṣ asi nikṣ iptā īgī harer viśākhā yayau nidrām ||175||

yuktā sya sphūrti-mā treṇa nirviśeṣ eṇa kenacit |
hṛ n-mī lanāt puro'vasthā nindrā bhakteṣ u kathyate ||176||

atha (32) **suptiḥ** –

svuptir nindrā -vibhā vā syā n nā nā rthā nubhavā tmikā |
indriyoparati-śvāsa-netra-saīmī lanā di-kṛ t ||177||

yathā –

kā marītā marasākṣ a keli-vitatiḥ prāduṣ kṛ tā śaiśavī
darpaḥ sarpa-pates tad asya tarasā nirdhūyatām uddhūraḥ |
ity utsvapna-girā cirād yadu-sabhāṁvismā payan smerayan
niḥśvāsena darottaraīgad-udaramnidrāmgato lāīgalī ||178||

atha (33) **bodhaḥ** –

avidyā-moha-nindrā der dhvamśodbodhaḥ prabuddhatā ||179||

tatra **avidyā-dhvamśataḥ** –

avidyā-dhvamśato bodho vidyodaya-puraḥsaraḥ |
aśeṣ a-kleś a-viś rā nti-svarū pā vagamā di-kṛ t ||180||

yathā –

vindan vidyā -dī pikāṁsva-svarūpaṁ
buddhvā sadyah satya-vijñāna-rūpam |
niṣ pratyūhas tat parambrahma mūrtam
sāndrānandākāram anves ayāmi ||181||

moha-dhvāṁsataḥ –
bodho moha-kṣayā c chabda-gandha-sparśa-rasair hareḥ |
dṛg-unmīlana-romāñca-dharotthānā di-kṛd bhavet ||182||

tatra śabdena, yathā –
prathama-darśana-rūḍha-sukhāvalī -
kavalitendriya-vṛttir abhūd iyam |
agha-bhidah kila nāmny udite śrutau
lalitayodamimī lad ihākṣiṇī ||183||

gandhenā, yathā –
aciram agha-hareṇa tyāgataḥ srasta-gātrī
vana-bhuvi śavalāṅgi śānta-nihśvāsa-vṛttiḥ |
prasarati vana-mālā saurabhe paśya rādhā
pulakita-tanur eṣā pāniśu-puñjād udasthāt ||184||

sparśena, yathā –
asau pāṇi-sparśo madhura-maśraṇah kasya vijayī
viśīryantyāḥ saura-pulina-vanam ālokya mama yaḥ |
durantām uddhūya prasabham abhito vaiśasa-mayī
drutamīmūrcchām antah sakhi sukha-mayī mpallavayati ||185||

rasena, yathā –
antarhite tvayi balānuja rāsa-kelau
srastāṅga-yaṣṭi irajaniṣṭa sakhi visanijñā |
tāmbūla-carvitam avāpya tavāmbujākṣī
nyastamīmayā mukha-puṭe pulakojjvalāśī t ||186||

nidrā dhvāṁsataḥ –
bodho nidrākṣayāt svapna-nidrā-pūrti-svanā dibhiḥ |
tatrākṣi i-mardanamīsavyā-moks oṅga-valanā dayaḥ ||187||

tatra svapnenā, yathā –
iyamte hāsa-śrī rāvirāmatu vimuñcāñcalam idam
na yāvad-vṛddhāyai sphuṭam abhidadhe tvac-caṭulatām |
iti svapne jalpanty aciram avabuddhā gurum asau
puro dṛṣṭivā gaurī namita-mukha-bimbā muhur abhūt ||188||

nidrā-pūrtyā, yathā –
dūtī cāgāt tad-āgāramjajāgāra ca rādhikā |
tūrṇāmpunyavatī nāmhi tanoti phalam udyamah ||189||

svanena, yathā –

dūrād vidrāvayan nidrā-marālī r gopa-subhruvām |
sāraiga-raigadāmreje veṇu-vārida-garjitaṁ ||190||

iti bhāvā s trayas-trimśat kathitā vyabhicāriṇah |
śreṣṭha-madhyā-kaniṣṭhaḥ heṣṭu varṇanī yā yathocitam ||191||
mātsaryodvega-dambherṣṭyā viveko nirṇayas tathā |
klaibyaṁkṣ amā ca kutukam utkaṇṭhā vinayo’pi ca ||192||
saṁśayo dhārṣṭyāt yam ityādyā bhāvā ye syuḥ pare’pi ca |
ukteṣv antarbhavantī ti na pṛthaktvēna darśitāḥ ||193||

tathā hi –

asūyā yāṁtu mātsaryamtrā se’py udvega eva tu |
dambhas tathā vahitthā yā mīrṣyā marṣe matāv ubhau |
viveko nirṇayaś cemau dainye klaibyaṁkṣ amā dhṛtau ||194||
autsukye kutukotkaṇṭhe lajjā yāṁvinayas tathā |
saṁśayo’ntarbhavet tarke tathā dhārṣṭyāt yamca cāpale ||195||
eṣṭāṁsañcāri-bhāvā nāmmadhye kaścana kasyacit |
vibhāvaś cānubhāvaś ca bhaved eva parasparam ||196||
nirvede tu yathers yāyā bhaved atra vibhāvatā |
asūyā yāṁpunas tasyā vyaktam uktānubhāvatā ||197||
autsukyamprati cintā yāḥ kathitā trānubhāvatā |
nidrāmprati vibhāvatvam evamjīreyah pare’py amī ||198||
eṣṭāṁca sāttvikānāmca tathā nānā-kriyā-tateḥ |
kārya-kāraṇa-bhāvas tu jīreyah prāyeṇa lokataḥ ||199||
nindāyās tu vibhāvatvānivarnyā marṣayor matam |
asūyā yāṁpunas tasyāḥ kathitaivānubhāvatā ||200||
prahārasya vibhāvatvāṁsaṁmoha-pralayau prati |
augryampratyānubhāvatvam evamjīreyāḥ pare’pi ca ||201||
trāsa-nidrā-śramālasya-mada-bhid-bodha-varjinām |
sañcāriṇām iha kvāpi bhaved raty-anubhāvatā ||202||
sākṣād-rater na sambandhaḥ ṣad�is trāsādibhiḥ saha |
syāt parasparayā kintu līlānuguṇatākṛte ||203||
vitarka-mati-nirveda-dhṛtī nāmīsmṛti-harṣayoh |
bodha-bhid-dainya-suptī nāmīkvacid rati-vibhāvatā ||204||
paratantrāḥ svatantrāś cety uktāḥ sañcāriṇo dvividhā ||205||

tatra paratantrāḥ –

varāvaratayā proktāḥ paratantrā api dvividhā ||206||

tatra varah –

sākṣādvyavahitaś ceti varo’py eṣṭād dvividhoditah ||207||

tatra sākṣāt –

mukhyām eva ratīmpuṣṇān sākṣādityabhidhīyate ||208||

yathā –

tanuruhālī ca tanus ca nr̄tyān
tanoti me nāma niśamya yasya |

apaśyato māthura-maṇḍalaṁtaṁ
vyarthena kīnhanta dṝśor dvayena ||209||

atha vyavahitāḥ –
puṣṇāti yo ratīgaunīṁsa vyavahito mataḥ ||210||

yathā –
dhig astu me bhūja-dvandvambhī masya parighopamam |
mādhavākṣepiṇāndus tāmyat pinas tīna cedipam ||211||

nirvedah krodha-vaśyatvād ayam vyavahito rateḥ ||212||

atha avaraḥ –
rasa-dvayasyāpy aigatvam agacchann avaro mataḥ ||213||

yathā –
lelihyamānamvadanair jvaladbhir
jaganti dariṣṭārāsphuṭ ad-uttamāigaiḥ |
avekṣya krṣṇārdhṛta-viśvarūpam
na svarṇviśuṣyan smarati sma jiṣṇuh ||214||

ghora-kriyādy-anubhāvādācchādya sahajāṁratim |
durvarāvirabhūd bhī tir moho'yaṁbhī -vaśas tataḥ ||215||

atha svatantrāḥ –
sadaiva pāratantrye'pi kvacid eṣāṁsvatantratā |
bhūpāla-sevakasyeva pravṛttasya kara-grahe ||216||
bhāvajñātī rati-sūnyaś ca raty-anusparśanas tathā |
ratī-gandhiś ca te tredhā svatantrāḥ parikīrtitāḥ ||217||

tatra rati-sūnyāḥ –
janeṣu rati-sūnyeṣu rati-sūnyo bhaved asau ||218||

yathā ūrī -daśame (10.23.39) –
dhig janma nas trivṛt-vidyāṁdhig vratāṁdhig bahujñātām |
dhik kulaṁdhik kriyā-dīkṣānīvimukhā ye tv adhokṣaje ||219||
atra svatantra nirvedah |

tatra raty-anusparśanaḥ –
yah svato rati-gandhenā vihī no'pi prasaṅgataḥ |
paścād ratīṁspṛśed eṣā raty-anusparśano mataḥ ||220||

yathā –
garis tāhāris tātākārair vidhurā vadhirāyitā |
hākrṣṇāpāhi pāhītī cukrośābhī ra-bālikā ||221||
atra trāsah |

atha rati-gandhiḥ –

yaḥ svā tantrye'pi tad-gandhamrati-gandhir vyanakti saḥ ||222||

yathā –

pī tā niśukamparicinomi dhṛ tamtvayā īge
saīgopanāya na hi naptri vidhehi yatnam |
ity āryayā nigaditā namitottamā īgā
rādhā vaguṇ hita-mukhī tarasā tadāsī t ||223||
atra lajjā |

ā bhā saḥ punar eteś ā m asthā ne vṛ ttito bhavet |
prā tikūlyam anaucityam asthā natvam̄dvidhoditam ||224||

tatra prā tikūlyam –

vipakṣ e vṛ ttir eteś ā mprā tikūlyam itī ryate ||225||

yathā –

gopo'py aśikṣ ita-raṇo'pi tam aśva-daityam
hanti me hanta mama jī vita-nirvišeš am |
krī dā-vinirjita-surādhipater alarīme
durjī vitena hata-karisa-narādhipasya ||226||
atra nirvedasyābhāsaḥ |

yathā vā –

duṇḍabho jalacaraḥ sa kāliyo
goṣ ṭ ha-bhūbhṛ d api loṣ ṭ ra-sodaraḥ |
tatra karma kim ivādbhutamjane
yena mūrkha jagadī śateryate ||227||
atrāsūyāyāḥ |

atha anaucityam –

asatyatvam ayogyatvam anaucityam̄dvidhā bhavet |
aprāṇini bhaved ā dyah tiryag-ā diś u cāntimam ||228||

tatra aprāṇini, yathā –

chāyā na yasya sakṛ d apy upasevitābhūt
kṛṣṇena hanta mama tasya dhig astu janma |
mā tvāmkadamba vidhuro bhava kāliyāhim
mr̄dnan kariṣ yati hariś caritārthatāmte ||229||
atra nirvedasya |

tiraści, yathā –

adhirohatu kah paksī kakṣ ām aparo mamādya medhyasya |
hitvāpi tārkṣ ya-paksambhajate paks amharir yasya ||230||
atra garvasya |

vahamāneś v api sadā jīna-vijīna-na-mā dhurī m |
kadambā diś u sāmānya-dṛṣṭy-ābhā satvam ucyate ||231||
bhāvānām̄kvacid utpatti-sandhi-śāvalya-śāntayah |

daśā ś catasra etā sā m utpattis tv iha sambhavaḥ ||232||

yathā –

maṇḍale kim api caṇḍa-marī cer
lohitāyati niśamya yaśodā |
vaiṇavī ṛdhvani-dhurām avidūre
prasrava-stimita-kañcuklikāsī t ||233||
atra harṣ otpattiḥ |

yathā vā --

tvayi rahasi milantyāṁsambhrama-nyāsa-bhugnāpy
uṣ asi sakhi tavālī mekhalā paśya bhāti |
iti vivṛta-rahasye kuñcita-bhrūr
dṛśam anṛju kirantī rādhikā vah punātu ||234||
atrāsūyotpattiḥ |

atha sandhiḥ –

sarūpayor bhinnayor vā sandhiḥ syād bhāvayor mūrtih ||235||

tatra sarūpayoh sandhiḥ –

sandhiḥ sarūpayos tatra bhinna-hetūtthayor mataḥ ||236||

yathā –

rākṣasī mniśi niśāmya niśānte
gokuleśa-gr̥hiṇī patitāigī m |
tat-kucopari sutamca hasantam
hanta niścala-tanuh kṣaṇam āsī t ||237||
atrānis t es t a-saṇvī kṣākṛtayor jādyayor yutiḥ |

atha bhinnayoh –

bhinnayor hetunaikena bhinnenā py upajā tayoḥ ||238||

atha eka-hetu-jayoh, yathā –

durvāracāpalo'yarindhāvann antar bahiś ca goṣ t hasya |
śiśur akutaścid bhī tir dhinoti hṛdayamduṇoti ca me ||239||
tatra harṣ a-śaṅkayoh |

tatra bhinna-hetujayoh, yathā –

vilasantam avekṣ ya devakī
sutam utphulla-vilocanāmpurah |
prabalām api malla-maṇḍalī m
himam uṣ ḥamca jalāindr̥śor dadhe ||240||
atra harṣ a-viṣ ādayoḥ sandhiḥ |

ekena jāyamānānām anekena ca hetunā |

bahūnām apī bhāvānāṁ sandhiḥ sphuṭ am avekṣ yate ||241||

tatra eka-hetujānām yathā –

niruddhā kālindī -tat a-bhuvi mukundena balinā
haṭ hād antaḥ-smerāṁtaralatara-tā rojjvala-kalām |
abhippyaktāvajñām aruṇa-kuṭ ilā pāṭīga-suṣ amām
dṝśaiṇnyasyanty asmin jayati vṝ ṣ abhānoḥ kula-mañih ||242||
atra harṣ autsukya-garvā marṣ āsūyā nāṁsandhiḥ |

aneka-hetujā nā m, yathā –
parihitā-hari-hārā vī kṣ ya rādhā savitṛī m
nikaṭ a-bhuvi tathāgre tarka-bhāk smera-padmām |
harim api dara-dūre svā minamītatra cāsī n
mahasi vinata-vakra-prasphura-mlā na-vaktrā ||243||
atra lajjā marṣ a-harṣ a-viṣ ādānāṁsandhiḥ |

atha sā valyam –
śavalatvamtu bhāvā nāṁsāmardah syāt parasparam ||244||

yathā –
śaktaḥ kiṁnāma kartumṣa śiśur ahaha me mitra-pakṣ ānadhā kṣī d
ātiṣṭheyamītam eva drutam atha śaranāmīkuryur etan na vī rāh |
āmīdivyā malla-goṣṭī hī viharati sa kareṇoddadīhā rādri-varyam
kuryām adyaiva gatvā vraja-bhuvi kadānamhā tataḥ kampate dhī h ||245||
atra garva-viṣ āda-dainya-mati-smṛti-śaikā marṣ a-trāsānāṁsāvalyam |

yathā vā –
dhig dī rghe nayane mamāstu mathurā yābhyaṁna sā prekṣ yate
vidyeyamīmama kiīkarī -kṛta-nṛpā kālas tu sarvākaraḥ |
lakṣmī -keli-gr̄haīngṛ harīmama hahā nityamītanuḥ kṣī yate
sadmany eva harīmbhajeya hṛdayamīvṛndāt avī karṣ ati ||246||
atra nirveda-garva-śaikā-dhṛti-viṣ āda-maty-autsukyānāṁsāvalyam |

atha sāntih –
atyā rūḍhasya bhāvasya vilayah sāntir ucyate ||247||

yathā –
vidhurita-vadanā vidūna-bhāsas
tam aghaharāringahane gaveṣ ayantah |
mṛdu-kala-muralī mīniśamya śaile
vraja-śiśavah pulakojjvalā babhūvuḥ ||248||
atra viṣ āda-sāntih |

sābdā rtha-rasa-vaicitrī vā ci kā cana nāsti me |
yathā-kathañcid evoktaṁbhā vodā haraṇamīparam ||249||
trayastrīśad imeṣṭ au ca vakṣ yante sthāyinaś ca ye |
mukhya-bhāvā bhidhās tv eka-catvāriśad amī smṛtāḥ ||250||
śarī rendriya-vargasya vikāraṇāṁvidhā yakāḥ |
bhāvā virbhāva-janitāś citta-vṛttaya ī ritāḥ ||251||
kvacit svābhāviko bhāvah kaścid āgantukah kvacit |
yas tu svābhāviko bhāvah sa vyāpyāntar-bahiḥ-sthitah ||252||

mañiṣ t hā dye yathā dravye rā gas tan-maya ī kṣ yate |
 atra syā n nā ma-mā treṇa vibhā vasya vibhā vatā ||253||
 etena sahajenaiva bhā venā nugatā ratih |
 eka-rū pā pi yā bhakter vividhā pratibhā ty asau ||254||
 ā gantukas tu yo bhā vah paṭ ā dau raktimēva sah |
 tais tair vibhā vair evā yamdhī yate dī pyate'pi ca ||255||
 vibhā vanā di-vaiś iṣ t yā d bhaktā nā m̄bhedatas tathā |
 prā yeṇa sarva-bhā vā nā m̄vaiś iṣ t yam upajā yate ||256||
 vividhā nā m̄tu bhaktā nā m̄vaiś iṣ t yā d vividhammanah |
 mano'nusā rā d bhā vā nā m̄tā ratamyam kilodaye ||257||
 citte gariṣ t he gambhī re mahiṣ t he karkasā dike |
 samyag-unmī litā s cā mī na lakṣ yante sphuṭ amjanaiḥ ||258||
 citte laghiṣ t he cottā ne kṣ odiṣ t he komalā dike |
 manā g-unmī litā s cā mī lakṣ yante bahir ulbaṇā h ||259||
 gariṣ t haṁsvarṇa-piṇḍā bhaṁlaghiṣ t haṁtula-piṇḍavat |
 citta-yugme'tra vijñayā bhā vasya pavanopamā ||260||
 gambhī ram sindhuvac cittam uttā nampalvalā divat |
 citta-dvaye'tra bhā vasya mahā dri-śikharopamā ||261||
 pattanā bham mahiṣ t haṁsyā t kṣ odiṣ t haṁtu kuṭ iravat |
 citta-yugme'tra bhā vasya dī penebhena vopamā ||262||
 karkasā am̄ trividham proktam vajram svarṇam tathā jatu |
 citta-traye'tra bhā vasya jīeyā vaiśvā naropamā ||263||
 atyanta-kaṭ hinam vajram akutaś cana mā rdavam |
 ī dṛ śam tā pasā dī nā m̄cittam tā vad avekṣ yate ||264||
 svarṇam̄dravati bhā vā gnes tā penā tigari yasā |
 jatu dravatvam ā yā ti tā pa-leś ena sarvataḥ ||265||
 komalam̄ca tridhaivoktam̄ madanam̄ navanī takam |
 am̄ tam̄ceti bhā vo'tra prā yaḥ sūryā tapā yate ||266||
 draved atrā dya-yugalam ā tapena yathā yatham |
 dravī bhū tam̄svabhā vena sarvadaivā mṛ tam̄bhavet |
 govinda-preṣ t ha-varyā nā m̄cittamsyā d am̄ tam̄kila ||267||
 kṛ s ṣa-bhakti-viśeṣ asya gariṣ t hatvā dibhir guṇaiḥ |
 samavetaṁsadā mī bhir dvitraitrī api mano bhavet ||268||
 kintu suṣ t hu mahiṣ t hatvambhā vo bā ḍham upā gataḥ |
 sarva-prakā ram evedam̄ cittam̄ vikṣ obhayaty alam ||269||

yathā dāna-keli-kaumudyām (4) --

gabhī ro'py aśrā ntam̄duradhhigama-pāro'pi nitarām
 ahāryā m̄maryā dā m̄dadhad api harer āspadam api |
 satā m̄stomah premaṇy udayati samagre sthagayitum
 vikā ramna sphāramjala-nidhir ivendau prabhavati ||270||

iti śrī -śrī -bhakti-rasāmṛta-sindhau dakṣ iṇa-vibhāge
 bhakti-rasa-sāmānya-nirūpane vyabhicāri-laharī caturthī ||

sthā yibhā vā khyā pañcama-laharī

aviruddhā n viruddhā niś ca bhā vā n yo vaśatā mānayan |
su-rājeva virājeta sa sthā yī bhā va ucyate ||1||
sthā yī bhā vo 'tra sa proktah śrī -kṛṣṇa-viśayā ratih |
mukhyā gauṇī ca sā dvedhā rasa-jñānih parikī rtitā ||2||

tatra mukhyā –
śuddha-sattva-viśeṣā tmā ratir mukhyeti kī rtitā |
mukhyā pi dvi-vidhā svārthā parārthā ceti kī rtyate ||3||

tatra svārthā –
aviruddhaiḥ sphuṭ ambhā vailḥ puṣṇāty ātmānam eva yā |
viruddhair duḥkha-glāniḥ sā svārthā kathitā ratih ||4||

atha parārthā ---
aviruddham viruddham ca sarvucantī svayamratih |
yā bhāvam anugṛhṇāti sā parārthā nigadyate ||5||
śuddhā prī tis tathā sakhyām vā tsalyām priyatety asau |
svaparārthyaiva sā mukhyā punah pañca-vidhā bhavet ||6||
vaiśiṣṭaṁ pātra-vaiśiṣṭaṁ yād ratir eṣa opagacchati |
yathārkaḥ pratibimbā tmā sphat ikādiśu vastuṣu ||7||

tatra śuddhā --
sāmānyā sau tathā svacchā sāntiś cety ādimā tridhā |
eṣā iiga-kampatā -netrāmī lanonmī lanā di-kṛt ||8||

tatra sāmānyā --
kañcid viśeṣam aprāptā sādhāraṇa-janasya yā |
bālikadaiś ca kṛṣṇe syāt sāmānyā sā ratir matā ||9||

yathā –
asmin mathurā-vīthyām udhayati madhure virocane purataḥ |
kathasva sakhe mrādimānaṁmānasa-madanaṁkim eti mama ||10||

yathā vā –
tri-varṣā bālikā seyarinvarṣī yasi samīkṣyātām |
yā puraḥ kṛṣṇam ālokya huṇkurvaty abhidhāvati ||11||

atha svacchā –
tat-tat-sā dhanato nānā-vidha-bhakti-prasāgataḥ |
sādhākānām tu vaividhyāmyāntī svacchā ratir matā ||12||
yadā yā dṛśī bhakte syād āsaktis tādṛśāmtadā |
rūpaṁsphat ikavad dhatte svacchā sau tena kī rtitā ||13||

yathā –
kvacit prabhur iti stuwan kvacana mitram ity uddhasan
kvacit tanaya ity avan kvacana kānta ity ullasan |

kvacin manasi bhāvayan parama eṣa ātmety asāv
abhūd vividha-sevayā vividha-vṛttir āryo dvijah ||14||

anācānta-dhiyā mātā-tad-bhāva-niṣṭhā sukhā rṇave |
āryā nāma atisuddhānām prāyah svacchā ratir bhavet ||15||

atha sāntih --
mānase nirvikalpatvamśama ity abhidhī yate ||16||

tatha coktam --
[vihāya viṣayonmukhyamnijānanda-sthitir yataḥ](#)
ātmānaḥ kathyate so 'tra svabhāvah śama ity asau ||17||

prāyah śama-pradhānānāmāmamatā-gandha-varjitā |
paramātmatayā kṛṣṇe jātā sānta-ratir matā ||18||

yathā --
devarṣi-vīṇayā pīte hari-līlā-mahotsave |
sanakasya tanau kampo brahmānubhavino'py abhūt ||19||

yathā vā --
hari-vallabha-sevayā samantād
apara-vargānubhavarṇikilāvadhī rya |
ghana-sundaram ātmāno'py abhīṣṭam
paramāmībrahma didr̄kṣate mano me ||20||

agrato vakṣyamāṇais tu svādaiḥ pītyādi-samśrayaiḥ |
rater asyā asamparkād iyamśuddheti bhanayate ||21||
atha bheda-trayī hr̄dyā rateḥ pītyādir īryate |
gāḍhānukūlatotpannā mamatvena sadāśritā ||22||
kṛṣṇābhakteśv anugrāhya-sakhi-pūjyeśv anukramāt |
tri-vidheśu trayī pītiḥ sakhyamvatsalatety asau ||23||
atra netrādi-phullatva-jṛmbhaṇodghūrṇanādayaḥ |
kevalā saṅkulā ceti dvi-vidheyamratī-trayī ||24||

tatra kevalā --
raty-antarasya gandhenā varjitā kevalā bhavet |
vrajānuge rasālādau śrīdāmādau vayasyake |
gurau ca vrajanāthādau krameṇaiva sphuraty asau ||25||

tatra saṅkulā --
eṣāmdvayos trayānāmāvā sannipātas tu saṅkulā |
udbhavādau ca bhīmādau mathurādau krameṇasā |
yasyādhikyambhaved yatra sa tena vyapadiśyate ||26||

atha pītiḥ --
svasmād bhavanti ye nyūnās te 'nugrāhyā harer matāḥ |
ārādhyatvātmikā teṣāmratīḥ pītir itīritā ||27||

tatrā sakti-kṛ d anyatra prī ti-sarīhā riṇī hy asau ||28||

yathā **mukunda-mālāyām** (8)-
divi vā bhuvi vā mamāstu vāso
narake vā narkāntaka prakāmam |
avadhī rita-śāradāravindau
caranau te marane'pi cintayāmi ||29||

atha sakhyam --

ye syus tulyā mukundasya te sakhāyah satāṁmatāḥ |
sāmyā d viś rambha-rūpaṁ ṣāṁratih sakhyam ihocaye |
parīhā sa-prahā sā di-kā riṇī yam ayantraṇā ||30||

yathā -

māṁpuṣ pitāranya-didṛ kṣayāgataṁ
nimes a-viśles a-vidī rṇā-mānasāḥ |
te sanīspṛśantaḥ pulakāñcita-śriyo
dūrād ahari-pūrvikayādyā remire ||31||

yathā vā -

śrī dāma-dor-vilasitena kṛto'si kāmam
dāmodara tvam iha darpa-dhurā daridraḥ |
sadyas tvayā tad api kathanam eva kṛtvā
devyai hriye trayam adāyi jvalāñjalī nām ||32||

atha vā tsalyam --

guravo ye harer asya te pūjyā iti viśrutāḥ |
anugraha-mayī teṣāṁratir vā tsalyam ucyate |
idam lālana-bhavyā śīś cibuka-sparśanā di-kṛt ||33||

yathā -

agrāsi yan-nirabhisandhi-virodha-bhājaḥ
karīasya kiñkara-gaṇair girito'py udagraih |
gās tatra rakṣitum asau gahane mṛdur me
bālahṛ prayāty aviratambata kiñkaromi ||34||

yathā vā -

sutam aṅgulibhiḥ snuta-stanī
cibukāgre dadhatī dayārdra-dhīḥ |
samalālayad ālayāt puraḥ
sthiti-bhājaṁvraja-rāja-gehinī ||35||

mitho harer mṛgā kṣyāś ca sambhogasyā di-kāraṇam |
madhurā para-paryāyā priyatā khyoditā ratih |
asyāṁkaṭā kṣa-bhrū-kṣepa-priya-vāṇī -smitā dayaḥ ||36||

yathā **govinda-vilāse** -

ciram utkuṇṭhitā-manaso rādhā-mura-vairiṇoh ko'pi |

nibhṛ ta-nirī ks ana-jammā pratyāśā-pallavo jayati ||37||

yathottaram asau svā da-viś eṣ ollā samayy api |
ratir vā sanayā svā dvī bhā sate kā pi kasyacit ||38||

atha gauṇī –

vibhā votkarṣ ajo bhā va-viś eṣ o yo'nugr hyate |
saṅkucantyā svayaṁ ratyā sa gauṇī ratir ucyate ||39||
hā so vismaya utsā hah ś okah krodho bhayaṁtathā |
jugupsā cetv asau bhā va-viś eṣ ah saptadhoditah ||40||
api kṛ ṣ ḥa-vibhā vatvam ā dya-ṣ aṭ kasya sambhavet |
syā d dehā di-vibhā vatvam-saptamyā s tu rater vaśā t ||41||
hā sā dā v atra bhinne'pi śuddha-sattva-viś eṣ atah |
parā rthā yā rater yogā d rati-ś abdah prayujyate ||42||
hā sottarā ratir yā syā t sā hā sa-ratir ucyate |
evamvismaya-ratyā dyā vijñeyā ratayaś ca ṣ aṭ ||43||
kañcit kā lañkvacid bhakte hā sā dyā h̄ sthā yitā m amī |
ratyā cā ru-kṛ tā yā nti tal-lī lā dy-anusā ratah ||44||
tasmā d aniyatā dhā rā h̄ sapta sā mayikā ime |
sahajā api lī yante balis t̄ henā tiraskṛ tā h̄ ||45||
kā py avyabharantī sā svā dhā rā n sva-svarūpatah |
ratir ā tyantika-sthā yī bhā vo bhakta-jane' khile |
syur etasyā vinā-bhā vā d bhā vā h̄ sarve nirarthakā h̄ ||46||
vipakṣ ā diś u yā nto'pi krodhā dyā h̄ sthā yitā m sadā |
labhante rati-ś ūnyatvā n na bhakti-rasa-yogyatā m ||47||
aviruddhair api spr̄ ṣ t̄ ā bhā vaih sañcā riñō'khilā h̄ |
nirvedā dyā vilī yante nā rhanti sthā yitā m tatah ||48||
ity ato mati-garvā di-bhā vā nā mghat ate na hi |
sthā yitā kaiś cid iṣ t̄ ā pi pramā ṣam̄tatra tad-vidah ||49||
sapta hā sā dayas tv ete tais tair nī tā h̄ supuṣ t̄ atā m |
bhakte u sthā yitā myā nto rucir ebhyo vitanvate ||50||

tathā coktam –

aṣ t̄ ā nām eva bhā vā nā msañskā rādhā yitā matā |
tat-tiraskṛ ta-sañskā rā h̄ pare na sthā yitocitā h̄ ||51||

tatra hā sa-ratiḥ –

ceto-vikā so hā sah syā d vā g-veṣ ehā di-vaiķ tā t |
sa dṛ g-vikā sana-sauṣ t̄ ha-kapola-spandanā dikṛ t ||52||
kṛ ṣ ḥa-sambandhi-ces t̄ otthah svayaṁ saṅkucad-ā tmanā |
pratyā nugr hyamā ṣo'yaṁhā so hā sa-ratir bhavet ||53||

yathā –

mayā dṛ g api nārpitā sumukhi dadhni tubhyamśape
sakhī tava nirargalā tad api me mukhamjighrati |
praśādhi tad imā mūdahā cchalita-sā dhūm ity acyute
vadaty ajani dūtikā hasita-rodhane na ks amā ||54||

atha vismaya-ratiḥ –
lokottarā rtha-vī kṣ ā der vismayaś citta-vistṛ tiḥ |
atra syur netra-vistā ra-sā dhūkti-pulakā dayah |
pūrvokta-rī tyā niṣ pannaḥ sa vismaya-ratir bhavet ||55||

yathā –
gavāṅgopālānām api śiśu-ganah pī ta-vasano
lasac-chrī vatsāḥkaḥ pṛ thu-bhuja-catuṣ kair dhṛ ta-ruciḥ |
kṛ ta-stotrārambhah sa vidhibhir ajāṇḍālibhir alam
para-brahmollāsān vahati kim idamhanta kim idam ||56||

atha utsāha-ratiḥ –
stheyasī sā dhubhiḥ ślā ghya-phale yuddhā di-karmaṇi |
satvarā mā nasā saktir utsāha iti kī rtyate ||57||
kā lā navekṣ aṇam tatra dhairyā-tyā godyamā dayah |
siddhah pūrvokta-vidhinā sa utsāha ratir bhavet ||58||

yathā –
kālindī -taṭ a-bhuvi patra-śrīga-varī
nikvāṇair iha mukharī -kṛ tāmbarāyām |
visphürjann agha-damanena yoddhu-kāmaḥ
śrī dāmā parikaram udbhaṭ arībabandha ||59||

atha śoka-ratiḥ –
śokas tv iṣṭa-viyogā dyaiś citta-kleśa-bhavaḥ smṛtaḥ |
vilāpa-pāta-nihśvāsa-mukha-śos a-bhramā di-kṛt |
pūrvokta-vidhinaivā yaṁsiddhah śoka-ratir bhavet ||60||

yathā śrī -daśame (10.7.25)
ruditam anu niśamya tatra gopyo
bhṛśam anutapta-dhiyo 'śru-pūrṇa-mukhyah |
rurudur anupalabhyā nanda-sūnum
pavana upārata-pāriśu-varṣa-a-vege ||61||

yathā vā –
avalokya phaṇī ndra-yantritam
tanayamprāṇa-sahasra-vallabham |
hṛdayamna vidi ryati dvidhā
dhig imāṁmartya-tanoḥ kaṭ horatām ||62||

atha krodha-ratiḥ –
prātikūlyā dibhiś citta-jvalanam krodha ī ryate |
pāruṣ ya-bhrū-kuṭī -netra-lauhityā di-vikāra-kṛt ||63||
evam pūrvoktavat-siddham viduh krodha-ratim budhāḥ |
dvidhā sau kṛṣṇa-tad-vairi-bhāvatvena kī rtitā ||64||

atha kṛṣṇa-vibhāvāḥ, yathā –
kaṇṭha-sī mani harer dyuti-bhājam

rādhikā-maṇi-saraṁparicitya |
taṁcireṇa jaṭ ilā vikaṭ a-bhrū-
bhaṅga-bhī matara-dṛ ṣ t̄ ir dadarśa ||65||

tad-vairi-vibhā vā h̄, yathā --
atha karīsa-sahodarogra-dāve
harim abhyudyati tī vra-heti-bhāji |
rabhasād alikāmbare pralamba-
dviṣ ato'bhud bhrū-kuṭ ī -payoda-rekhā ||66||

atha bhaya-ratiḥ –
bhayaṁcittā ticā ūcayām mantu-ghoreks aṇā dibhiḥ |
ā tma-gopana-hṛ cchos a-vidrava-bhramaṇā dikṛ t ||67||
niṣ pannampū rvavad idambudhā bhaya-ratimviduh |
eṣ ā pi krodha-rativad dvi-vidhā kathitā budhaiḥ ||68||

tatra kṛ ṣ ḥa-vibhā vā h̄ –
yā citah paṭ imabhiḥ syamantakam
śaurinā sadasi gāndinī -sutah |
vastra-gūḍha-maṇir eṣ a mūḍha-dhī s
tatra śus yad-adharaḥ klamamayayau ||69||

dus ṣ a-vibhā va-jā h̄, yathā –
bhairavambruvati hanta hanta gokula-
dvāri vārida-nibhe vṛ ṣ āsure |
putra-gupti-dhṛ ta-yatna-vaibhavā
kampra-mūrtir abhavad vrajeśvarī ||70||

atha jugupsā -ratih –
jugupsā syād ahṛ dyā nubhavā c citta-nimī lanam |
tatra niṣ ṣ hī vanamvaktra-kū ḥanamkutsanā dayah |
rater anugrahāj jā tā sā jugupsā -ratir matā ||71||

yathā --
yadavadhi mama cetah kṛ ṣ ḥa-pādā ravinde
navā-nava-rasa-dhā many udyatarārantum āsī t |
tadavadhi bata nārī -saigame smaryamāne
bhavati mukha-vikāraḥ suṣ ṣ hu-niṣ ṣ hī vanamca ||72||

ratitvā t prathamaikaiva sapta hā sā dayas tathā |
ity aṣ ṣ au sthā yino yā vad rasā vasthā mna samś ritā h̄ ||73||
cet svatantrā s trayas-trinś ad bhaveyur vyabhicā riṇah |
ihā ṣ ṣ au sā ttvikā s caite bhā vā khyā s tā n asar̄khyakā h̄ ||74||
kṛ ṣ ḥa nvayā d guṇā tī ta-praudhā nanda-mayā api |
bhā nty amī triguṇotpanna-sukha-duḥ kha-mayā iva ||75||
tatra sphuranti hrī -bodhotsā hā dyā h̄ sā ttvikā iva |
tathā rā jasavad-garva-harṣ a-supti-hasā dayah |
viṣ ā da-dī natā -moha-ś okā dyā s tā masā iva ||76||

prā yaḥ sukha-mayāḥ śī tā uṣ ḥā duḥkha-mayā iha |
citreyamparamā nanda-sāndrā py uṣ ḥā ratir matā ||77||
śī tair bhāvair baliṣ ṭ hais tu puṣ ṭ ā śī tā yate hy asau |
uṣ ḥāis tu ratir atyuṣ ḥā tā payantī va bhāsate ||78||
ratir dvidhā pi kṛ ṣ ḥā dyaiḥ śrutair avagataih smṛtaiḥ |
tair vibhāvā ditā myadbhis tad-bhakteṣ u raso bhavet ||79||
yathā dadhy-ā dikam dravyamś arkarā-maricā dibhiḥ |
sanīyojana-viśeṣeṇa rasā lākhyo raso bhavet ||80||
tad atra sarvathā sākṣ āt kṛ ṣ ḥā dy-anubhavā dbhutah |
praudhā nanda-camatkāro bhaktaiḥ ko'py anurasyate ||81||
sa raty-ā di-vibhāvā dyair ekī bhāva-mayo'pi san |
jñaptat-tad-viśeṣeṣ ca tat-tad-udbhedato bhavet ||82||

yathā coktam –

pratī Yamānāḥ prathamaṁ vibhāvā dyās tu bhāgaśah |
gacchanto rasa-rūpatvām mīlitā yānty akhaṇḍatām ||83||
yathā marica-khaṇḍāder ekī bhāve prapānake |
udbhāśah kasyacit kvāpi vibhāvādes tathā rase ||84||

rate kāraṇa-bhūtā ye kṛ ṣ ḥā-kṛ ṣ ḥā-priyā dayah |
stambhā dyāḥ kāra-bhūtāś ca nirvedā dyāḥ sahā yakāḥ ||85||
hitvā kāraṇa-kāryā diśabda-vācyatvam atra te |
rasodbdhe vibhāvā di-vyapadeśatvam āpnuyuh ||86||
rates tu tat-tad-ā svāda-viśeṣā yātiyogyatām |
vibhāvayanti kurvantī ty uktā dhīrair vibhāvakāḥ ||87||
tāmīcā nubhāvayanty antas tadvanty āsvāda-nirbharām |
ity uktā anubhāvās te kaṭ ākṣ ādyāḥ sa-sāttvikāḥ ||88||
sañcārayanti vaicitrīmīnayante tāmītathā-vidhām |
ye nirvedādayo bhāvās te tu sañcāriṇo matāḥ ||89||
eteṣ āmītu tathā-bhāve bhagavat-kārya-nāṭyayoh |
sevām āhuḥ paramhetum kecit tat-pakṣa-rāgiṇāḥ ||90||
kintu tatra sudustarka-mādhuryā dbhuta-sampadah |
rater asyāḥ prabhāvo'yam bhavet kāraṇam uttamam ||91||
mahā-śakti-vilāsātmā bhāvo'cintya-svarūpa-bhāk |
raty-ākhyā ity ayam yukto na hi tarkeṇa bādhitum |
bhāratā dy-uktir eṣ āhi prāktanair apy udāhṛtā ||92||

yathoktam **udyama-parvanī** --

acintyāḥ khalu ye bhāvā na tāniś tarkenā yojayet
prakṛtibhyāḥ paramiyac ca tad acintyasya laksāṇam ||93||

vibhāvatādīnānīya kṛ ṣ ḥādīnmañjulā ratih |
etair eva tathābhūtaiḥ svāṁśarāvardhayati sphuṭam ||94||
yathā svair eva salilaiḥ paripūrya balāhakān |
ratnālayo bhavaty ebhir vṛṣṭais tair eva vāridhiḥ ||95||
nave raty-ārkure jāte hari-bhaktasya kasyacit |
vibhāvatvādi-hetutvām kiñcit tat kārya-nāṭyayoh ||96||
harer īṣac-chruti-vidhau rasāsvādaḥ satāmībhavet |

rater eva prabhā vo'yaṁhetus teṣāṁtathā kṛtau ||97||
mā dhuryā dy-āśrayatvena kṛṣṇādīṁś tanute ratih |
tathā nubhūyamānās te vistīrṇāṁkurvate ratim ||98||
atas tasya vibhāvādi-catuṣkasya rater api |
atra sāhāyikāṁvyaktam̄mitho'jasram avekṣyate ||99||
kintv etasyāḥ prabhāvo'pi vairūpye sati kuñcati |
vairūpyas tu vibhāvāder anaucityam udīryate ||100||
alaukikyāprakṛtyeyam̄sudurūhārasa-sthitih |
yatradhāraṇatayābhāvāḥ sādhu sphuranty amī ||101||
eṣāṁsva-parasambandha-niyamānirṇayo hi yah |
sādhabāraṇyam̄tad evoktaṁbhāvānāmpūrvā-sūribhiḥ ||102||

tad uktam̄śrī-bharatena –
śaktir asti vibhāvādeḥ kāpi sādhabāraṇī-kṛtau |
pramātā tad-abhedenasvamiyayā pratipadyate ||103|| iti |

duḥkhādayah sphurantyo'pi jātu bhāntah svīyatayā hṛdi |
praudhānanda-camatkāra-carvanām eva tanvate ||104||
parāśrayatayāpyete jātu bhāntah sukhādayah |
hṛdaye paramānanda-sandoham upacinvate ||105||
sad-bhāvaśced vibhāvādeḥ kiñcīn-mātrasyajāyate |
sadyāścatusṭayākṣepāt pūrnataivopapadyate ||106||

kim ca –
ratih sthitānukāryesu laukikatvādi-hetubhiḥ |
rasaḥ syān neti nātaya-jñāyadāhur yuktam eva tat ||107||
alaukikītvayam̄kṛṣṇa-ratih sarvādbhutādbhutā |
yoge rasa-viśeṣatvam̄gacchanyeva hari-priye ||108||
viyoge tvadbhutānanda-vivartatvam̄dadhatyapi |
tanotyeṣāpragādīhārti-bharābhāsatvamūrjitatā ||109||
tatrāpi vallavādhīśānandanālambanāratih |
sāndrānanda-camatkāra-paramāvadhir iṣyate ||110||
yat-sukhaugha-lavāgastyah pibaty eva sva-tejasā |
remaśāmādhurī-sākṣātkārānandābdhim apy alam ||111||

kim ca –
paramānanda-tādātmyād ratyāderasyavastutah |
rasasya sva-prakāśatvam akhaṇḍatvam̄ca sidhyati ||112||
pūrvam uktād dvidhābhdedān mukhya-gauṇatayārateḥ |
bhaved bhakti-raso'pyeṣāmukhya-gauṇatayādvidhā ||113||
pañcadhāpi rater aikyānmukhyas tv eka ihoditah |
saptadhātra tathā gauṇa iti bhakti-raso'sṭadhā ||114||

tatra mukhyah –
mukhyas tu pañcadhāśāntah prītaḥpreyāmīca vatsalah |
madhuraścetyamījñeyāyathā-pūrvam anuttamāḥ ||115||

atha gauṇah –

hā syo 'dbhutas tathā vī raḥ karuṇo raudra ity api |
 bhayā nakaḥ sa bī bhatsa iti gauṇaś ca saptadhā ||116||
 evam̄bhakti-raso bhedā d dvayor dvā daś adhocyte |
 vastutas tu purā ṣā dau pañcadhaiva vilokyate ||117||
 śvetaś citro'ruṇaḥ śoṇaḥ śyā maḥ pā ṣadura-piṅgalau |
 gauro dhūmras tathā raktaḥ kā lo nī taḥ kramā d amī ||118||
 kapilo mā dhavopendrau nr̄ siṁho nanda-nandanaḥ |
 balah kūrmas tathā kalkī rāghavo bhārgavaḥ kiriḥ |
 mī na ity eṣ u kathitāḥ kramā d dvā daśa devatāḥ ||119||
 pūrter vikāra-vistāra-vikṣepa-kṣ obhas tathā |
 sarva-bhakti-rasā svā dah pañcadhā parikī rtitaḥ ||120||
 pūrtih śānte vikāśas tu prī tā diṣ v api pañcasu |
 vī re'dbhute ca vistāro vikṣepaḥ karunograyoh |
 bhayā nake'tha bī bhatse kṣ obho dhī rair udā hṛ taḥ ||121||
 akhaṇḍa-sukha-rūpatve'py eṣ ām asti kvacit kvacit |
 raseṣ u gahanā svā da-viṣeṣ ah̄ ko'py anuttamah̄ ||122||
 pratī yamā nā apy ajñair grāmyaiḥ sapadi duḥkhavat |
 karuṇā dyā rasāḥ prājñaiḥ praudhā nanda-mayā matāḥ ||123||
 alaukika-vibhāvatvarānī tebhyo rati-lī layā |
 sad-uktyā ca sukhamtebhyaḥ syāt suvyaktam iti sthitih ||124||

tathā ca nāṭ yādau –
 karuṇādāv api rase jāyate yat paramāsukham |
 sucetasām anubhavaḥ pramāṇamītatra kevalam ||125||

sarvatra karuṇā khyasya rasasyaivopapā danā t |
 bhaved rāmā yaṇā dī nām anyathā duḥkha-hetutā ||126||
 tathā tve rāma-pādā bja-prema-kallola-vāridhiḥ |
 prītyā rāmā yaṇāmīnityamīhanumān śr̄ ṣuyāt katham ||127||
 api ca –
 sañcārī syāt samāno vā kṛṣṇa-ratyāḥ suhṛd-ratiḥ |
 adhikā puṣyamāṇā ced bhāvollāsā ratiḥ ||128||
 phalgu-vairāgya-nirdagdhāḥ śuṣka-jñānāś ca haitukāḥ |
 mīmāṁsakā viṣeṣena bhaktiyā svāda-bahirmukhāḥ ||129||
 ity eṣa bhakti-rasikās caurād iva mahā-nidhiḥ |
 jarān-mīmāṁsakād rakṣyah kṛṣṇa-bhakti-rasāḥ sadā ||130||
 sarvathaiva durūho'yam abhaktair bhagavad-rasāḥ |
 tat-pādāmbuja-sarvasvair bhaktair evā nurasyate ||131||
 vyatītya bhāvanā-vartma yaś camatkāra-kāra-bhūḥ |
 hṛdi sattvojjvale bāḍhamīsvadate sa raso mataḥ ||132||
 bhāvanāyāḥ pade yas tu budhenānanya-buddhinā |
 bhāvyate gāḍha-saṁskāraś citte bhāvah sa kathyate ||133||

gopāla-rūpa-śobhā mīdadhad api raghunātha-bhāva-vistārī |
 tuṣyatu sanātanātmā daikṣiṇa-vibhāge sudhāmbunidheḥ ||134||

iti śrī -śrī -bhakti-rasāmṛta-sindhau dakṣiṇa-vibhāge
 bhakti-rasa-sāmānya-nirūpaṇe sthāyi-bhāva-laharī pañcamī |

iti śrī -śrī -bhakti-rasāmr̥ta-sindhau
sāmānya-bhagavad-bhakti-rasa-nirūpako nāma
dakṣiṇa-vibhāgaḥ samāptaḥ ||